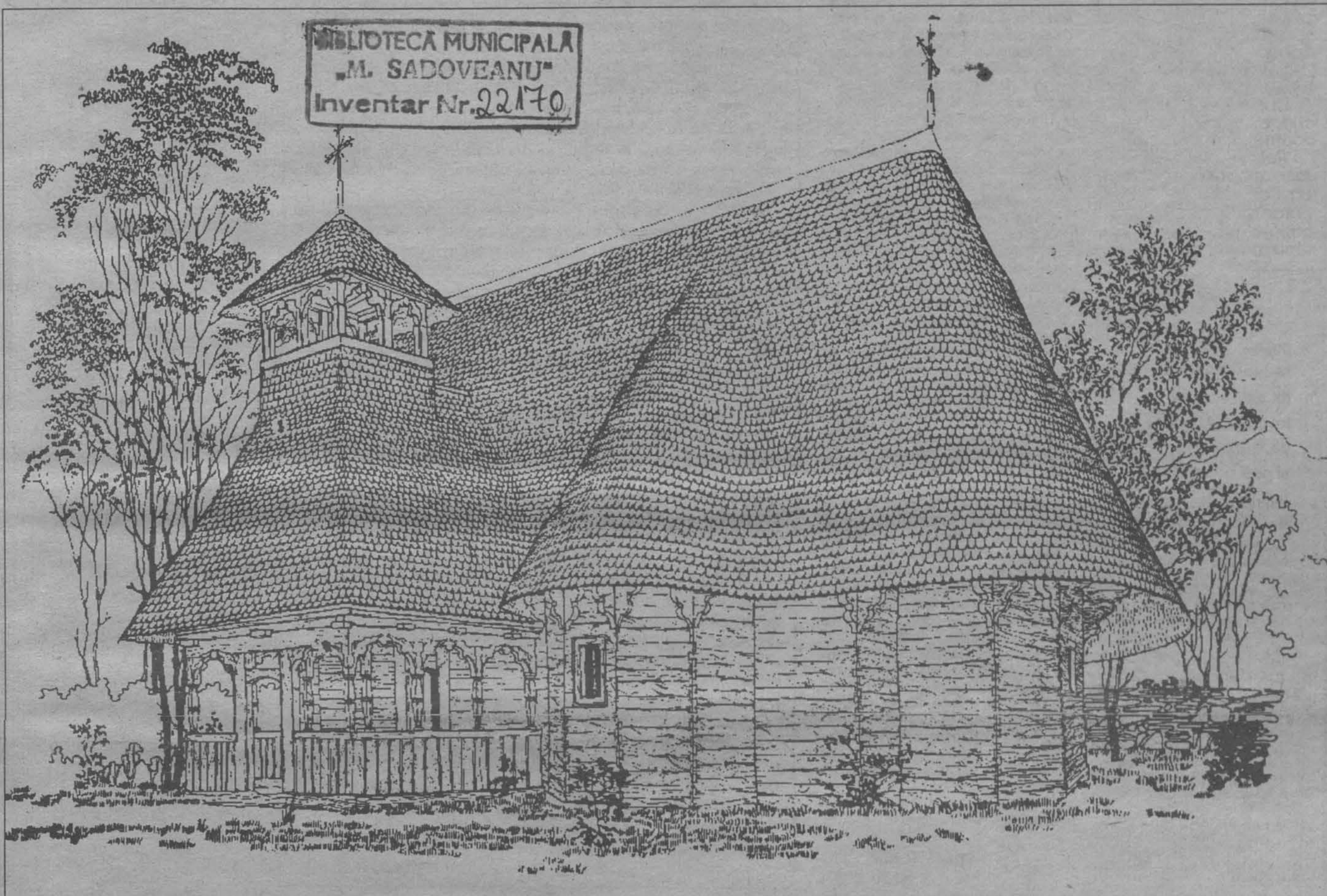
Literatorul

Revistă fondată la 1880 de Alexandru Macedonski

Anul II
Nr. 49 (66)
4 dec. 1992
16 pagini
15 lei

Redactor şef MARIN SORESCU

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
„M. SADOVEANU"
Inventar Nr. 22170

Biserica din satul (azi dispărut) Răpciuni - Neamţ
Ilustraţia numărului: Arhitectură populară românească

Petre ŢUŢEA

OMUL

Peste tot omul se mişcă cu semnele lui între inspiraţie şi căutare, căutarea chiar a marilor inteligenţe neputând ieşi din lumescul nerevelator. În lumesc se îneacă şi titanul şi idiotul, iar prostul se poate salva prin credinţă, dacă „nu este fudul, lacom şi rău". Oamenii, în lumea aceasta, sunt egali, numai raportaţi la Dumnezeu – folosind o formulă a lui Ranke –, în natură sunt permanent inegali. Frumuseţea şi urâţenia, fastuosul şi grotescul se topesc în acel imaginar dans macabru medieval, „horă infernală a morţii", consolatoare prin nivelare şi sinistră ca spectacol. „O trezire alegorică" a omului muritor, care, când este trăită religios, are efect moral purificator. Astfel, toate categoriile estetice, de la sublim la grotesc, purtate de omul autonom, sunt convenţionale, alunecă peste lucruri indescifrabile, arta lui semănând cu ştiinţa şi tehnicile existenţei practicate de el. Omul exterior există, ca şi cel interior, dar la scară umană nu poate fi văzut inapelabil, cum a constatat călugărul italian, ca întreaga natură şi lucrurile din ea văzute aşa. Astfel, „ştim neştiind" – Socrate, Sf. Augustin –. Mulţi inşi rafinaţi din Renaştere au fost împinşi în „sabatul plăcerii" (Baudelaire), afară de Savonarola şi mulţimea lui. Adevărul lui curăţat de fanatism trebuie prezentat „uscat baudelairean" pentru a se vedea mai bine strălucirea evului mediu. Nu ştiinţă, artă şi plăcere la scară umană, considerate „în sine" ci ca reflectări imperfecte ale Puterii de sus; „cultul formei şi plăcerii" (De Sanctis) această depărtare de lumea esenţelor este o rătăcire cu rădăcini în actul individuaţiei ca toate rătăcirile omului în timp şi-n spaţiu, care nu află nimic esenţial căutând. Inteligenţa omului credincios se mişcă sigur între cei doi poli ai existenţei, între sfânt şi Don Juan, tipurile umane purtând mască divină, fiind posibile într-o antropologie religioasă, în afară de care deosebirea între om şi oricare animal fiind de grad, nu de natură.

Termeni fundamentali ai antropologiei creştine: omul creatură divină purtător de Dumnezeu şi specie; revelaţia – singura cale spre Adevăr, bine şi frumos; rătăcitor prin libertate şi neştiinţă; păcătos înecat în fluviul plăcerilor şi erorilor, care poate fi purificat prin credinţă, fapte bune şi căinţă, sub îndrumarea autoritară a sacerdotului, în templu, nu în afară de el – nulla salus extra ecclesiam, Sf. Ciprian, după cât mi-amintesc –, acord între gând, vorbă şi faptă – perfect în sfinţenie, relativ în eroism şi cumsecădenie –; scăparea din neliniştile „situării între infinit şi neant" (Pascal) prin cultul Absolutului, prin acesta omul fiind superior naturii, nu prin conştiinţa infinitului, cum a crezut Kant; umilinţa ca expresie a demnităţii umane; orgoliul, ca păcat sfidător al Divinităţii, adică omul păcătos ca fiinţă având finalitate în ea însăşi, drepturile omului, antropolatria; antropismul, termenul lui Haeckel, gol de conţinut religios, redă omul naturii şi dezdivinizându-l îl îneacă în ea; teoreticienii ştiinţelor spiritului îl îneacă teoretic în el însuşi, în forma unor tipuri arbitrat construite; omul, cum îl arată istoria, nu poate fi considerat „măsura tuturor lucrurilor" – Protagoras – sau umanismul antropocentric, măsura lui fiind aleatorie; omul integral nemuritor, care poate fi damnat, sau mântuit; distincţia precisă a termenilor: mitic, magic, raţional şi mistic; raportarea lucrurilor la Dumnezeu revelează limitele spiritului uman şi defineşte titanismul ca infantilism extrem.

---

*Fragment din **Teatrul Seminar**; titlul fragmentului aparţine redacţiei.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

TUR DE ORIZONT

Plătim o grefă

În *Evenimentul zilei* de luni, 30 noiembrie, stafia care a bântuit prin mai multe redacții și răspunde la numele Grid Modorcea anunță că domnii Eugen Simion și Fănuș Neagu au dat buzna în cabinetul ministrului culturii, domnul Mihai Golu, a doua zi după instalarea acestuia, ca să-i ceară deblocarea salariilor pentru redactorii „ziarului falimentar *Literatorul*"

Se impun următoarele precizări:

- cei doi *au fost invitați* de dl. ministru care le-a vorbit despre înființarea unui Consiliu consultativ al ministerului alcătuit din personalități ale științei, culturii și artei.

- discuțiile s-au axat și pe soarta deloc de invidiat a celor 21 de reviste - inclusiv „ziarul" *Literatorul* - care nu mai pot vedea lumina tiparului din lipsă de fonduri. Este cel puțin curios că Modorcea își închipuie că invitații domnului ministru ar fi putut să pledeze numai în favoarea redactorilor de la *Literatorul*. Dovadă că la emisiunea televizată privind soarta revistelor Ministerului Culturii dl. Fănuș Neagu, alături de scriitorii Nicolae Breban și Galflavy Zsolt, a ridicat problema subvenționării tuturor revistelor de cultură. Dar neobrăzarea lui G.M. nu cunoaște limite.

- „ziarul" *Literatorul* este revistă săptămânală.

În caz că salariile ne vor fi deblocate (dl. ministru Mihai Golu a promis acest lucru, contrar declarațiilor bezmetice ale lui G.M.), vom face o chetă și vom plăti un doctor pentru efectuarea unei grefe constând dintr-o boabă de creier și un petic de bun simț pe una din părțile componente (nu e vina noastră că individul se compune numai din părți dorsale) ale strivitului de tren, tramvaie, uși metalice și două convoaie de căruțe, Grid Modorcea. Și mai propunem *Evenimentului zilei* să-l înscrie pe dihorul însăilat pe două ciolane de bou fără măduvă, Grid Modorcea, la ajutoarele de Crăciun pentru handicapați.

ARC

Ajunsă la al patrulea volum, revista *ARC* (editată de Fundația Culturală Română) și-a croit deja o personalitate. Elegant ilustrat, difuzat cu deosebire prin rețeaua de librării, *ARC* publică literatură română și universală, eseuri, convorbiri, recenzii și informații culturale de tot felul, ocupându-se în exclusivitate de literatură și artă.

Apariția trimestrială, vrând-nevrând, decantează evenimentele, lăsând o plajă „de siguranță" în apropierea lucidă de ele. Și, mai ales, în decantarea lor.

Alcătuită din doar trei redactori (George Bălăiță – redactor șef –, Nicolae Iliescu și Aurora Fabritius) revista *ARC* propune rubrici de tot interesul: Semnal, Facsimil, Ieri, Atelier, Biblioteca, Dosarele secolului, Document, Lecturi, Stop cadru. Publicația adună tot ceea ce are mai bun cultura română la ora actuală, alături de texte mai noi sau mai puțin cunoscute ale personalităților artistice de pretutindeni. Revista nu refuză nici polemica, dar o face implicit și la modul cel mai elegant cu putință. Se poate astfel considera că ancheta numărului 4 („Intelectualii") nu are caracter polemic, îndeosebi acum, când orice absolvent al unei instituții de învățământ superior se consideră, din complex, așa ceva? Se poate nega caracterul polemic al unor admirabile texte de Eugen Ionescu („Cultură și polemică") sau Mihail Fărcășanu („Scrisori către tineretul român")? Chiar și poemele – delicate și de o mare virtuozitate – ale prozatorului George Bălăiță – unul dintre cei mai de seamă ai literaturii române – au și o nuanță polemică bine strunită.

Caracterul superior elitist (axat pe valoare și nicidecum pe snobism sau apartenență politică) reiese din textele ce compun acest volum semnate de Faulkner, Jan Kott, Agee, Updike, Gregorio Morales, Agatha Christie, Katharine Hepburn, Vonnegut. Sau din mărturisirile profesorului Ovid S. Crohmălniceanu și ale lui Ștefan Augustin Doinaș. Rubrica „facsimil" reproduce o scrisoare a Elenei Văcărescu adresată lui Goga, „geografia cărții" se apleacă asupra „spațiului cultural sârbo-croat", „dosarele secolului" traduc recentele preocupări pentru viitorul cărții ale lui Bernard Pivot și ale săptămânalului „Le Nouvel observateur", Radu Cosașu și Nicolae Iliescu prezintă două foiletoane mușcător-ironice alături de Stephen Leacock, condimentând elegant meniul „gourmet" al revistei. Partea artistică, excelent reprodusă, cuprinde grafică germană, un interviu cu Marcel Chirnoagă, și fragmente din ultima monografie a lui Jean Sagné dedicată lui Toulouse-Lautrec.

Toate la un loc fac din *ARC* o adevărată revistă de colecție.

DIAC TOMNATIC ȘI ALUMN

scaunul catodic

Păstrând doar titlul (Domnișoara Christina) o echipă a TVR a decupat papagalicește un roman al lui Mircea Eliade. Nici nu ne așteptam la o „exegeză" din partea lui Viorel Sergovici, dar la o re-citire, la un decupaj modern, aerisit, care să susțină substanța textului, precum și la distribuirea încă unui actor alături de George Constantin, ne-am fi așteptat. N-a fost să fie. Alcătuit din mai multe desene, boltite la partea superioară printr-un clar-obscur gotic, filmul a prezentat un relief plat, de unde motivul decorativ (pompos, dar complet ridicol și față de text și față de „mizera gospodărie dunăreană" – G. Călinescu) a fost pus cu stridență în discurs doar printr-o ușoară adâncire a spațiului perimetral (jocul de priviri, ca la box, și monologul gâfâit). A fost amenajată și o lună, nișă provenită din Twin Peaks. (Se vede treaba că nu se înțelege nimic din postmodernismul serialului cu pricina unde, hop, a apărut și România, sâmbătă seara, tot ironic, firește). Una peste alta, o încăpere de mici dimensiuni, specifică teatrului filmat.

Venind spre spectacol (rândurile de mai sus sunt un soi de pre-text) trebuie să înțelegem, pentru totdeauna, că actorii nu-s neapărat niște conștiințe. Lor li se prepară din var stins, praf de marmură și praf de cretă un mortar de-o seară. Ei pot refuza roluri care nu li se potrivesc și nu pot emite pretenții referențiale. Diletanți prin meserie, recită un text trecut prin două filtre: al autorului și al regizorului. Lecturile lor nu ne interesează decît după ce au coborât printre noi. Știm asta de la prietenul nostru de sâmbătă seara, Moțu Pittiș – un om deosebit de inteligent – și am mai văzut preluările lui Alain Delon și Amanda Lear. Actorul este un om cu o viață dublă, dar trebuie să fie și conștient de asta. De aceea e de-a dreptul rizibil să-i vezi pe recitatorii noștri prin parlament.

Toate acestea au sărit în ochi văzând darea de seamă despre turneul teatrului „Bulandra" la Düsseldorf („conurbație" – termen introdus după epuizarea cântării dureroase a României – nu oraș de 12 milioane de locuitori, catedrală sau dom, nu templu din Köln, deplasare ieftină cu autocarul Ivan Tourbincă, masă rotundă în familie și în antract, pesemne, căci în fața lui Caramitru scria J. Svoboda, presărată cu „lecturile" actorilor, incidentul cu grănicerii etc) și, mai ales, din cel mai important eveniment „cultural" petrecut la noi, în ultimii ani, concertul lui Michael Jackson. Putem strâmba din nas doar atunci când în aceeași seară, la Operă, cântă Pavarotti și la Patria e premiera unui film cu de Niro iar acesta vine la braț cu Scorsese, pe Magheru. Până atunci, să vedem ce înseamnă profesionalism, ce înseamnă solist ce-și pune parcă toată viața într-o piesă, jucând nenumărate piese și personaje, nu ca giurumelele noastre. Așa cum Woodstock-ul a marcat o generație întreagă, tinerii noștri vor fi mai altfel după trecerea exaltată a „domnului" Michael pe la noi.

Nicolae ILIESCU

Literatorul

Săptămânal de literatură și artă editat de MINISTERUL CULTURII

Anul II, nr. 49(66)/ 1992

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FĂNUȘ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacțional:
Lucian Chișu (redactor șef adjunct),
Ion Cocora (redactor șef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor (secretar general de redacție),
Valerian Sava,
Marin Stoian

Adresa redacției:
București, Piața Presei Libere nr. 1, cod 71341,
tel. 617.10.23; 617.60.10, int. 2243, 2248,
căsuța poștală 33-20.

Administrația:
Direcția Pentru Presă, Publicitate și Tipărituri, Piața Presei Libere nr. 1, sector 1, București

Anunțăm cititorii noștri că abonamentele la revista "LITERATORUL" se fac la oficiile poștale, factorii poștali și difuzorii voluntari din întreprinderi și instituții

Cititorii din străinătate se pot abona prin RODIPET S.A. – PO BOX 33-57; telex: 11995 sau 11034; telefax: (40)-0-185673 București – Piața Presei Libere nr. 1, România

Publicația este înscrisă în Catalogul de presă Rodipet la poziția 43. ISSN 1120-5583

Tehnoredactare computerizată
©JORDAN

Tiparul executat la TIPOREX București

REVISTA REVISTELOR

1. Jahrgang, Heft 1, Januar–Juli 1992

ZEITSCHRIFT DER GERMANISTEN RUMÄNIENS

De curând ieșit de sub tipar, în preajma celui de-al doilea Simpozion al *Societății Germaniștilor din România (Gesellschaft der Germanisten Rumäniens)*, primul caiet, pe primul semestru al anului curent, din revista editată de S.G.R. este o publicație de o eficientă eleganță.

Redactat de George Guțu, președintele Comitetului Național al Societății, cu colaborarea d-nelor Grete Klaster–Ungureanu, vicepreședintă, Elisabeta Barbu și Speranța Stănescu, secretară a Comitetului Național, acest caiet satisface, cu certitudine, atât interesul, cât și gustul specialistului în germanistică, în primul rând, dar și pe ale oricărui iubitor de cultură majoră.

Înființată în luna martie 1990, S.G.R. își propune să reia firul tradiției inaugurate de vechea Societate a Germaniștilor Români cu a sa *Revistă a Germaniștilor Români* (1932-1940), de la a cărei apariție se împlinesc 60 de ani. *Cuvântul înainte* (p.7-8) pune în lumină suferințele și prejudiciile pe care le-au adus primii ani postbelici „nu numai germanilor originari și trăitori în România, ci și multor intelectuali români care se formaseră sub influența benefică a culturii germane (și nu numai), cazul lui Lucian Blaga fiind în acest sens de o tristă notorietate. Astfel încât toate încercările germaniștilor români de a-și crea o organizație profesională proprie și o revistă de specialitate au fost respinse sistematic (...). Contribuțiile de germanistică n-au putut fi publicate decât în mod sporadic de periodice românești sau în câteva publicații de limbă germană din țara noastră.

Prin exodul dureros al unor germaniști români, dar mai ales al unor excelenți colegi de origine germană, germanistica română era (...) pândită la finele deceniului al optulea, de un dezastru aproape total. Cei ce se încăpățânau să rămână în țară și să păstreze puținul care mai putea fi salvat, aveau de înfruntat dificultăți crescânde, dar cu toate acestea nu se putea vorbi încă de un deces al germanisticii românești. Curajul și speranța își trăgeau seva din convingerea profundă că acea stare de absurditate nu era decât ceva conjunctural, imposibil să dureze la infinit".

În afara continuării unei nobile tradiții, S.G.R. își propune să contribuie la ținerea pasului cu noile exigențe ale domeniului în cercetarea și predarea/învățarea limbii germane la noi. Societatea dispune deja de filiale în șase centre universitare.

Acest prim număr al revistei marchează 160 de ani de la trecerea în neființă a lui **Goethe** printr-un studiu sub semnătura lui Tudor Vianu (în traducerea redactorului revistei) și altele două, despre *Fascinația universalului: Alexander von Humboldt și clasicii de la Weimar* de Jean Livescu, președinte de onoare al S.G.R., și *Faust ca „discurs mixt"* de Șt. Aug. Doinaș.

El mai conține dezbaterile de la Simpozionul consacrat operei lui **Paul Celan** (1920-1970), datorate lui Horst Schuller, Andrei Corbea, Petre Solomon, Eleonorei Pascu, Oanei Petrescu, Elenei Loghinovski și lui George Guțu, evidențierea personalității poetului bucovinean **Alfred Kittner** (1906-1991), *Călărețul norilor rămâne printre noi*, și patru contribuții de germanistică – două de literatură (Elena Viorel, cu însemnări pe marginea versiunii românești a autobiografiei lui Canetti; Sanda Ioanovici–Munteanu, cu privire la structura nuvelei lui Storm) și două de limbă (Elisabeta Barbu, cu o cercetare de psiho-lingvistică experimentală; Speranța Stănescu, despre compusele nominale în germană și română).

Revista lansează și doi debutanți în poezia de limbă germană: Anne Lorel Mainka și Vasile V. Poenaru, încheindu-se cu *Revista cărților și revistelor* de germanistică, românești și străine (susținută cvasi-integral de către redactor), o rubrică de cronici privind *Sesiuni, simpozioane, colocvii, cursuri* și alta de *Comunicări de la S.G.R.*

Articolele redactate în limba germană sunt însoțite de rezumate românești, cele câteva articole în limba română – de rezumate germane.

Salutăm cu stima cuvenită noua publicație, menită să ateste efervescența culturală românească într-un moment destul de dificil pentru cultură, și-i augurăm un frumos viitor ca sol în Europa Centrală și în lume al valorilor spirituale forjate pe pământ românesc.

Constantin DOMINTE

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

Petre Ţuţea

Interesant acest *Jurnal cu Petre Ţuţea* [x)] făcut de un tânăr teolog (Radu Preda) după modelul *Jurnalului de la Păltiniş* al lui Gabriel Liiceanu. Autorul a locuit în aceeaşi cameră cu Ţuţea pe strada Şipotul Fântânilor din Bucureşti şi a notat, între 6 octombrie 1991 şi 25 februarie 1992, ceea ce a auzit de la bătrânul filosof. L-a vizitat după aceea la spitalul Cristiana şi a înregistrat şi aici câteva din replicile lui, precum şi o *ultimă scrisoare către prieteni*, emoţionantă şi cu valoare testamentară. A mers, după un an, la Paris şi a stat de vorbă cu Cioran, dar mare lucru n-a aflat de la acest înstrăinat prieten, drag lui Petre Ţuţea. În fine, *diaristul* nu se uită pe sine, are chiar o temă a lui (vrea să scrie o carte despre *Învăţarea prin învecinare*, un fel de mic tratat pentru uzul ucenicului spiritual în lumea noastră răsăriteană), dar, în genere, este decent, cu bun simţ, nu se pune în faţă şi nu se hazardează în judecăţi globale asupra filosofiei şi a fenomenului românesc. De mirare, căci de regulă autorul român, tânăr sau vârstnic, are păreri despre toate şi nu iartă nimic.

Radu Preda porneşte, mai modest, de la ideea că între el şi modelul pe care şi l-a ales este o mare diferenţă şi se scuză chiar în primele rânduri ale jurnalului de îndrăzneala de a-şi alătura numele de acela al filosofului. Nu-i, totuşi, complexat, din când în când intervine în discuţie mai ales când este vorba de religie şi politică şi într-un rând îşi ia inima în dinţi şi defineşte natura discursului filosofic al lui Ţuţea. Îi zice „discursul rugător", ceea ce nu-i rău spus, şi-l fixează pe filosof în familia *mărturisitorilor* de felul lui Ioan Damaschin Monahul, justificând alegerea în acest mod: „Numărându-l pe Ţuţea mărturisitorilor, nu introduc o valoare nouă în tabla valorilor umane, ci încerc să fac o fuziune între tipul eroului şi tipul sfântului, între istorie şi vecie. Reuşită sau nu, această încercare merită făcută..." Merită, desigur, numai că eroul şi sfântul sunt modelele predilecte ale lumii medievale şi este puţin probabil ca ele să revină în lumea postmodernă.

Mărturisitorul Petre Ţuţea are, oricum, puţine şanse să le acopere. El este un mistic cârtitor, cum i-am zis în alt articol, un cuceritor spirit oral, bucuros să trăncănească la infinit cu prietenii şi neprietenii, un „păcătos" (îşi recunoaşte singur limitele) care nu poate renunţa la bucuriile lumeşti. Nu se desprinde, apoi, din *zicerile* şi *scrierile* lui, câte sunt, o natură eroică, un tip care să-şi apere credinţa cu spada în mână. El este, nu mai încape îndoială, un om al locului, dedat la lene, bucuros să vorbească şi să-şi încânte auditoriul cu analogii surprinzătoare ca acelea, de pildă, care stabilesc o relaţie posibilă de destin între Kant şi Ghiţă Popescu sau între un filosof cu sistem şi o bătrână analfabetă mântuită prin credinţa ei. Reţinem din acest jurnal şi ideea că Petre Ţuţea se poate constitui, totuşi, într-un model deşi el însuşi nu se consideră şi nu se vrea un model de existenţă. Ucenicul său este de părere că tocmai această lipsă de aspiraţie dă filosofului dreptul de a fi un exemplu de urmat în lumea noastră. La acest punct diaristul nu-şi mai alege vorbele, umflă frazele şi caută nivelul de sus al adjectivelor: „unic în cetatea românească, de o unicitate pe care numai curajul de substanţă ţi-o poate da, el adună în sine şi în mesajul său tot ceea ce poate fi mai salvator pentru fiinţa contemplativă modernă"... Singura scuză a acestor propoziţii fără măsură este admiraţia sinceră a ucenicului pentru maestrul său spiritual...

Acestea fiind zise, ne întoarcem la substanţa jurnalului şi, în chip inevitabil, la personajul care trăieşte în paginile lui. De semnalat, mai întâi, relaţia specială dintre narator şi personaj în acest caz. Naratorul (Radu Preda) vorbeşte nu despre sine, cum se întâmplă într-un jurnal intim, ci despre altul. Acest *altul*, în speţă filosoful Petre Ţuţea, este un risipitor în cetate, vorbeşte despre calea omului şi calea divină, iar scriptorul îi notează conştiincios cuvintele, adăugând în text şi observaţiile sale. Iese, la urmă, un portret moral şi spiritual indirect şi sunt salvate un număr de reflecţii care altfel s-ar fi pierdut în acest fermecător discurs oral *fără sfârşit*. Portretul nu este cu totul inedit, multe din reflecţiile înregistrate de Radu Preda au fost deja exprimate în interviurile strânse cu puţin timp în urmă într-un volum masiv. Este limpede că omul, ajuns la vârsta patriarhilor, se repetă, are obsesiile şi formulele lui gata făcute sau mai bine zis gata gândite şi le pronunţă automat ori de câte ori vine vorba.

Jurnalul cu Petre Ţuţea are cu toate acestea o mai mare unitate decât alte texte despre filosoful bucureştean şi dă un sentiment mai puternic de fidelitate intelectuală. *Diaristul* de acum caută să înţeleagă secretul acestui spirit mărturisitor şi temeiurile credinţei sale. Evită aspectele pitoreşti, nu face caz de beteşugurile vârstei, nu se amestecă, repet, acolo unde nu se pricepe şi vrea cu seriozitate să se instruiască *prin învecinare*.

Radu Preda numeşte acest exerciţiu „lecţie despre cum te uiţi spre cer şi cum spre pământ". Ce se reţine din această lecţie socratică este, repet, portretul indirect al înţeleptului cu câteva elemente noi faţă de ceea ce ştiam până acum. Petre Ţuţea nu-i încântat de ceea ce se spune despre sine şi îndeosebi denumirea de Socrate al românilor nu-i pe gustul său. Acceptă în cele din urmă că este un „Socrate păcătos". Este bătrân şi cere îngăduinţă pentru bătrâneţe. Bătrânii au „dreptul la neruşinare", pot spune adică ceea ce gândesc, fără complexe. Nu e o regulă, bătrânii sunt de obicei decenţi, îşi aleg bine vorbele şi cred în morala bunului simţ. „Neruşinarea" recomandată de Ţuţea rămâne, de bună seamă, în sfera spiritului. El însuşi pare a fi un om ruşinos şi nu-i iubeşte pe indivizii spurcaţi la gură. Este un om sociabil, nu-i un singuratic şi nu este mulţumit de vârsta la care a ajuns, dar nici nu se gândeşte cu bucurie la moarte. *Aoleo, zice el, ce m-aş face dacă aş trăi 500 de ani?!...* Are o mare iubire, în afară de Dumnezeu, şi anume naţiunea română. Vrea să fie specialist în ştiinţa naţiunii române. Oricum, întrebat ce meserie are, răspunde cu mândrie: „eu sunt de meserie român". Nu-i iubeşte pe proşti, îi consideră vinovaţi pentru că ei reprezintă „ideea de repetiţie goală, sunt invariabili ca orice lucru neînzestrat, nu au culoare". Aici filosoful cade în păcatul paradoxului şi se îndepărtează de morala creştină după care individul, mare sau mic, geniu sau modest spiritualiceşte, are dreptul la iubire şi respect. Cârtitorul se căieşte însă la timp, se apără de ideea de a fi un veritabil înţelept, abia recunoaşte că ştie câteva lucruri şi îşi pune nădejdea în Dumnezeu. El a ales ca model pe Hristos, toate celelalte, inclusiv cele propuse de filosofie, îi par vorbe goale. Se îndepărtează chiar de modelul socratic căci respinge preceptul cunoaşterii de sine. „Nu te poţi cunoaşte singur, cunoaşterea vine prin revelaţie, iar aceasta vine de la Dumnezeu", afirmă el, în contradicţie flagrantă cu filosofii de şcoală pe care, de altminteri, nu-i iubeşte defel. „M-am săturat de intelectuali", declară el, reproşându-le faptul că în dialog n-au căldură sufletească. Între *Bibliotecă şi Biserică* optează pe cea din urmă. Între *teologie şi filosofie* alege, fără ezitare, teologia („în afară de teologie se face onanie de prestigiu"). A vrut în tinereţe să fie legiuitor, dar refuzând după 1944 să se convertească politiceşte, a ajuns puşcăriaş în regimul comunist. Face acum, după ce a trecut printr-o detenţie grea (13 ani), haz de necaz: „Aş fi avut în biografia mea o mare lipsă: lipsa de a avea dreptul de-a fi salutat". Vrea să uite acest accident biografic şi nu mărturiseşte despre el pentru a nu ofensa poporul român... Cum să-i pun în seamă atâtea monstruozităţi făcute de oameni fără Dumnezeu? întreabă el retoric şi evlavios. Are conştiinţa personalităţii sale? „Mare brânză nu rămâne după mine. M-am fâţâit aşa, un pic, în epocă... eu nu îmi supravieţuiesc".

Discipolul său îl contrazice, Ţuţea îi pare a fi o personalitate puternică fixată într-o „călugărie albă". Asta vrea să spună că, deşi nu are o operă *scrisă*, filosoful lasă în urma lui o importantă operă vorbită şi că, înconjurat de prieteni, vorbăreţ, cu gesturi şi libertăţi de limbaj ţărăneşti, duce viaţa unui veritabil mistic.

Culturaliceşte, Ţuţea este un european, dar, în fundamentele lui spirituale a rămas un ţăran din Muscel. Filosoful fantazează în jurul acestei idei, manifestând ca şi alţi intelectuali din generaţia sa (Petre Pandrea, de pildă) oarecare ostilitate faţă de omul de bibliotecă, savantul cu pachetul de fişe în mână. Lui îi ajunge credinţa creştină. Academia lui a fost supravegherea vacilor la păscut, Sfântul *este*, Cărturarul *se face*, dar oricât s-ar face nu cunoaşte esenţele din lume. El însuşi este un *om făcut*, recunoaşte acest Socrate incomod, tăgăduitor, nu este un inspirat, nu are soluţii pentru existenţă în afară de soluţia divină. Aici Ţuţea mai pronunţă o dată propoziţia cu baba analfabetă şi credincioasă care se mântuie mai uşor decât un învăţat care a citit o bibliotecă de cărţi. Platon îi pare „un băieţel" în raport cu Hristos, toată filosofia nu conţine nici un adevăr, artele nu exprimă esenţele şi, în plus, artele sunt „nemângâietoare". Reproşează, cu toate acestea generaţiei sale că n-a creat un sistem de gândire şi n-a adus soluţii bune pentru om. Cioran este o inteligenţă pură, dar are în fiinţa lui o trăsătură inadmisibilă: „nu e consolator" şi nu gândeşte fundamental: „Cioran e mult prea inteligent pentru a fi durabil - înţelegând prin *inteligent* o luciditate sterilizantă, care nu ancorează în definitiv şi parcă nici nu vrea. Are tot timpul gustul provizoratului scânteietor... În generaţia mea nimeni nu a gândit fundamental. Nici Nae Ionescu nu a construit fundamental. A construi fundamental înseamnă, cum ţi-am mai spus, a construi în sistem: fie materialist, fie idealist, fie criticist. Trebuie să te situezi undeva. În afară de sistem, faci impresionism. Adică toată generaţia mea nu a depăşit strălucirea fragmentului bine făcut."

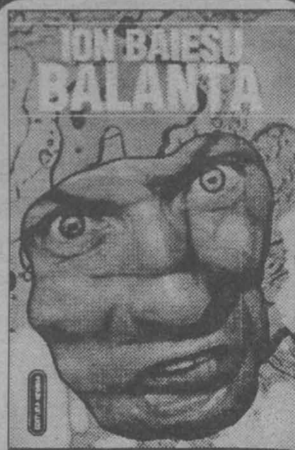
Şi, apoi, este neputinţa ştiinţei şi este, într-un grad maxim, neputinţa filosofiei de a ajunge la mântuire. Ţuţea se îndepărtează la acest capitol de Noica, pentru care nu există nimic în afară conceptelor şi se apropie de tânărul Cioran, negator vehement al filosofilor. Înţeleptul de pe Şipotul Fântânilor, ajuns la 89 de ani, consideră că nu este nimic esenţial în afara credinţei creştine şi că raţionaliştii nu pot arăta omului altceva decât calea cimitirului. Supărarea lui împotriva filosofiei şi, în genere, împotriva culturii laice este exprimată într-un limbaj neted, arţăgos şi ultimativ, cu analogii uluitoare: „Filosofia nu este o cale spre mântuire. E o comoditate mintală orientatoare, să zicem, în timp şi spaţiu, în relaţiile interumane... Fără credinţă, viaţa universală ar fi un pustiu dezgustător şi de nesuportat. Nu eşti liber şi senin decât în biserică sau păstrând în tine imaginea ei şi a preotului. Toţi ateii sunt jalnici. Ei renunţă la absolut, limitându-se la ei înşişi. Un savant ateu, care se bazează doar pe supoziţii, se deosebeşte de vulpe doar prin faptul că vorbeşte articulat şi face supoziţii... Dacă adevărul există, atunci trebuie să fie unul, iar pe acesta îl afli trăind, prin credinţă... Babele evlavioase merg la absolut rugându-se, iar filozoful trăncănind silogisme..."

Ce-ar mai fi de semnalat din această fişă spirituală? Faptul, poate, că Petre Ţuţea, ca aproape toţi din generaţia lui, consideră ironia „un stil de amurg alexandrin" şi nu acceptă băşcălia, zeflemeaua, boli ale spiritului balcanic. A fost un om de *stânga*, apoi a trecut la *dreapta* şi a rămas aici. Dă o schemă contestabilă, asupra acestor orientări politice, în termenii şi din perspectiva anilor '30. „Dreapta" înseamnă naţionalism, monarhism, ierarhie-socială, unitate de conducere, proprietate privată, „stânga" are următoarele caracteristici: egalitarism, lipsa ierarhiei sociale autentice, ateism, proletcultism, „structură iudaică în ideologie şi conducere" etc. Inutil să mai spun că, între timp, *stânga* a avut timp să devină, în Est, naţionalistă, iar în democraţia occidentală să accepte şi să consolideze proprietatea privată, în timp ce *dreapta* de azi nu mai seamănă cu dreapta tradiţională... Ţuţea spune ceva şi despre legionarism pe care îl consideră un fenomen mistic-creştin ireversibil („singura mişcare de revigorare creştină şi naţională din acest veac, din România") şi crede că el se salvează prin „creştinismul stăruitor înlăuntrul lui"... Nimic despre ideologia şi metodele politice (inclusiv asasinatul) pe care mişcarea în discuţie le-a folosit. Chestiune delicată ce trebuie analizată cu toate cărţile pe masă. Ţuţea a rămas legat de această utopie a tinereţii şi, în pragul morţii, recomandă eliminarea extremelor.

Alte opinii politice sunt, tot aşa, simpliste şi numai pitorescul expresiei le mai dă oarecare identitate. Omul este, oricum, mai interesant decât ideile sale, *discursul rugător* trăieşte doar prin personajul pe care îl exprimă. În fond, Petre Ţuţea este fratele risipitor într-o generaţie strălucită pe care politica a spulberat-o. Ea s-a refăcut greu şi, după ce a trecut prin puşcărie sau exil, şi-a impus prin câteva personalităţi opera majoră. Petre Ţuţea aduce la acest capitol intelectual comun oralitatea lui de multe ori surprinzătoare, creştinismul şi dârzenia lui de ţăran muscelean trecut prin şcoli înalte şi sastisit repede de ele. Ce rămâne după el? Rămâne, desigur, legenda lui, rămâne în amintirea prietenilor săi personajul original care a fost, rămân, în fine, un număr de reflecţii morale din care deducem că o credinţă dreaptă este de o mie de ori mai preţioasă decât un car de cărţi. Dar, la urmă de tot, după ce ai văzut atâta îndoială faţă de cultură, te întrebi dacă filosoful ar fi ajuns la ideea mântuirii prin credinţă dacă n-ar fi citit carul de cărţi... Fie chiar şi pentru a-şi da seama de inutilitatea lor. Proust avea o vorbă: numai oamenii inteligenţi au dreptul să nege din când în când puterea inteligenţei.

x) Radu Preda: *Jurnal cu Petre Ţuţea*, Editura Humanitas, 1992.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

A dispărut de curând un scriitor talentat şi un om fermecător prin inteligenţa şi umorul lui de bună calitate. Moartea lui, prematură, a coincis cu apariţia filmului realizat de Lucian Pintilie după *Balanţa*, roman publicat de Ion Băieşu în 1985. Stranie coincidenţă ... Am scris de multe ori despre piesele şi povestirile lui şi n-am ascuns simpatia şi preţuirea pe care am avut-o pentru acest buzoian, mic la stat, cu fantezia bogată şi ironia pătrunzătoare. Avea vocaţia prieteniei şi, oriunde se ducea, Băieşu găsea prieteni vechi şi statornici şi îşi făcea prieteni noi. Era cunoscut în mediile sportive, avea amici fideli printre pictori şi barmani, cunoştea bine pe oamenii de teatru şi în casa lui (de pe Maria Rosetti) puteai întâlni într-o seară oameni de afaceri din Istanbul, un general şi două-trei vedete ale tinerei (mereu tinerei) noastre cinematografii, un nepot din Buzău şi un fin dintr-un cartier bucureştean. Era pentru mine o enigmă faptul că acest spirit risipitor avea timp să scrie (şi să scrie chiar mult) în spectacolul continuu pe care îl dădea şi în care trăia cu bucurie. L-am întrebat într-o zi şi mi-a explicat că se scoală devreme (între patru şi cinci), scrie până pe la opt-nouă, apoi pleacă după treburi, ca strămoşii lui, crescători de vite şi mici negustori în târgurile buzoiene!... Treburile îl duceau, în aceeaşi zi, pe Ion Băieşu la Casa Scriitorilor, la un meci de fotbal, la instituţia de cultură numită *Moldova*, unde bea o bere cu sectoristul, la Teatrul Naţional, unde asista la o repetiţie, şi, inevitabil, drumurile scriitorului treceau în aceeaşi zi şi pe la Bufetul de la Şosea, opera arhitectului Mincu, acolo unde avea întâlnire cu Fănuş Neagu, cel mai bun prieten al său ... Împreună formau un cuplu original şi cine va scrie istoria vieţii literare postbelice trebuie să acorde un spaţiu larg acestor amici inseparabili, plini de haz, cu o ironie muşcătoare, „petrecăreţi", în sensul nobil al lui Anton Pann. Ei şi alţii (de la Nichita Stănescu la N.Velea) fixează un stil de viaţă într-o epocă austeră, plină de constrângătoare programe privitoare la etica şi echitatea „omului nou". Ion Băieşu şi amicii săi voiau să trăiască însă după *stilul vechi* şi au reuşit, în bună măsură, ocolind cu abilitate preceptele moralei oficiale.

Eugen SIMION

Fals tratat de logică elementară

În pofida marelui succes la public şi a aparentei facilităţi de elaborare, literatura umoristică a ultimelor decenii nu se poate lăuda cu prea multe izbânzi. Pe de altă parte, nu e mai puţin adevărat că scrierile de această factură au suferit cel mai mult din partea controlului sever al cenzurii. Preocupaţi de crearea utopiei numită „omul de tip nou", ideologii partidului unic i-au restrâns continuu aria de manifestare, epurând din subiectele comice tot ce ar fi contravenit „principiilor" propagandei comuniste. Faptul a dus la o diminuare fără precedent a genului, devenit, metaforic vorbind, un topos social minuscul. Aici mişunau ciubucari mărunţi, gestionari de alimentara, aprozarişti şi bişniţari, în general plevuşcă, indignarea autorilor faţă de aceşti malformaţi transformându-se volens-nolens într-un fel de dicţionar antonimic de etică. Era, de bună seamă, criticat parazitismul, leneveala fiind, că vrem că nu vrem, un drept câştigat după revoluţie. Rar de tot şi de obicei la comandă (deci cu aprobare), în astfel de texte erau vizaţi şi unii tovarăşi certaţi cu morala, în sensul că-şi sărbătoreau victoriile zilnice din câmpul muncii (vorba ceea: „din greşeală în greşeală/ spre victoria finală") cam în contradicţie cu atmosfera încrâncenată de responsabilităţi, a aceluiaşi om de tip nou care scruta vultureşte orizontul în timp ce arăta cu mâna spre „viitorul de măreţe realizări". Lipsit de suport artistic, rupt de o bogată tradiţie, care nici nu mai conta, umorul scris a fost răzbunat, în tot acest timp, de cel oral, a cărui suculenţă şi genialitate au adus momente vesele într-una dintre cele mai triste „barăci" ale lagărului socialist.

Singurii noştri scriitori comici în contemporaneitate au fost şi rămân Teodor Mazilu şi Ion Băieşu, autori de talent uriaş, al căror spirit continuă tradiţia literară românească în această direcţie.

Din nefericire, nici unul nici celălalt nu mai sunt în viaţă, însă, ori de câte ori apare o carte purtând semnătura lor succesul editorial e ca şi garantat. Aceasta a fost neîndoios miza editurii *Scripta* care ne-a oferit recent ultimul volum antum al lui Ion Băieşu*. Cartea conţine un număr de 55 de povestiri vesele scrise de-a lungul unei activităţi prodigioase şi ne oferă o antologie alcătuită de autor, aceste cele mai reuşite miniaturi ale genului fiind însoţite de ilustraţiile inspirate ale unui alt mare dispărut, pictorul Florin Pucă. Iată destule motive ca, înainte de a parcurge paginile volumului, el să fie considerat un eveniment. În *Tristeţea vânzătorului de sticle goale*, Ion Băieşu se apropie sensibil de *Momentele şi schiţele* lui Caragiale. Ca şi marele său înaintaş, autorul pare a spune cutremurătoarele cuvinte: „simt enorm şi văd monstruos" pentru că subiectele sale pornesc dintr-o excepţională capacitate de observaţie, dublată de surprinderea elementelor epice insolite ridicate cu har la valoare artistică. Totul constă în unghiul de interpretare al plauzibilului chiar şi atunci când omul, posibil bun, strivit de misterul existenţei, chinuit de infinit sau obsedat de scurgerea timpului spre moarte, recurge la artificiile disculpării prin imaginaţie. Subiectele sale izvorăsc, cum singur ne spune, din viaţă şi nu din fişierul stereotipurilor comice (ale eroilor fixaţi ca „buni de caricaturizat"), ci din acel complex de trăiri inculcate fiinţei umane, din apetenţa pentru analiză şi judecată menită a-i motiva faptele. Generaţii de autori comici s-au străduit să transforme personajul în sigla unui viciu. Ion Băieşu dezavuează procedeul. În povestirile sale, eroii au o biografie aşternută detaliat, sunt plini de sufletesc şi de viaţă, iar umorul provine dintr-un soi de fals tratat de logică elementară, unde tot ce ştim despre lume şi regulile ei stabilite de-o veşnicie se spulberă în faţa logicii izvorâte din calcule foarte personale. Eroul lui Băieşu ştie să mute discret vina, s-o anuleze şi să predea încărcătura de ridicol altcuiva pentru a-şi exprima apoi dezacordul. În *Reabilitare*, „un tip mărunţel, slab, cu privirea pătrunzătoare, agitat, presat de timp şi de griji" cere autorului să sune în locul său acasă pentru a vorbi cu... Dorina. Scena e trăită de „mărunţel" cu maximă intensitate („frângându-şi mâinile"), dar cum autorul se substituie deseori victimelor, discuţia telefonică e la fel de confuză şi, în final, ratată. Criza de indignare a personajului repune, prin racursiu, ordine în situaţia comică: „Am ascultat, îmi zice tipul cu pălărie *vânătorească* (nici un amănunt nu e lipsit de semnificaţie) privindu-mă cu silă evidentă. N-ai pic de curaj, te comporţi ca o cârpă în faţa femeilor, n-ai pic de aplomb, de farmec, n-ai imaginaţie. Pic de imaginaţie n-ai! Parcă n-ai fi bărbat... Auzi, hai undeva să luăm o ciorbă de burtă, ca să ne dregem. Între timp te mai gândeşti şi-i dai un nou telefon. Poate te reabilitezi în ochii mei. Hai!".

O secţiune a povestirilor din *Tristeţea vânzătorului de sticle goale* aparţine literaturii fabulistice la care Ion Băieşu apelează atunci când adevărul se bizuie pe morală. Chiar dacă nu e explicată, textul e de tot explicit. Construită din fior omenesc şi cinism, *Boul şi viţeii* poate fi considerată o capodoperă. Ca în toate fabulele, bătrânul bou porneşte spre oraş pentru a-şi vizita fiii. Aceştia şi-l pasează unul altuia fiindcă îi stânjeneşte, dar tot ei sunt cei care nu uită ca, la ultima întâlnire, să-i ceară pielea pentru a-şi face încălţăminte de iarnă, „căci sinteticul nu ţine deloc de cald". Bătrânul se lasă jupuit iar când, în tren, un călător îl întreabă dacă n-a scăpat de la abator răspunde candid: „am fost în vizită la fiii mei". Trecerea de la registrul fabulei în cel al realităţii, făcută în câteva rânduri, conferă întreaga transparenţă povestirii. Acelaşi umor impregnat de elemente macabre întâlnim în *Porcul*, *Costică, a venit mama*, cu pandantul *Mamă, a venit Costică*. Convenţia fabulei e străpunsă de o sumedenie de incidenţe, aceste expresii bine potrivite în text vizând realitatea, dar fără a stânjeni fluenţa epică, prezentându-se atât de bine sudate încât, autonomizate de conţinut, îşi pierd valoarea. Seria de substituiri, subterfugiile din urzeala ficţiunii reclamă actului de examinare critică discursivitatea. Cum e cazul în *Lupul şi năravul*: un cioban are foarte mulţi câini la paza stânei. Pentru că aceştia nu-şi fac treaba cum se cuvine, ciobanul hotărăşte să arunce în fiecare dimineaţă un singur ciolan întregii haite. În momentul când se arunca osul, dulăii cei mari îl luau şi fugeau cu el prin cine ştie ce coclauri, îl rodeau bine, întorcându-se numai când osul era atât de lustruit „de parcă l-ar fi dat cineva cu smalţ". Faptul provoacă indignarea „căţelandrilor cu personalitatea în formare" care, simţindu-se mereu frustraţi, „mârâiau fără încetare şi creeau stări de încordare şi disensiune". Între timp, lupul fură mielul cel gras iar ciobanul hotărăşte că ciolanul va fi numai al aceluia care-l va scăpa de lup. O jigodie, care nu se bucura de nici un fel de prestigiu în faţa confraţilor, „aduse blana mielului şi un angajament scris din partea lupului cum că nu va mai ataca stâna în viaţa lui, să ştie că moare de dorul cărnii". În fapt, căţelandrul i-a promis lupului că, în schimbul blănii de miel, va împărţi cu el zilnic pe din două ciolanul. Ciobanul nu e străin de această înţelegere, acceptând-o, şi el, tot cu o condiţie: să nu ştie restul haitei. Dincolo de remarcabila invenţie epică menită a surprinde rutina cititorului, tendinţa acestuia de a anticipa firul acţiunii, umorul se cere dedublat din expresiv în aluziv pentru că, în faţa oricărei lecturi atente, „ciolanul", „dulăii", pactul „jigodiei cu lupul" şi celelalte sunt conotaţii care invită la deliciile cititului printre rânduri, la apropó.

Mulţi scriitori contemporani se plâng de conflictul lor cu cenzura. Puţini s-ar putea lăuda că au reuşit să-şi piardă urma paşilor în paginile citite atent de cerberii instituţiei. Printre ei, în mod sigur, Ion Băieşu a ştiut să înfăşoare în aparenţe şi subtilităţi adevăruri incomode. Important e că „mesajul" nu-şi pierdea, în subtext, claritatea, semnificaţiile sale fiind corect percepute. Nu cred că greşesc dacă afirm că schiţa *Opera vieţii* e, într-un fel, dedicată acestei cenzuri. Titlul evocă efortul de a spune ceva esenţial. Nu e vorba, la modul propriu, nici de furci caudine, nici de cenzori, ci de un număr dintre eroii povestirilor care-şi vizitează autorul atrăgându-i atenţia imperativ că e „greşit orientat". Poate autorul e de altă părere! Cu atât mai rău pentru el, ba mai mult, e obligat să promită că „nu mai face". Dar cine oare mai putea vorbi în numele personajelor şi acţiunii în afara celui ce le-a plăsmuit. O lungă perioadă acest paradox a avut, la noi, statut de axiomă. Subtextul, jocul aparenţelor, limbajul fabulistic gradual (sau „tratamentul fabulatoriu", după inspirata zicere a lui Mircea Nedelciu) sunt, alături de stăpânirea perfectă a economiei genului scurt, armele redutabile ale literaturii umoristice semnate de Ion Băieşu într-o perioadă când lipsa de profunzime, accentul pe limbajul colorat şi factorul direct educativ al comicului se întâlnea în majoritatea paginilor scrise în acest registru. Mai puţin interesat de umorul de situaţie, de comicul de limbaj, ale cărui resurse de expresivitate le foloseşte cu cumpătare (slangul unora dintre personaje, antroponime şi denumiri de cârciumi), opera lui Ion Băieşu îşi are filonul comic în inteligenţa sa vie şi iscoditoare, care problematizează fără a da definiţii, care cere participarea la actul comic printr-un fermecător insolit. Toate aceste elemente constituie fascinaţia *Tristeţii vânzătorului de sticle goale*.

Lucian CHIŞU

*Ion Băieşu, *Tristeţea vânzătorului de sticle goale*, Editura „Scripta", Bucureşti, 1992

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Romul MUNTEANU

ŞCOALA ARDELEANĂ (I)

În procesul îndelungat şi complex al marilor transformări care au avut loc în istoria culturii româneşti, *Şcoala Ardeleană* a reprezentat primul nucleu teoretic coerent cu profunde consecinţe practice în viaţa poporului nostru.

Ceea ce cronicarii şi primii istoriografi români afirmaseră fără ezitare, dar sporadic pe parcursul timpului, s-a transformat dintr-o dată într-un program unitar, care a avut un larg ecou în toate provinciile româneşti de odinioară, ca şi peste hotarele vechii Dacii din timpurile mai îndepărtate.

Parcă o anumită ştafetă a istoriei a trecut de la Gr. Ureche şi Miron Costin la D. Cantemir, pentru a fi preluată de aceşti învăţaţi de o uluitoare erudiţie pentru vremea lor, implicată în toate tipurile de cărţi destinate emancipării naţionale, intelectuale şi sociale a poporului român. Îndreptarele de aritmetică, gramaticile, cărţile de retorică, catehismele şi predicile, scrierile despre ştiinţele naturii etc. erau însoţite de prefeţe elocvente prin care cititorii erau sfătuiţi să caute să se elibereze de *tenebrele ignoranţei* prin litera cărţii. La acestea se adaugă marile tratate de istorie, studiile erudite de filologie, dicţionarele, traducerile şi prelucrările de cărţi filosofice şi juridice prin care se demonstrează romanitatea poporului român de pe întreg teritoriul vechii Dacii, vechimea sa îndelungată pe pământul Transilvaniei, latinitatea limbii şi egalitatea în drepturi cu celelalte naţionalităţi conlocuitoare.

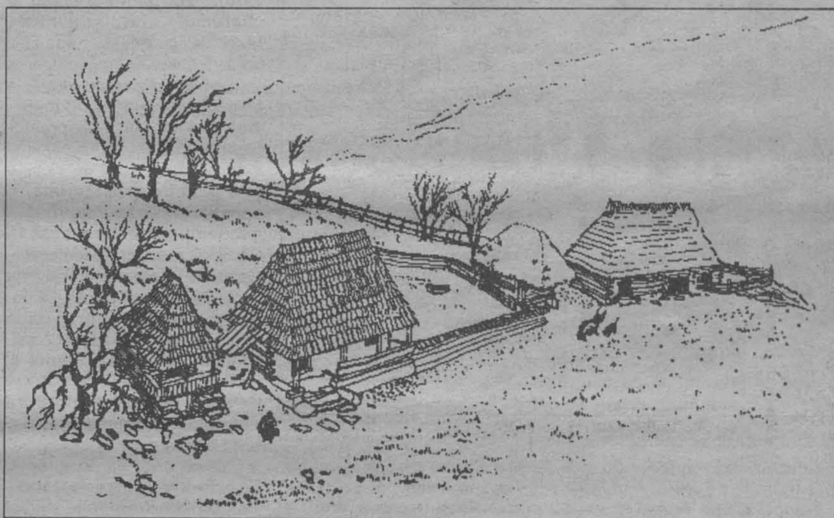
Pe parcursul timpului, ne-a fost dat să asistăm în repetate rânduri la acest proces de întoarcere spre origini, spre precizarea unei identităţi primordiale şi a unei vetre strămoşeşti permanente.

De la Gr. Ureche, D. Cantemir, Gh. Şincai până la Hasdeu, Iorga, Pârvan, Sextil Puşcariu şi atâţia alţii, acest act repetat de precizare a originilor, menit să ducă la o firească legitimare de drepturi şi afirmare a unei evidente conştiinţe naţionale, a apărut de fiecare dată ca o necesitate istorică.

Nici hipertrofia maladivă a sentimentelor, nici cele mai mărunte manifestări de adversitate faţă de alte popoare nu au determinat, în momente istorice fundamentale, această afirmare persistentă a unităţii noastre naţionale sau a trăirii noastre milenare pe aceste pământuri.

Agresaţi adeseori prin fapte şi prin cuvinte, cărturarii români au fost nevoiţi să apere şi să justifice existenţa unui popor unitar prin obârşia sa şi, totodată, să explice drepturile sale fireşti pe acest pământ. Or, aşa cum am precizat de la început, *Şcoala Ardeleană* reprezintă prin toţi exponenţii ei primul efort de realizare a unui program unitar de demonstrare a romanităţii poporului, a latinităţii limbii şi a priorităţii noastre pe aceste locuri, transmis prin toate canalele de comunicare existente în acea vreme.

Înşelaţi adeseori sau uneori seduşi de politica abilă a curţii de la Viena, apăsaţi şi chinuiţi de luptele social-politice şi religioase din Transilvania, hărţuiţi mereu de administraţii străine şi ostile, cărturarii *Şcolii Ardelene* au traversat aceste obstacole uriaşe doar datorită unei încrederi nestrămutate în misiunea lor istorică. Mai mari sau mai modeşti, exponenţii *Şcolii aAdelene*, începând cu personalităţile de prim rang, ca S. Micu, Gh. Şincai, P. Maior, Ion Budai-Deleanu şi ajungând până la acei dascăli risipiţi prin cele mai îndepărtate oraşe şi sate ale Transilvaniei şi Banatului, ca Radu Tempea, dr. I. Piuariu-Molnar, Paul Iorgovici sau scriitori mai mărunţi ca D. Ţichindeal şi I. Barac, reprezintă prima generaţie unitară de intelectuali angajaţi faţă de destinul poporului nostru, de care se simţeau legaţi prin toate modurile lor de existenţă.

Gospodărie din satul Intregalde - Alba

Într-o scrisoare adresată lui Corneli, Gh. Şincai afirma în chipul cel mai firesc cu putinţă că *„tot timpul ce am fost liber îl dau neamului meu."* În acea neuitată *„chiemare la tipărirea cărţilor şi româneşti şi versuri...* (1821), C. Diaconovici–Loga, arată că în primul rând poporul român îi *„e de lipsă lumina"*. Într-un veac luminat care în unele ţări occidentale se încheiase, iar în altele din sud-estul Europei abia începuse, acelaşi învăţat remarca faptul că *„au sosit primăvara luminii neamului românesc"*. În acest spirit, C. Diaconovici–Loga enunţa un program care rămâne valabil până astăzi: *„Bărbaţi învăţaţi trebuie să aibe neamul cel ce pofteşte să se cunoască că este om; după această şcoli, apoi cărţi că numai aceste trei sunt tot capul lucrului, de-a se putea lumina neamul"*.

Având în mod firesc sentimentul că, în faţa „naţiunilor politice", românii erau consideraţi prin legi doar popor tolerat, aşadar o lume fără *„natio"*, cum se spunea atunci, mi se pare normal ca populaţia românească de odinioară din Transilvania să nu se fi simţit despărţită de unele bariere sociale foarte riguroase, indiferent dacă era vorba de intelectuali, aristocraţi fără avere, slujbaşi la stat, mineri sau iobagi. Acest sentiment al apartenenţei naţionale unitare apare foarte elocvent în *Supplex Libellus Valachorum* (1791) în care sunt enunţate revendicările pentru întreaga populaţie din Transilvania. Comentând această neuitată suplică din 1791, D. Prodan afirmă cu deplină justificare că în Trasilvania *„Ideea naţională biruise complet, ea s-a eliberat de orice dependenţă, conceptul de naţiune e liber acum de orice condiţionare, el s-a ridicat deasupra deosebirilor confesionale."*

Sensibili faţă de spiritul generat de întreaga epocă a luminilor, receptivi şi lucizi faţă de întreaga politică şi strategie a culturii generate de iozefinism, cărturarii *Şcolii Ardelene* şi-au manifestat fără nici o reticenţă ostilitatea faţă de nedreptăţile sociale şi mai cu seamă faţă de starea tragică a iobagilor români.

Rămâne neuitată acea consemnare a lui Gh. Şincai prin care relatează modul de existenţă al acestora: *„Ba proştii la atâta ajunsese pe vremea mea, de să vindea ca dobitoacele fără de loc, nu cu locul pre carele locuia împreună; afară de slujbele pe care le făceau domnilor pământeşti, începând de luni până sâmbătă sara în toată săptămâna, peste tot anul, duminica fiindcă alte nu putea lucra, domnii cei pământesci, pre iobagii săi îi trimitea cu cărţi pe la alţi domni"*.

Ostilitatea faţă de nedreptăţile sociale şi naţionale se conjugă cu pledoaria pentru egalitate în drepturi a românilor cu celelalte naţii. Dialogul din *Trei viteji*, cunoscutul poem neterminat al lui Ion Budai Deleanu, angajat între scutierul Crăciun şi nemeşul Becicheru Istok, adică între nobilul maghiar şi iobagul *„român plouat"*, este enunţat în spiritul cel mai elocvent al epocii luminilor din cultura română.

Au nu-s iobagii oameni ca şi voi
Pentru ce dară îi vindeţi ca pe boi.

De la denunţarea nedreptăţilor sociale şi-a discriminărilor naţionale până la formarea condiţiilor de nesupunere faţă de legile inechitabile, distanţa nu era foarte mare. Este adevărat că, în *Legile firei, Ithica şi Politica* sau *Filosofia cea lucrătoare*, puterea monarhului este justificată prin conceptul de *drept divin*, ca şi în filosofia germană. Dar spiritul nou al veacului îşi face loc şi într-un asemenea text, unde se arată că monarhul nu poate călca dreptul natural. *„Numai monarhul să nu poruncească ceva, ce este au împotriva legilor fireşti, au împotriva legii lui Dumnezeu, că de legea firei şi de porunca lui Dumnezeu şi cu pierderea vieţii suntem datori să ascultăm..."*

De aici s-a ajuns la acel enunţ mai limpede formulat de Ion Budai-Deleanu care precizează că *„nu sunt vremurile de vină, ci tu însuşi omule... fiindcă ai minte şi putere"*.

Şi dacă acest enunţ mai poate părea pentru cineva evaziv, lecţia luptei revoluţionare apare direct şi limpede în *Ţiganiada:*

Un coif în cap, o sabie în dreapta
Inima-n piept şi scutul în stânga,
Cu vârtute şi minte deşteaptă
Aceste sunt care pot să frângă
Lanţul robiei tale cumplite,
O, neamul meu! de tot ovilite.

Efortul conjugat de demonstrare a drepturilor unui popor, socotit a fi fără *„natio"*, legitimarea dreptului la nesupunere sau la luptă, prin *legea firii*, constituie treptele diferite şi modalităţile variate de justificare a necesităţii recunoaşterii românilor ca o naţie unitară, care trebuie să se bucure de aceleaşi prerogative ca şi celelalte popoare.

În *Istoria Românilor din Dacia Superioară* (t.I.1781) Al. Papiu-Ilarian reproducea un document din 1744, cu totul potrivnic acestor năzuinţe *„Dacă s-ar recunoaşte şi naţionalitatea politică a românilor, s-ar răsturna Constituţia ţării, de o parte, dar de altă parte, plebea românilor şi a altor venetici s-ar face loc între naţiuni şi ar periclita drepturile pribegilor, imunităţile şi prerogativele celor trei naţiuni recepte"*.

De aceea, nevoia venirii la origini, a pledoariei pentru romanitatea poporului, latinitatea limbii şi primatul istoric al românilor în Transilvania, apare ca un adevărat leit-motiv în scrierile cele mai diferite ale cărturarilor *Şcolii Ardelene*, dar mai cu seamă în cele de istorie şi filologie, unde nu lipsesc, la unii, nici cunoscutele exagerări puriste.

Supusă unor moduri diferite de contestare, existenţa românilor ca *naţie* în Transilvania este apărată prin opere ştiinţifice şi de popularizare, printr-o scriitură patetică şi polemică. Şi când Petru Maior scrie, în prefaţa la a sa *Istorie pentru începutul românilor din Dachia* (1812), că *„Zburdare aşa nedumerită în mulţi din cei străini scriitori iaste de-a vomi cu condeiul asupra românilor, strănepoţilor romanilor celor vechi, ori ce le şopteşte lor duhul..."* sau *„... ba, de o bucată de vreme, precum măgariu pre măgariu scarpină, aşa unii de la alţii împrumutând defăimările, fără de nici o cercare a adevărului de izvod le dau la stampă..."*, parcă ar lovi în denigratorii poporului român din toate timpurile.

În evoluţia culturii româneşti, *Şcoala Ardeleană* reprezintă prima etapă de modernizare a acesteia. Păstrând proporţiile reale de valoare, trebuie să spunem că ceea ce au făcut Montesquieu, Diderot, Voltaire, Rousseau etc. pentru cultura franceză, ceea ce au realizat Lessing,C. Wolff şi Herder pentru cultura germană, au întreprins cărturarii *Şcolii Ardelene*, pe scara noastră naţională, pentru cultura română.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

AGONIA ROMÂNIEI

Putea fi în 1944 altfel? Probabil că nu. Ceea ce nu absolvă pe nimeni de rolul jucat în acel act tragic din istoria României. Şi a Europei, deoarece în războiul dintre Germania fascistă şi Rusia Bolşevică a pierdut Europa democrată. Citită de la distanţă, după ce rănile s-au cicatrizat iar morţii au fost uitaţi, istoria anilor patruzeci ne arată cum poate fi pierdută pacea unui război câştigat: specialitate anglo-saxonă se pare, având în vedere că americanii, care între timp au câştigat şi cel de-al treilea război mondial desfăşurat la rece, sunt pe cale de a plăti tot ei, sub formă de ajutor umanitar, despăgubiri. Adică, să piardă încă o dată pacea. Şi uite-aşa devine Oceanul planetar lac rusesc, în loc să fie puţ american, ceea ce pentru noi nu este chiar tot una.

În februarie 1985 se împlineau patru decenii de la Conferinţa de la Yalta. Un fost avocat în baroul de Ilfov, exilat şi devenit între timp cetăţean american, conştient că la Yalta Europa de Răsărit a fost trădată şi vândută bolşevicilor dintr-o tragică eroare politică, ia iniţiativa de a-i sensibiliza pe conducătorii marilor puteri occidentale, publicând în limba română, limba datoriilor Apusului faţă de Răsărit, volumul YALTA ŞI CRUCIFICAREA ROMÂNIEI, Editura Europa, Roma 1984, urmat de L'EUROPE D'EST TRAHIE ET VENDUE, Paris, La Pensée Universelle, 1984, ce se traduce neîntârziat în engleză: SELL-OUR TO STALIN, Vantage Press, New York, 1984, şi în germană: VERRATEN UND VERKAUFT, Universitas (Herbig/Müller), 1986, ceea ce denotă interes pentru problemă, tratare şi autor. Însă domnul Nicolae Baciu recidivează şi publică la Editura Ion Dumitru din München, în 1987, din nou pe româneşte, o carte lucidă şi dureroasă: ROMÂNIA ÎN AGONIE 1943-1947, republicată, cu unele adaosuri şi modificări, sub titlul AGONIA ROMÂNIEI 1944-1948, la Editura Dacia, Cluj 1991. Venise vremea, pe la începutul anilor optzeci, să se spună, în sfârşit, NU imperialismului şi obrăzniciei ruseşti, dovedite multisecular şi alintate cu numele de panslavism.

Convins că România trebuie să folosească noile circumstanţe favorabile pentru a ieşi din lunga-i silnicie, Nicolae Baciu li se adresează românilor din ţară mai întâi pe calea undelor Europei Libere şi apoi în scris, îndemnându-i, cu tot regimul lor de inspiraţie bolşevică, la o politică realistă de liberalizare şi reforme. Totodată, autorul îşi vizează şi concetăţenii români din exil, unul mai democrat decât altul, atrăgându-le atenţia că fiecare poate fi democrat în felul său, dar români nu pot fi decât cu aceeaşi măsură. În acel moment domnul Baciu credita, desigur, reformele gorbacioviste, fără să realizeze că, de fapt, sfârşitul regimului era atât de aproape, că nu doar nişte reforme cosmetice, de tipul glasnostului şi perestroikăi, ci o adevărată revoluţie va avea loc. Iar dacă o conştiinţă atât de singulară şi în afară de dubii precum a domniei sale n-a întrezărit de-a lungul anilor cheltuiţi prin arhivele Occidentului o asemenea radicală soluţie, ne-am putea întreba cum de le-a trecut acest lucru prin cap puzderiei de anticomunişti ilegalişti, stârniţi de Revoluţia din Decembrie 1989 special ca să ne intre în ochi: dovadă în plus că fiecare revoluţie are nu doar martirii ci şi gunoaiele ei.

Citindu-l pe Nicolae Baciu în relaţie cu alte cărţi purtând semnături precum: Petre Pandrea, Panait Istrati, George Magherescu, Ion Pantazi, recenzaţi de noi tot în paginile acestei reviste ce stă-n gâtul atâtor demagogi, ne dăm seama că aşa-zisul *somn* de patruzeci de ani şi mai bine n-a fost exclusiv răsăritean (şi mai cu seamă românesc, cum ni se prezintă îndeobşte), ci şi occidental de-a binelea şi chiar american. Topită după Stalin în deceniul al treilea şi sedusă de Hitler în anii treizeci, bătrâna Europă nu-şi va putea învinge nostalgia după virilul totalitarism, moştenită probabil de la ultimul monarh absolut, decât cu preţul a şapte ani de război, urmaţi de o pace aproximativă, încheiată pe baze false şi pusă astăzi din nou şi brutal în cauză.

Casă din Cucuteni - Iaşi

Istoria anilor patruzeci, cu multiplele şi tragicele erori, a fost răstălmăcită şi pusă în serviciu comandat nu doar în Răsărit, unde, sub pretextul unui experiment politic la scară intercontinentală, s-au modificat hotare fireşti şi s-au masacrat populaţii întregi, ci chiar şi-n Occident, prin fabricarea de alibiuri care să justifice soclurile învingătorilor şi destinul învinşilor. Conferinţa de la Yalta, din februarie 1945, precedată în 1943 de Casablanca şi Teheran, continuată în acelaşi 1945 la Postdam, ca să se încheie la Paris, în 1946, cu epilogul în procesul de la Nürnberg, este rezultatul unui lung şir de erori politice săvârşite de Roosevelt şi Churchill, fie din slăbiciune şi prostie, fie cu cinism şi-n cunoştinţă de cauză. Fără să intrăm în detalii, vom semnala, pe urmele domnului Nicolae Baciu, câteva.

Supraevoluând capacitatea de război nazistă, Aliaţii vor pune deasupra tuturor intereselor dorinţa firească de a-i învinge, ignorând cu totul complicitatea imensă a lui Stalin la declanşarea celei de-a doua conflagraţii mondiale, prin pactul Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939, în urma căruia sunt atacate şi împărţite la termene diferite şi bine cunoscute: Polonia, Finlanda, Ţările Baltice şi Nordice, România, ca să nu rămână mai apoi nimic din Europa nepus pe tapet, neîngenuncheat şi sfârtecat cu foame de haită numită, în limbaj diplomatic, interes geopolitic. Şi, culmea tragicei ironii, acest pact va fi recunoscut de facto prin Conferinţa de Pace de la Paris, ba chiar dus, în privinţa intereselor ruseşti, dincolo de limitele sale. Cu fructele amare pe care le culegem acum.

Şi pentru că sir W. Churchill viza el însuşi nişte vagi interese coloniale britanice în Europa postbelică, împinge sub nasul aliaţilor săi o hartă europeană pe procente, în faţa căreia Roosevelt închide ochii (probabil din silă) şi pe care Stalin o bifează cu creionul roşu, fericit că i se oferă mai mult decât şi-a închipuit. Istoria se va răzbuna în curând, trimiţând chiar imperiul colonial britanic la arhive, recompensând în schimb un dictator care în mod normal ar fi trebuit să plătească. De plătit vârtos, vor plăti cei lăsaţi la cheremul stârnitorilor de războaie: polonezii, românii... Vai lor!

Contribuţia personală a preşedintelui american, manevrat de kaghebişti, la prelungirea cu doi ani a războiului şi dublarea numărului de victime şi a pagubelor materiale, o constituie teza capitulării necondiţionate formulată în 1943, ca răspuns la tentativele Germaniei şi României (Italia nu conta pe teatrul de operaţii) de a ieşi din război prin pace separată cu anglo-americanii. Efectul: ruinarea Europei şi transformarea statului totalitar bolşevic într-o superputere capabilă să încurce istoria o bună bucată de timp.

„Orice pace durabilă, scrie Nicolae Baciu, implică restabilirea echilibrului de forţe pierdut la Yalta". Adică, restabilirea frontierelor fireşti de dinainte de 1939. Reunificarea Germaniei, eliberarea Ţărilor Baltice constituie doar începutul unui proces care s-ar putea să dureze şi să mai facă victime. Cât despre procesul de la Nürnberg, care i-a judecat doar pe învinşi, trecând cu vederea vinovăţia învingătorilor, acesta este încă deschis. Altminteri, ar însemna să acceptăm că vinovaţi sunt totdeauna cei învinşi, ceea ce, la sfârşitul secolului XX, este greu de conceput.

Acesta este contextul în care se desfăşoară de cinci decenii tragedia neterminată a României. Nicolae Baciu analizează în detaliu doar un singur act, cel desfăşurat între căderea mareşalului Ion Antonescu, la 23 august 1944, şi abdicarea regelui Mihai I, la 30 decembrie 1947. Dacă scriem deja aceste date cu caractere mici înseamnă c-am început să le punem în istorie la locul potrivit. Şi să ne întrebăm din nou, desigur retoric: putea fi 1944 altfel pentru România? Dar, în 1946, pentru Europa de Răsărit? Fără teza americană a capitulării necondiţionate, războiul s-ar fi terminat în 1943, ceea ce înseamnă că tristele date istorice de mai sus n-ar fi existat. Iar fără teoria britanică a sferelor de influenţă, imperiul bolşevic ar fi rămas în sucul propriu al graniţelor sale interbelice, Europa având astfel posibilitatea să meargă înainte fără beţe între spiţe, chiar aşa putredă şi pe cale de dispariţie cum este de vreo două mii de ani.

Marile greşeli politice săvârşite de Churchill şi Roosevelt nu-i scutesc pe români de responsabilitatea pentru greşelile proprii, indiferent de influenţa acestora asupra situaţiei postbelice a României. Îndeobşte se consideră că şi fără arestarea mareşalului Antonescu, gest dezonorant în sine, soarta ţării ar fi fost aceeaşi, hotărâtă fiind între cei trei dictatori de diferite esenţe politice care decideau soarta lumii întregi în acel moment, nu numai a României. Trecând peste faptul că adesea deciziile cele mai grele atârnă de un fir de păr, că multe puteau fi altfel, erorile politice rămân erori indiferent de circumstanţe. Pe urmele colonelului George Magherescu, a cărui lucrare consacrată mareşalului Antonescu şi războaielor de întregire este citată (şi pe care şi noi am recenzat-o), cu distanţa aşezată de timp între evenimente şi ochiul istoricului, fără prejudecăţi şi gesturi vindicative, cu un plus de documentare în arhiva la care fostul şef de cabinet militar al mareşalului nu putea avea acces, Nicolae Baciu consideră decizia regală, pornită din complexe şi vanităţi ridicole, infantile şi speculată de o camarilă abjectă, din 23 august 1944, ca profund dăunătoare şi regalităţii şi statului român: a fost propriu-zis un act de înaltă trădare, răstălmăcit, dintr-un unghi sau altul vreme de cinci decenii şi încă neasumat măcar moral de cei care l-au făcut. Lăsăm cititorilor plăcerea de a urmări argumentaţia strânsă, procedura de instanţă istorică şi morală cu care domnul Baciu urmăreşte firul evenimentelor, aşa cum s-a strecurat acesta în documentele epocii, multe date acum la iveală pentru prima dată. Iar când un avocat de strălucită carieră, care şi-a luat viaţa de mai multe ori de la zero cu o pasiune orgolioasă, de jucător capabil să forţeze mâna destinului, când un asemenea om în loc să apere acuză, atunci el trebuie luat în consideraţie. Desigur, istoricii români, şi nu numai ei, vor face acest lucru, dar de obicei istoricilor le trebuie mai mult timp să se pronunţe, să se elibereze de vechile scheme politizate, ba chiar să pună distanţa cuvenită faţă de noile posibile scheme la fel de falsificatoare. Pentru că istoria poate fi falsificată din varii direcţii, nu doar dinspre Răsărit. Uimeşte însă completa ignorare a cărţii de presa română, şi mai ales de presa culturală, foarte combativă pe alte fronturi, capabilă să găsească oriunde petele, fie şi-n soare, doar petele din propriul spaţiu ba. Ceea ce ne face să bănuim că din acest loc se emit de regulă puncte de vedere în necunoştinţă de cauză. Vom reveni şi chiar cu exemple!

Nicolae DIACONU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

GRAFFITI

Gheorghe TOMOZEI

Laude basarabenilor, cu prilejul „Certării lui Euclid"

Am fost de curând pentru a doua oară în Basarabia. După ce în decembrie '90 am fost invitat de juna echipă a jurnaliştilor de la „Flacăra" să bat, vorba poetului, drumul de acasă până... acasă, am fost oaspetele, acum, al Teatrului „Alexei Mateevici"! Nu obştea mea, aşadar, nu Uniunea Scriitorilor din România mi-a oferit acest dar, nu scriitorii din Chişinău (nici măcar editura ce m-a tipărit fără să ştiu cu evocarea copilăriei şi adolescenţei lui Eminescu – „Miradoniz") ci un teatru prestigios a cărui activitate se confundă cu a Fundaţiei culturale „Basarabia".

Prilejul?

Premiera spectacolului de poezie, „Certarea lui Euclid" interpretat de o singură actriţă, uimitoarea Veronica Finiti, în regia lui Andrei Vartic, autor şi al austerei scenografii. Directorul Teatrului Mateevici, Andrei Vartic, a găsit în directorul Fundaţiei Basarabia, care e acelaşi Andrei Vartic, un fabulos Mecena ce a finanţat nu doar spectacolul ci şi câteva... aplauze bucureştene.

Au fost chemaţi să împartă scena (!) cu Veronica Finiti câţiva dintre apropiaţii poetului-autor. Nu cei mai apropiaţi, aceştia (Hagiu, Velea, Băieşu şi oribil de mulţi alţii) fulgeraţi la rândul lor de premature morţi, neputând să se înghesuie cu noi în microbuzul hodorogit ce a străbătut distanţa Bucureşti-Chişinău. O mână de prieteni, aşadar, răspunzând unor stăruitoare solicitări şi încredinţaţi că au motiv de mirare: mai are timp cineva, pe lumea asta, de poezie? Cine îşi poate îngădui luxul de a irosi un chimir de (încă) ruble, când sărăcia prinde cheag şi dincolo şi dincoace de Prut?

Cum cine? Andrei Vartic.

Despre care am aflat tot felul de istorii chiar de pe drum. Fiindcă ne-a luat din Bucureşti, a fost tot timpul la Chişinău nedezlipit de noi şi ne-a adus teferi, la Bucureşti, o celebritate a scenelor basarabene, actorul Boris Bechet, bărbat frumos cu înfăţişare de haiduc, temperament viforos şi în acelaşi timp tandru. De la el am aflat că Fundaţia Basarabia îşi are temeiul financiar în producerea şi comercializarea vinului (de unde amestecarea cu poeţii şi poezia) şi a şampaniei! Neaşteptând prea multe ajutoare de la stat ori facilităţi legislative, Fundaţia s-a implicat pe cont propriu în extrem de ambiţioase afaceri desfăşurate pe un „câmp larg, din Anglia până la Baikal (e cuprins în acest spaţiu şi România cu care se fabrică vinuri spumante) drept care am sorbit (cu sticla trecută din mână în mână şi din... gură în gură) celebrul Negru de Purcari băut la Buckingham Palace, fiind licoarea preferată a Reginei Elisabeta! Sediul Fundaţiei e plin de instrumente sofisticate (calculatoare, faxuri), astfel încât pare un fel de cosmodrom deşi el este, practic, şi sală de repetiţii şi cabinet directorial. Când se va construi, tot cu mijloace proprii, o nouă Casă pentru teatru, sigur, instituţiile se vor despărţi. Până atunci el coexistă, fructuos, cu şansa de a împlini proiecte de-a dreptul extraordinare: editarea de cărţi şi reviste, organizarea unor festivaluri de cultură, gir acordat unui sistem de burse etc.

Am regăsit Chişinăul muiat în soare şi încă neameninţat de iarnă, i-am admirat palatele şi conacele, arborii şi statuile cu ambiţia celui ce vrea să-şi vadă chipul răsfrângându-se în argintul jupuit, înceţoşat al unei vechi oglinzi. Am întrezărit urme, conture palide, semn că oraşul nu e de tot rusesc (rusificat), semn că elementele arhitecturale româneşti, câte au supravieţuit, îşi arată, cu simplicitate, preţul.

Lentorile autumnale erau traversate de paşii repezi ai unor oameni trăind de când se ştiu sub cearcăn de îngrijorare. Ceea ce pentru România au fost „evenimentele din Transnistria", pentru basarabeni se traduce cu un singur cuvânt de gheaţă: *războiul*. El a fost. El mai este. O pace incertă şi, poate, infructuos negociată face ca sentimentul păcii să nu fie pe deplin resimţit. Cum cu tipare (accente) lunecătoare e şi ideea Unirii, clamată romantic pe temeiul unor slogane uşor prăfuite, contestată furibund de unii ori pusă de alţii într-un halou de indiferenţă. Nu toţi deştăraţii s-au întors la locurile de baştină. Ca şi pe alte meleaguri, tot româneşti, privatizarea e tot o himeră, „soarta" pământurilor nelămurită, legile sunt elaborate cu amară anevoinţă şi nu sunt „puse în operă".

O anumită oboseală se întrezăreşte dincolo de cultul serbărilor şi aniversărilor. În jurul monumentului lui Ştefan am văzut mici grupuri de oameni parcă gata să se înfrunte şi altfel decât cu litera pancartelor. Jurnalele, ca şi în alte „părţi", satură setea de insolit a celor „hrăniţi", decenii de-a rândul, doar cu ucazuri dar seamănă, fie şi involuntar, zavistia, suspiciunea, vulgaritatea humorului gros.

În urmă cu doi ani mă simţeam mai aproape de Basarabia. Simţeam că la sfat amical pot răspunde la mai multe întrebări decât o pot face acum.

Unirea?

Undeva înainte. Încă departe, poate mai departe decât credem.

Să ne certăm pe noi, sau unii cu alţii sau, mai bine să-l certăm, aşa cum s-a nevoit Nichita Stănescu pe... Euclid?

E de preferat, şi-o spun cu admiraţie, că spectacolul nichitian mi s-a părut, în toate, excepţional. Cu maximă temeritate, Andrei Vartic şi Veronica Finiti au decupat din poezia filosofică a lui Nichita Stănescu pasajele cele mai aride, cele mai puţin potrivite (aparent) convenţiilor scenei, montând ingenios fragmente disparate într-o nouă, plauzibilă construcţie şi obligând la reflecţie. Au fost „cenzurate" piesele succesului sigur şi lejer, s-a operat în carnea inefabilă a operei „încifrate" a marelui poet, cu sensuri „netraduse" şi s-a încercat o regândire din interior a ei, o recompunere nu sub ochii ci în *auzul* spectatorului.

Înzestrată cu harurile unei mari actriţe, Veronica a trecut vămile exerciţiului de-a dreptul primejdios asumat şi a dat glas „abstracţiunii" dând viaţă unor sensuri ce se dezvelesc îndeobşte doar după lecturi repetate, printr-o mişcare scenică gândită meticulos, până la detaliile cele mai infime şi prin rostirea (fără nimic „moldovenesc"– ce face posibilă „citirea" cu urechea.

E de prisos să spun că spectacolul de poezie al Veronicăi trebuie prezentat fără ezitare în România, la Bucureşti, unde încercările similare n-au depăşit nivelul „programelor de brigadă" şcolăreşti.

Abia atunci îmi voi convinge cititorii că n-am exagerat cu nimic lăudând tenacitatea fraţilor basarabeni, împătimiţi în iubirea poeţilor şi a poeziei.

Rândurile de faţă sunt o mărturie de adâncă preţuire şi de colegial respect pentru tot ce truda lor înfăptuieşte în ciuda îndoielilor, a strigătului de deznădejde şi neputinţă, „în ciuda frigului" şi îndepărtării de Ideal...

Poezia elevilor

AMINTIREA

Iat-o!
Am prins cu mâinile-amândouă amintirea,
Am zvârlit-o spre înaltul cerului,
Dar ea a căzut pe stânci
Şi s-a rostogolit sfărâmându-se.
A rămas ecoul,
Un ecou prelung şi ciudat,
Care s-a amplificat,
Lovindu-se de bolţile cerului
Şi întorcându-se înapoi,
Metamorfozat şi plin de non-sensuri.
De ce?
Chemarea a murit undeva,
La colţurile sufletului.
Am plecat...

Radu Rareş RIZEA
Lic. teoretic „Dimitrie Cantemir"

BLESTEMUL

Mă deşteptam ca un fruct scuturat din arbori,
ca o furnică peste care a călcat pantera
şi pornea de subt geamul meu să urce-n nouri
vântul
şi-mi ridica braţele — roagă-te — auzeam;
spune Dumnezeului tău că nu ştii nimic despre nimeni.

AM DE-ACUMA DIMENSIUNI URIAŞE

uneori trăiesc intens o linişte roşie —
un con de fulger căzut în iarbă
o săgeată — semnul plecării —
alteori aud sunete verzi
cât veacul învăluind muntele până sus.

legenda rămâne vie între clipe
mitul mă cuprinde
cum soarele un deal plin de cruci.

seara e limpede şi reîntoarsă la cuib.
are lumină şi echilibru iar focul intră
în verbele poemului.

ceva neştiut continuă să ardă toată noaptea...

Victor STEROM

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

O ÎNTÂMPLARE LA CRAMĂ

La crama lui moş Gheorghieş din Hănăşăni, un cătun de sub poalele Tigheciului, nu eram prima dată. În această tainiţă a vinurilor venisem adeseori cu tata, mare prieten cu stăpânul. Şi rămânând zile întregi aici, nu mă mai săturăm să mă desfăt cu răsăriturile şi asfinţiturile soarelui, cu strugurii chihlimbarii, cu mustul dulce ca mierea, cu nuci greceşti, ce aveau miezul alb ca laptele...

Şi, iată-mă, într-o primăvară devreme, când soarele abia începea să-şi reverse focul peste împrejurimi, când viţa tăiată abia începea să lăcrimeze, urcând din nou în împărăţia lui moş Gheorghieş. De data aceasta nu-l mai însoţeam pe tata la acest cunoscut pivnicer, ci pe un tânăr negustor, un zdrahon înalt şi spătos, cu privirile scăpărătoare, cu barba şi mustăţile pleoştite, ce-i ţineau streaşină la gură, pentru un negoţ de vinuri pe care vroia să-l transporte în Lvov.

Deşi nu mai dasem de mult pe la moş Gheorghieş, care acum îmbătrânise şi se sprijinea într-un toiag noduros din corn, el ne întâlni cu aceeaşi blândeţe şi bunăvoinţă de adineaori, poftindu-ne să urcăm în cerdac, unde porunci unei codane de vreo optsprezece ani să ne întindă masa şi să ne aducă vin.

... Dar în noaptea aceea plină de pâcle aurii, care înaintau dinspre codru, nu mi-a mai fost dat să mă mai bucur de versul vrăjit al cântătoarelor, de glasul îndepărtat al cavalului, de înfiorările molcume ale vântului ce adia dinspre pădure. În noaptea ceea, plină de licărul îndepărtat al stelelor, îmi fusese dat să văd o femeie cum nu mai întâlnisem până atunci: cu doi ochi ce ardeau de dragoste, cu plete negre ca tăciunii, ce-şi cânta cu patimă durerea, încât mă cuprindeau fiorii cum îi auzeam glasul.

Fata, care la apariţia noastră îşi înfipse ca nişte săgeţi de foc privirile în prietenul meu, n-a vrut să rămână cu noi. Îndată ce ne-a întins masa a dispărut. După plecarea ei, bătrânul pivnicer ne-a umplut cu un zâmbet şiret cănile de lut, ne-a zis bine aţi venit şi ne-a îndemnat să sorbim din ele. Apoi, cât a durat cina, a discutat cu negustorul despre afacerea ce vroiau s-o încheie. Dar eu, am mai putut prinde o boabă din vorbele lor? Fata care ne întinse masa şi se făcu nevăzută rămânea lângă mine, ca o vedenie, şi nu-mi mai dădea pace. De unde venise aici? Ce căuta în această singurătate? N-o mai văzusem niciodată pe la cramă şi, plin de curiozitate, l-am întrebat pe stăpân cine era ea.

— E nor-mea, mi-a răspuns cu un glas rece. Feciorul a luptat în Transnistria, e contuzionat. Împlineşte anul de când a intrat în spital. Fata asta a rămas să trăiască cu mine, iar în primăvara asta a înnebunit, face zâmbri, când urcă vreun barbat la cramă. O păzesc cu puşca, ca să nu plece în sat. De-o prind că-l înşa lă pe Mitică, o împuşc şi pe păcătoasa şi pe păcătos.

Cina din acea seară s-a întins îndelung, dar fără nici o plăcere. Bătrânul bătuse palma cu negustorul în privinţa vânzărilor de vin... Dar gândurile mele erau numai la tânăra nevastă, ţinută ca într-o temniţă.

Anuţa, aşa o chema, era de o voluptate irezistibilă. Observasem, deşi abia o văzusem, că avea în trupul ei pe dracul. Pe lângă faptul că ne puse chiar de la început pe jăratic, începu să ne care la vin, de parcă eram la o masă împărătească.

Deşi nu s-a aşezat nici un pic la cină cu noi, am înţeles că prizoniera bătrânului nu se îndepărta prea tare de cerdacul cramei, că rămânea tot timpul în preajma noastră, în întuneric. Căci pe la miezul nopţii, când bătrânul i-a strigat să ne facă paturile şi să ne conducă la culcare, ea a apărut îndată lângă noi.

Tânăra arăta o supuşenie de parcă ar fi fost de undeva de prin Asia. Dispăru în grabă în singurătatea cramei, apoi se întoarse şi ne spuse că aşternuturile sunt pregătite. Primul îl duse să se culce, în căsoaia din deal, pe socru-său. Pe urmă, în camera de sus a cramei, pe mine. Şi, în cele din urmă, plecă să-l ducă în casa cea mare pe neguţător.

Am rămas singur în odaia micuţă aranjată cu gust, fără a putea adormi. De când urcasem la cramă, de când o văzusem pe Anuţa, capul îmi vâjâia de parcă aş fi avut febră. Am înţeles că pentru mine noaptea era pierdută, că nu mai puteam pune pleoapă pe pleoapă şi am rămas înţepenit în faţa geamului, lipindu-mi fruntea de sticla lui.

Nu mai văzusem niciodată atâta feerie, atâta vrajă, ca în curtea cramei. Cerul ardea de stele, luna revărsa aur topit peste împrejurimi. Noaptea asta plină de atâta farmec nu se putea termina cu bine... Anuţa, care ardea ca o flacără, bătrânul cu puşca, negustorul ce-o urmărise mereu cu privirile, mă făceau să-mi tremure inima de spaimă... Şi lucrurile au început să se desfăşoare după cum bănuiam...

Peste puţin timp, Anuţa a ieşit din casă, a luat un lighean cu apă rece şi l-a dus prietenului meu să-şi răcorească picioarele. Apoi am văzut-o iar căutând ceva prin curte... Şi deodată, o mirosnă îmbătătoare a ajuns până în camera mea. Anuţa găsise un braţ de flori sălbatice şi îl ducea negustorului, să adoarmă cât mai dulce.

Dar nici acum ea n-a zăbovit prea mult în casă. Am văzut-o ducându-se la cotlonul din fundul curţii şi am auzit-o cântând ca o privighetoare, de i se rupea inima dintr-însa... Într-un târziu, am văzut-o aţâţând focul, iar mai apoi a intrat şi i-a pus negustorului pe masă un vraf de plăcinte şi un ulcior de vin...

Dar ceea ce avea să-mi oprească răsuflarea, avea să se întâmple după asta. Apărând în curtea cramei, Anuţa a intrat sub duşul de sub coroana unui cireş, şi-a lepădat veşmintele, s-a ridicat în vârful degetelor, a întins mâinile sus şi a dat drumul apei.

Răcoarea nopţii, ropotul apei mă făcură să mă înfior. Dar femeii nici nu-i păsa de frigul de afară. Ea chicotea de plăcere ca un copil... Apa îi biciuia faţa, sânii, pântecele şi nu-şi mai putea stăpâni râsul.

Deodată îmi păru că ceea ce vedeam în curtea cramei nu era adevărat, că femeia din faţa mea nu era aievea, era o fiinţă coborâtă dintr-o altă lume. Pielea îi strălucea în bătaia lunii, atât de tare încât îmi păru că era o şerpoaică ce se prefăcu într-o fecioară.

Era începutul primăverii, era o nesăbuinţă fără margini să te băieşti în această noapte afară. Dar de unde să ştiu eu că femeia îndrăgostită e asemeni unei mări de jăratic, a unui rug în flăcări. Cine-i putea potoli focul, cine îi putea potoli jarul, îi putea răcori trupul şi răcori sângele?

Apoi Anuţa opri apa, îşi învălui trupul într-un prosop, luă o mână de busuioc şi îşi biciui îndelung cu el sânii. Mai ales fusese nemiloasă cu sfârcurile lor. Şi, despuiată cum era, alergă în casă la negustor.

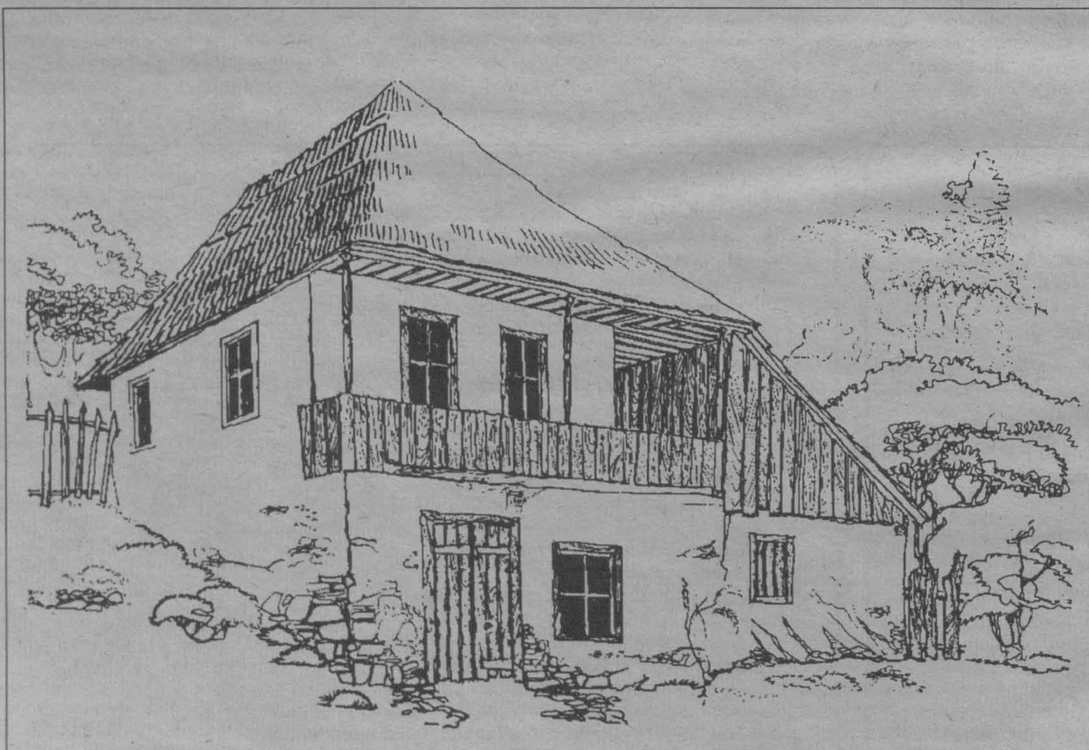
Şi femeia şi bărbatul înnebuniseră. Bătrânul, care îi urmărise de după perdele, probabil că de acum îşi încărcase puşca...

Nebunia nu s-a terminat aici... În curând am auzit uşa de la casă scârţâind. Acum am rămas şi mai uimit de ceea ce văzusem. După ce se băise cu apă rece Anuţa, se ducea să facă baie şi neguţătorul.

Iar când l-am văzut alergând şi pe dânsul despuiat în casă, numai cu un şervet în jurul trupului, am crezut că îmi plesnesc tâmplele... Femeia aceasta pătimaşă îl duse pe negustor la pierzanie. Bătrânul, care îi aştepta pe păgâni să-i ieie ca din oală, n-avea să-i ierte.

Dar cei doi nu-şi pierduseră minţile cu totul. Dumnezeu îi înzestrase cu înţelepciune şi prudenţă mai multă decât mă aşteptam. În curând i-am văzut ieşind de mână afară, urcând în căruţă şi adâncindu-se spre codru...

Îmbătat de noaptea aceea cu lună, de vedeniile ce le văzusem, de vinul prea tare pe care îl băusem, nu ştiu când am adormit... Când m-am trezit, soarele era sus... Atunci am alergat nebun la geam să văd drama, tragedia ce se petrecuse la cramă în timp ce dormisem... Însă, spre uimirea mea, curtea ei acum era mai plină de pace şi lumină ca niciodată. Bătrânul se învârtea în jurul unui butoi, vrând să-i schimbe cercurile, Anuţa pregătea la cotlon ihnie de pui cu mămăliguţă iar neguţătorul stătea la masă cu un ulcior de vin în faţă, aşteptându-mă să cobor mai repede.

Casă cu prăvălie din satul (azi dispărut) Răpciuni - Neamţ

Dragoş M. VICOL

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

LEGILE DIALECTICII

în două parabole şi o interogaţie retorică

Prima lege: OCHII ÎMPĂRATULUI

A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti ...

A fost odată un împărat care, murindu-i înainte de vreme împărăteasa, rămăsese doar cu cei doi feciori ai săi. Şi împăratul acela, nespus de bun şi de blând cu supuşii ca şi cu cei de seama lui, harnic în sporirea pe căile cele drepte a bunăstării moşiei sale şi vesel altădată, de-l credeai flăcău în floarea vârstei, cu toţi anii ce întreceau hăt şi bine jumătatea de veac pe care o purta în spinare, îmbătrâni la scurtă vreme după moartea împărătesei, se posomorî şi se închise în sine, copleşit de o oboseală fără seamăn.

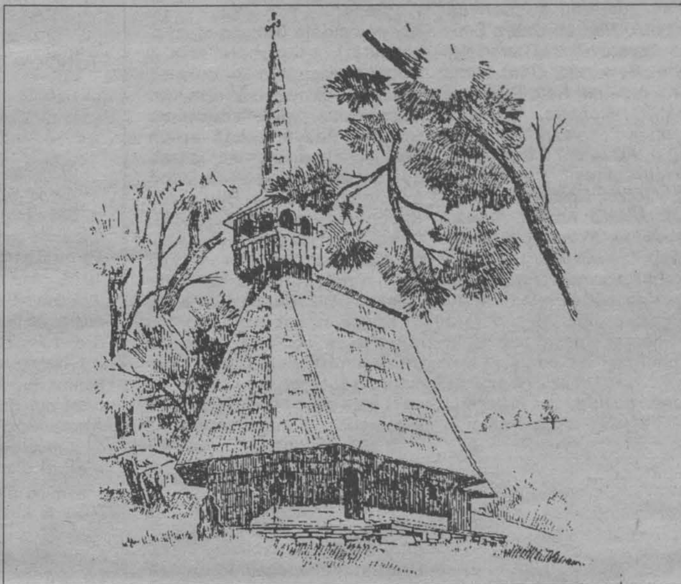
Ţara încăpu pe mâinile sfetnicilor şi ale căpitanilor de oşti - unii, de treabă, alţii, netrebnici, de-a valma -, aşa încât divanul vuia întruna de certuri şi niciodată nu se isprăvea ceva de seamă.

De-ar fi fost numai atât, ar fi fost încă bine.

Dar de mai înainte vreme împăratul de care vorbesc era împovărat de o ciudată stare sufletească, de un amestec de mâhnire cu bucurie. I-ar fi fost, de bună seamă, mai uşor să fie când mâhnit, când bucuros, dar amestecul acela îl rodea pe dinăuntru, măcinându-l încetul cu încetul.

Era bucuros, într-o privinţă, de feciorul său cel mare, care înlăturase de la sine grijile lumeşti şi se depărtase de gâlcevile care umpleau curtea împărătească. Ferit de ochii lumii, undeva, într-o chilie, la marginea palatului, el îşi închinase toată vremea pe care o avea slujirii adevărului numai prin puterile sale şi căutării obârşiei lucrurilor de pe lume. Scormonea prin tomurile vechi şi prăfuite din podul palatului, scruta adâncimile cerului şi clipătul stelelor, urmărea creşterea ierbii, zborul păsărilor şi zbenguielile peştilor, încercând să răspundă la întrebarea de unde vin aceste minuni toate şi care le va fi fiind rostul. Cea mai mare plăcere a lui era să cunoască tot ce poate fi cunoscut de mintea omenească şi se chinuia să găsească o cheie fermecată cu care să descuie porţile unei fericiri necurmate pentru oameni, să poată şterge toate vrajbele şi neajunsurile din lume, să poată birui timpul şi moartea. Se sfătuise cu nenumăraţi înţelepţi de pe tot cuprinsul pământului, dar nu fusese niciodată mulţumit de ce aflase de la ei; nici unul nu ştia mai mult decât dânsul şi fiecare din ei avea alte păreri cu privire la ceea ce ar fi de urmat ca să se ajungă la ce râvnea în adâncul inimii sale.

Numai că feciorul cel mare al împăratului, în afară de grijile ştiinţei, altele nu mai avea şi nici nu s-ar fi priceput la altceva. De aceea, împăratul era mâhnit întrucâtva, gândindu-se că acest fiu nu va fi bun să cârmuiască împărăţia după mutarea sa întru cele veşnice, deşi ar fi vrut ca el să-i urmeze în scaun. Prea sfios, mai degrabă s-ar fi lăsat întotdeauna îndrumat, în loc să mai îndrume şi el pe alţii. Nu o dată bătrânul îi spusese: „Fătul meu, mai deschide ochii asupra lumii oamenilor celor vii şi mai lasă gândurile tale; singur n-ai să poţi niciodată să ajungi la ceea ce năzuieşti!" Dar degeaba ...

Biserica din satul Rebrişoara - Bistriţa Năsăud

Mâhnirea cea mai grea însă i-o pricinuia împăratului fiul său cel tânăr, care nu făcea altceva cât era ziua de mare decât să petreacă cu soţii săi, să se gătească cu alte veşminte de pe un ceas pe altul; ba chiar părăsea palatul ca să lipsească săptămâni în şir, ducându-se la vânătoare în locuri îndepărtate şi încă necălcate de picior omenesc. Uneori mai şi intra în vrajbă cu vecinii împărăţiei, stârnind încăierări la hotare şi sporind durerea tatălui său. Feciorul cel mic ar fi fost, altfel, un braţ de fier în conducerea împărăţiei, dar - mai mult risipitor fiind, petrecăreţ şi iute la mânie - ar fi dus moşia de râpă pe alte căi.

Fraţii, nimic de zis, se iubeau, încercaseră să se înţeleagă unul pe celălalt dar, atât de deosebiţi fiind la fire, ajunseseră să se înstrăineze treptat. Se vedeau rar, îşi vorbeau puţin, văzându-şi apoi fiecare de ale sale.

Şi doar împăratul îi crescuse pe amândoi la fel, în aceeaşi dragoste părintească, pe când fuseseră copii. O apucaseră însă pe drumuri felurite. Poate şi pentru că bătrânul, cufundat prea mult în trebile împărăteşti, dorind mai întâi binele altora decât pentru sine şi casa lui, uitase de la un timp să-i mai îndrume, nu găsise vreme s-o facă ori se încrezuse peste măsură în steaua lui norocoasă. „De-ar fi amândoi unu singur!" îşi spunea câteodată bătrânul.

Părăsit de amândoi feciorii săi - de unul prin cuget, de celălalt prin fire - împăratul lupta cu bătrâneţile şi cu trebile ţării, atât cât îl mai ţineau puterile, ca să nu se prăpădească şi bruma de bine ce mai rămăsese împărăţiei din cât agonisise el în tinereţe. Şi, în felul acesta, ochiul cel drept al împăratului se bucura şi râdea, iar stângul se scălda în lacrimi şi tristeţe.

... Au trecut câţiva ani şi iată că într-o bună zi feciorul cel mare ajunse la hotărârea că nimic de seamă nu poate fi găsit în toate cercetările şi ostenelile lui, că răspunsul pe care-l dorea atât de mult n-avea să vină vreodată. Şi, luându-şi rămas bun de la bătrânul său părinte, îmbrăcă nişte straie ponosite, luă o traistă cu merinde, o ţiteră şi o porni pe jos, sprijinindu-se într-un toiag. Curtenii şopteau între ei, că i s-or fi spulberat minţile sau că cine ştie ce pedeapsă o fi având de ispăşit. Zadarnic încercase împăratul să-l oprească la palat, zadarnic îl rugaseră slugile şi unii curteni şi - mai abitir decât toţi - frate-său, mezinul, să nu plece. Feciorul cel mare, dârz de data asta, a ţinut-o una şi bună: că pleacă - şi dus a fost. S-a mai auzit despre el o vreme că ar străbate împărăţia colindând cetăţile şi satele, înstrunând ţitera cu jale, şi în felul ăsta şi-ar purta viaţa pe picioare. Dar, de la o bucată de timp, n-a mai ajuns nici o veste la curte, fie că pribeagul trecuse hotarele împărăţiei, fie pe acelea ale vieţii.

Ochiul râzător, din dreapta, al împăratului se posomorî încet-încet, până când începu să plângă de-a binelea. Tot atât de ciudat, ochiul stâng începu să i se lumineze:

Mezinul, cutremurat de soarta frăţâne-său, se hotărâse să intre în rândul lumii. Se însură cu fata unui crai de peste mări şi ţări şi, pe nesimţite, luă în mâini frâiele împărăţiei, pe care, dacă n-o spori şi n-o duse mai mult spre propăşire, o păstră măcar aşa cum rămăsese de sub stăpânirea părintelui său.

Bătrânului împărat nu i se mai păru nimic de mirare din câte se întâmplaseră de la moartea nevestei sale şi, îmbătrânind tot mai mult pe zi ce trecea, se întreba dacă nu cumva aşa a fost firesc să fie, dacă nu cumva lucrurile merseseră pe singura cale în afară de care nu mai putea să fi fost alta.

Şi, aşteptându-şi liniştit sfârşitul, îşi dădu seama că ochiul stâng îi râdea şi se bucura acum în toată legea, pe când celui drept aproape îi secase lumina de atâtea lacrimi. Iar, de-o mai fi trăind împăratul, tot lăcrimând să-i fi rămas ochiul drept până în ziua de astăzi? Asta n-aş putea să ştiu ...

Atâta doar vă mai pot spune, că bătrânul împărat ajunse curândă vreme bunic: tânăra împărăteasă aduse pe lume doi coconi...

A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti ...

A fost odată un împărat care avea doi feciori, şi aşa mai departe ... Şi aşa mai departe ...

1968

A doua lege: QUIES MENDAX (*)

Eroii parcă apuseseră de mult ...

Zăngănitul armelor şi faptele îndrăzneţe se stinseseră o dată cu ei ...

Nu le mai rămăsese decât faima, săpată în pietre din veac şi scrijelită în amintirea, destul de fragilă, a urmaşilor. Abia bătrânii, gârboviţi de ani şi restrişti, îşi mai aminteau, tânjind, vechile vremuri. Uneori, în seri târzii, scrutându-şi aducerea-aminte, scormoneau trecutul o dată cu cenuşa din vetre, care risipea prin unghere mărunte scântei, repede stinse; aduceau vorba cu glas domol de isprăvile viteazului Perseu, de dreptatea care domnea în zilele lui Aiakos, de bogăţiile de pe timpul isteţului Sisif, trecuţi demult în lumea umbrelor din Hades. Şoaptele bătrânilor evocau tumultul îndepărtat. Lumea parcă era plină atunci.

Oare se stinsese setea de fapte? ...

Cetatea, încremenită în tăcere, se-ntindea albă, obosită şi parcă părăsită. Pustia agoră era bântuită de o adiere uscată şi nici o umbră de muritor nu venea să-i răcorească marmoreele dale, încinse de razele soarelui. Orice mişcare, orice măruntă zarvă, de va fi fost, se stingea înlăuntrul zidurilor. Armele odihneau, îmbătrânite o dată cu stăpânii lor, şi se cocleau atârnate pe pereţi, uitate acolo de amar de ani.

Bicisnice vremuri - murmurau bătrânii.

Şi, într-adevăr, în Nemeea, la Lerna, în Eurymantos, în Arcadia şi în Creta oamenii ajunseseră martori neputincioşi la dezastre, părăginire şi prăbuşire. Însuşi marele Prometeu zăcea, înlănţuit şi sfârtecat, pe stâncile din Colchis - uitat de toţi! Nimeni nu se încumeta să-i aducă, lui, izbăvirea, iar celorlalţi - mângâiere.

Cetatea tăcea; juni nevolnici şedeau cu mâinile în sân, lâncezind pe laviţe, ori şuşotind pe la colţuri mărunte zâzanii şi bârfe.

Bătrânii vegheau. Nu credeau să mai vină înapoi vremea de aur. Unde era zarva şi unde lupta? Viaţa urma să se stingă - stearpă? Aripa morţii oare se abătuse, neagră, asupra Cetăţii?...

Bătrânii vegheau cu braţele slabe şi cu minţile golite de gânduri.

Încremenirea domnea.

Ei vegheau.

Dar încremenirea era mincinoasă.

Ei nu ştiau, nici n-aveau cum să-şi închipuie măcar, că undeva, în clipele acelea, se zămislea Herakles ...

1967-1981

A treia lege: METAMORFOZA

În ultimele trei secole oamenii s-au străduit să-l detroneze pe Dumnezeu. Şi, în bună măsură, unii dintre ei cred că au ajuns aproape de reuşită. Acum încearcă din răsputeri să se instaleze complet în scaunul ce pare să rămână, în scurt timp, vacant. Va ieşi de-aici oare raiul pe Pământ? Sau iadul? Ori - de ce nu?! - amândouă? Ca şi până acum. Căci, în asaltul lor, îndrăzneţii nu şi-au asigurat ariergarda: mai toţi par să fi uitat de Diavol. Iar lui - cine-i va lua locul?...

1986-1989

Tudor DENECTIN

(*) Repaos mincinos (în limba latină)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Istoricul Andrei Veress şi proiectul său de „Bibliotecă româno-maghiară"

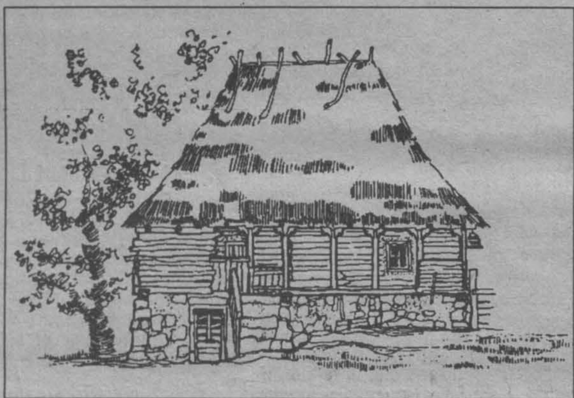
La 5 octombrie 1922 cunoscutul istoric maghiar Andrei Veress (1868-1953) cel care avea să publice mai târziu valoroasele lucrări *Bibliografia româno-maghiară. Românii în literatura ungară şi ungurii în literatura română*, vol I-II, Bucureşti 1931-1935 şi zece volume de *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti* şi a altor numeroase lucrări publicate în Analele Academiei Române, înainta editurii Cartea românească propunerea de a realiza o serie de traduceri din literatura română în limba maghiară, care să apară într-o colecţie gândită şi realizată de el, numită „Biblioteca româno-maghiară". El motiva acest lucru prin faptul că existau în ţară un foarte mare număr de cititori maghiari, care trebuie să fie câştigaţi la lectura literaturii române, printr-un ales florilegiu din cei mai reprezentativi autori români, care să fie pus la dispoziţia acestora. „Biblioteca mea - argumenta el - urmăreşte marele scop de a face cunoscut - prin traduceri bune şi conştiincioase - acestor noi supuşi români tot ce s-a scris mai frumos în proza românească atât în trecut cât şi în timpurile mai moderne, publicând şi câte o scurtă biografie a autorului respectiv, împreună cu portretul său. Biblioteca formează astfel totodată o antologie română, atât mai folositoare cu cât până acuma aproape nimica n-a fost tradus din româneşte, aşa ca ungurii n-au nici cea mai mică noţiune de literatura română". În acest scop, el propunea o listă de cărţi şi autori, în special autori clasici, iar din cei vechi doar la câte 10-12 numeri unul.

Răspunsul editurii, semnat de C.Sfetea şi A.Martin, vine la 5 decembrie 1922 şi este în principiu pozitiv, urmând să afle de la traducător care ar fi programul său de traduceri şi în ce ar consta pretenţiile băneşti. Andrei Veress răspunde la 9 decembrie 1922, cerând să i se admită un format mic, tip „Biblioteca pentru toţi", spre a fi mai uşor vandabil, iar ca drept de autor să se ia drept bază de calcul practica obişnuită în ţară în astfel de cazuri. În programul de traduceri provizoriu pe care îl prezintă figurau 15 volume, între care se numărau scriitori ca Alecsandri, *Nuvele. Dridri*; Eminescu, *Cezara. Proză;* Caragiale, *Nuvele. Povestiri;* Odobescu, *Mihnea Vodă cel Rău;* Creangă, *Povestiri;* Coşbuc, *Nuvele;* Sadoveanu, *Povestiri. Nuvele;* Negruzzi, *Alexandru Lăpuşneanu;* Brătescu-Voineşti, *Nuvele;* Ion Ghica, *Amintiri;* Ispirescu, *Basme;* Vlahuţă, *Nuvele;* Anghel, *Nuvele;* Sandu-Aldea, *Povestiri* şi Gane, *Nuvele.*

În urma expunerii acestui plan, Editura răspunde că este de acord a da curs proiectului, oferind pentru fiecare broşură 500 lei, la care traducătorul cere să se mai adauge 250 lei în cazul că broşura depăşeşte 50 de pagini, în general formatul obişnuit urmând să aibă 32 de pagini. În acest scop, Veress trimite primul număr al colecţiei, cuprinzând nuvela *Tudor şi Merinda* de Vasile Alecsandri, urmând ca al doilea volum, aflat în pregătire, să cuprindă *Cezara* de Mihai Eminescu („Pentru nr. 2 pregătesc *Cezara* lui Eminescu"). Din păcate, aici se şi încheie încercarea istoricului maghiar de a deveni traducător de literatură. Editura Cartea Românească din Bucureşti comunica istoricului de la Budapesta, la 20 februarie 1923, următorul răspuns: „Cu regret vă comunicăm că raportul conchide că traducerea nu redă în limba maghiară exprimarea fidelă a înţelesului românesc". Cu alte cuvinte, trimiţând traducerea sa din Alecsandri unui referent (sau comisii de referenţi) ace(a)sta a constatat că autorul se abătea în traducere de la textul original, drept pentru care nu a avizat favorabil colecţia proiectată. Au mai urmat apoi şi alte epistole între traducător şi editură, în urma cărora Veress nu reuşeşte să obţină altceva decât promisiunea de a i se oferi 500 lei pentru volumul lucrat şi regretul că „proiectul meu frumos" n-a fost înţeles.

Chiar dacă proiectul colecţiei lui Veress nu s-a realizat, totuşi încercarea a lăsat urme palpabile în istoria literară. E vorba de faptul că Andrei Veress a realizat totuşi prima traducere din Alecsandri apărută în volum în limba maghiară, sub forma volumului intitulat Alecsandri Vazul, *Elberzélések (Tudor és Merinda)*, forditotta Veress Endre, Budapest, Wodianer F. és Fiai Könyvyomdája (Roman-magyar könyvtár), 14 p, care este o raritate bibliografică, deoarece n-a fost pus în comerţ şi din care s-au tras un număr redus de exemplare (nu ştim dacă există vreun exemplar din acest număr în ţară, noi făcând descrierea după exemplarul de la Biblioteca Széchenyi din Budapesta). Colecţia dispune şi de o emblemă, constând dintr-o pană de gâscă ce este secţionată de anul de apariţie, 19/22. Pe verso-ul paginii de titlu se explică rostul colecţiei, după care se face o scurtă prezentare a vieţii şi operei lui Vasile Alecsandri, iar pe verso-ul celei de a doua coperte figurează lista cărţilor şi autorilor pe care vrea să-i traducă. Aici proiectul pare mai vast, deoarece el nu vrea să se limiteze numai la literatură ci intenţionează să includă pe lista cărţilor traduse şi cărţi de istorie, cronici, eseuri. Printre noii incluşi figurează Alexandru Roman cu o lucrare de bibliografie, Adamescu cu un volum de *Cronici,* Agârbiceanu cu *Povestiri,* Asachi cu istorie, la fel ca Bălcescu. Au mai fost introduşi: D.Basarabescu (Nuvele), Gh. Cornea (un roman interbelic), Miron Costin, V.Crăsescu, Ilie Dăianu, Delavrancea (Nuvele), Eminescu (*Sărmanul Dionis),* Lajos Fialla cu amintiri, C.Giurescu, D.Golescu, Emil Grigoroviţa, Hasdeu (*Basarabia)* Enea Hodos (Schiţe), Ionescu-Gion, N.Iorga, M.Kogălniceanu, Koos Ferenc, Al.Lambrior, Al.Lapedatu, M.Lungianu, Oscar Mailat, T.Maiorescu, Sim. F.Marian, Miller-Verghi, Nyari Andor, V.Pârvan, D.Onciul, Anton Pann, Popescu Băjenaru, Sextil Puşcariu (*Limba română),* Heliade Rădulescu, Rădulescu-Niger, Radu Rosetti, Sadoveanu, G.Sion, Ioan Slavici, T.D.Speranţă, D.Stăncescu, Istvan Szamoskozi, Gh.Tăutu, D.Teleor, V.A.Urechia, Veress Endre, Veress Sandor, Al.Vlahuţă, Duiliu Zamfirescu. După câte se poate vedea, un proiect foarte amplu şi ambiţios care are în vedere şi alte creaţii decât cele literare. Carenţa sa stă însă în aceea că amestecă pe scriitorii români cu scriitori unguri care au scris despre români sau au apelat la teme şi motive româneşti. Oricum, cartea despre care vorbim, tocmai pentru că este o raritate bibliografică, merită onoarea de a fi prezentată publicului românesc în chip amănunţit, acum când se împlinesc exact 70 de ani de la acest interesant proiect bibliografic, despre care vorbeşte prin ani cu nostalgie şi părere de rău că nu l-a putut finaliza, cum este scrisoarea pe care i-o adresează, la 17 februarie 1934, lui Emanoil Bucuţa. Pentru a ne face o idee mai clară asupra proiectului său, reproducem atât scrisoarea lui Veress către Emanoil Bucuţa, cât şi propunerea pe care o făcea acelaşi istoric, la 5 octombrie 1922, editurii Cartea Românească din Bucureşti.

Mircea POPA

Casă din satul Bulz - Bihor

I. *Andrei Veress către Emanoil Bucuţa* (scrisoare aflată în fondul Veress la Arhivele Statului din Budapesta, nr. 234)

Budapesta, 13 Februarie 1934
II Hunfalvy u.4

Stimate Domnule Bucuţa,

Citind (în ultimul număr bogat al Boabelor de grâu, *p.763) rândurile D-voastre cuminţi despre folosul şi trebuinţa unei Biblioteci de traduceri, mă simt dator a Vă înştiinţa că ideea aceasta am avut-o însumi în anul 1922, când mă hotărâsem a porni cu modestele mele mijloace băneşti o Bibliotecă, care ar fi dat cel puţin un număr pe lună ungureşte din autori români şi unguri cu scrieri despre români.*

Ajunsesem să fac contract cu Cartea Românească pentru tipărirea acestei Biblioteci de popularizare pe baza numărului-specimen cuprinzând o nuvelă a lui Alecsandri şi lista primelor numere care i-ar fi urmat.

Crescut la Bucureşti, unde am trăit până la vârsta mea de 23 de ani, absolvind gimnaziul Demetre Cantemir, eram fericit văzând că mi se împlineşte un scop, şi aş putea zice vis al vieţii mele de literat, când deodată - pe neaşteptate - primesc un aviz că Comitetul executiv al numitei tipografii a respins propunerea Direcţiunii pe motivul foarte curios: să înveţe româneşte ungurii!

Am onoare să Vă predau un exemplar al acestei publicaţii cu rugămintea să-l păstraţi cu sfinţenie, deoarece formează: 1) o raritate bibliografică, căci n-a ajuns în comerţ şi 2) o mică dovadă a străduinţei unui cărturar străin care şi azi crede în mod fanatic într-o apropiere şi înţelegere - măcar pe tărâmul cultural - dintre români şi unguri, care printr-o astfel de publicaţie, plănuită de mine acum doisprezece ani, ar câştiga foarte mult.

Cu toată stima,
al D-Voastră devotat,
A.Veress

II. *Andrei Veress către Cartea Românească - Bucureşti* (scrisoare păstrată la Arhivele Statului Budapesta, fond Veress, nr. 31755)

Direcţiunii Societăţii Anonime Cartea Românească Bucureşti

Alăturat Vă prezint numărul de mostră (Probeheft) al Bibliotecii mele Româno-Maghiare, prin care mi-am realizat ideea de care vorbisem domnului director Sfetea în iarna trecută - când m-am aflat la Bucureşti -, ideea care i-a plăcut nu numai D-Sale, dar şi domnilor profesori universitari Ion Bianu, Alexandru Lapedatu şi alţii, cărora o comunicasem.

Dat fiind că în urma împrejurărilor schimbate România a câştigat un număr de trei milioane de unguri, care nu cunosc limba română sau, în tot cazul, nu astfel ca să poată citi şi gusta literatura română, biblioteca mea urmăreşte marele scop de a face cunoscut - prin traduceri bune şi conştiincioase - acestor noi supuşi români tot ce s-a scris mai frumos în proza românească, atât în trecut cât şi în timpurile mai moderne, publicând şi câte o scurtă biografie a autorului respectiv, împreună cu portretul său. Biblioteca formează astfel, totodată, o antologie română, atât mai folositoare cu cât până acuma aproape nimica n-a fost tradus din româneşte, aşa că ungurii n-au nici cea mai mică noţiune de literatura română. Biblioteca urmărind însă şi rentabilitatea comercială a întreprinderii, nu va da autori vechi decât rar, la câte 10-12 moderni unul.

Deoarece prin librării, chioşcuri de gazete şi gări se vând foarte multe cărţi ungureşti, sunt convins că Biblioteca va prospera bine. Afară de aceasta, s-ar putea cere şi sprijinul Casei Şcoalelor cu gândul ca din fiecare număr să se împartă câţiva ani gratuit elevilor şcoalelor ungureşti din Ardeal, Banat etc.

[Urmează un număr de propuneri concrete şi motivaţia că „ar contribui mult la popularizarea culturii române în stratele noilor cetăţeni".]

ss *AndreiVeress*

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Ioan Slavici şi aristocraţia maghiară din Transilvania

Ioan Slavici trăieşte în ultimii ani de viaţă, cea mai mare parte, la Panciu, la moşia lui Grigore Gheorghiu, ginerele său, căsătorit cu Lavinia Ioana Iosefina (19.I.1889-7.VI.1967), fiica mai mare a prozatorului. De aici întreţine o corespondenţă interesantă cu C.G. Costa-Foru, cunoscutul avocat şi ziarist, apărătorul său în procesul ziariştilor din 1919. C.G. Costa-Foru îi deschide şi coloanele *Revistei copiilor şi a tinerimii*, înfiinţată în 25 mai 1913, care iese până în 12 noiembrie 1916, ca să-şi reia apariţia la 1 ianuarie 1919. Slavici este unul din cei mai stăruitori susţinători ai ei încă din 1913 şi publică între 1920 şi 1925 nu mai puţin de 8 povestiri şi un roman, *Vântură-Ţară*, care ocupă 27 de numere, pe anii 1922-1924. Aici apare şi povestirea *Minciuna*, în aprilie 1925, cu câteva luni înaintea încetării din viaţă a prozatorului la moşia ginerelui său, la Panciu.

C.G. Costa-Foru îi solicită în 1924 să traducă un articol al Paulei Bethlen, publicat în revista *Pástorüz* (nr. 12, 3 august 1924, p.87-89), în care se elogiază activitatea culturală şi socială a câtorva soţii ale grofilor din Transilvania. Se invoca faptul că unele dintre ele tipăresc lucrări, îndeosebi cu conţinut religios, fac în castelele de pe latifundiile lor educaţia unor băieţi şi fete şi sprijină studenţii mai săraci la Universitate.

Traducerea articolului urma să apară cu o prezentare a lui Slavici. Ea se publică în *Revista copiilor şi a tinerimii*, cu titlul *Însemnătatea socială a cucoanelor mari din Ardeal*, în aprilie 1925 (nr. 1-4, p. 18-22) şi cu specificarea „traducţie de d. Ioan Slavici", fără comentariile prozatorului. Explicaţia o găsim în scrisoarea lui Slavici către C.G. Costa-Foru, trimisă de la Crucea de Jos, lângă Panciu. Transcriem acest document.

Crucea de Jos, 1 octombrie 1924

Iubite Amice,

Grăbesc a-ţi trimite traducerea articolului. Părerea mea e că D-ta ai să-l publici. E, ce-i drept, o părticică din istoria Ardealului, deci şi din istoria poporului român. N-ar avea însă nici un rost să-l public eu, care n-o cunosc pe Contesa Bethlen şi /nu/ am nici altfel o legătură cu ea. ***D-ta eşti apoi unul dintre cei mai zeloşi stăruitori pentru războiul aşa zisei întregiri la care ai luat parte şi-n care ai dat o grea jertfă. Ţi se cuvine deci acum să stărui ca românii să nu se facă*** *tuturora de batjocură şi urgisiţi asuprind pe alţii chiar mai rău* ***de cum au fost ei asupriţi.*** *Dacă le-o spun eu aceasta, îmi aruncă în faţă vorba că sunt vândut şi înhăinit.*

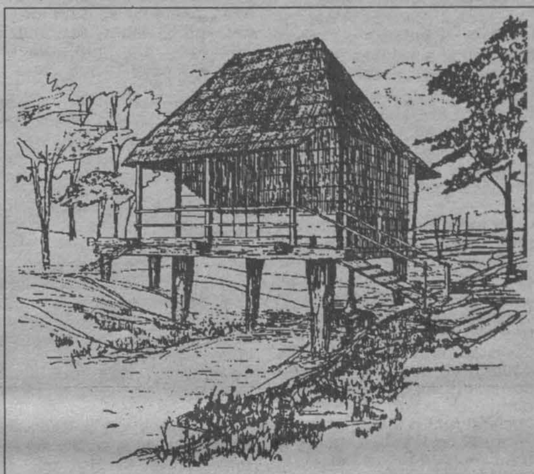
Vom mai vorbi însă – aşa cred – despre aceasta.

Noi cei de aici culegem via – un cules trist. – Nu-mi aduc, ce-i drept, aminte să fi văzut vreodată struguri atât de frumoşi ca cei de aici anul acesta. Mulţi nu, dară mari, cu bobul mic, nemaipomenit de mare şi bine = bătuţi =. Din nenorocire însă, în urma ploilor de acum vreo zece zile, cel puţin două la şase din boabe au crăpat şi strugurii s-au mucezit, încât e mare jale să-i vezi.

Noi e vorba să ne-ntoarcem sâmbătă la Bucureşti. Stăm însă pe gânduri în ceea ce mă priveşte pe mine. Poate că mai rămân până ce nu se va fi scuturat frunza, ca să pot răsădi puieţii pe care-i am.

Deocamdată toate cele bune atât pentru D-ta şi pentru Doamna, cât şi pentru întreaga D-Voastră casă, de la

al D-tale devotat
Ioan Slavici

Moară de apă pe Valea Cernei

Sublinierea din text este făcută cu cerneală roşie, fără să putem preciza dacă ea aparţine lui Slavici sau lui C.G. Costa-Foru. Prozatorul are în vedere, când aduce în discuţie „jertfa grea", căderea pe front a lui G.C. Costa-Foru, fiul lui C.G. Costa-Foru, lângă Braşov, în 1916. Gala Galaction evocă o scenă emoţionantă. „Într-o zi, acum vreo 12-13 ani – scrie G. Galaction –, am trecut pe la Predeal şi am coborât la Braşov. Am întâlnit pe C.G. Costa-Foru şi pe admirabila lui soţie. Se duceau la mormântul fiului lor, îngropat pe-atunci lângă linia ferată, în faţa celor Şase Sate. Eu mă duceam mai departe spre Miercurea Ciucului.

Mi-a spus bătrânul: – «Noi pornim înainte. Trenul d-tale trece pe acolo, peste un ceas... Fii atent: = ne vei vedea pe amândoi lângă mormântul copilului nostru...»

Voi păstra în suflet, până la Amin, icoana celor doi părinţi, stând lângă crucea feciorului erou!" (*Dimineaţa*, 16 august 1937).

Slavici insistă, în cea de-a doua parte a scrisorii, cum face şi în alte misive către Costa-Foru, asupra activităţii sale „gospodăreşti" la Panciu. Este preocupat şi acum, cu câteva luni înainte de stingerea din viaţă, de culesul viilor şi de sădirea pomilor. „Sirianul" din Podgoria Aradului, renumită în cultivarea viţei de vie, se regăseşte, la bătrâneţe, în acelaşi climat în podgoriile Moldovei.

Acţiunile întreprinse de unele reprezentante ale aristocraţiei maghiare din Transilvania pe tărâm cultural şi social, invocate de Paula Bethlen, nu se referă şi la populaţia românească. Slavici considera, cum se desprinde din scrisoare şi din multe lucrări ale sale, că aristocraţia maghiară forma „o părticică din istoria Ardealului" şi prin această prezenţă, chiar de mai târziu, făcea parte din istoria poporului român. Aristocraţia cunoaşte pretutindeni un proces istoric ireversibil, care face cu neputinţă întoarcerea la vechile stări de lucruri. Se cuvine însă reţinută pledoaria lui Slavici, mereu actuală, pentru toleranţă, care caracterizează poporul român.

D. VATAMANIUC

IARĂŞI DESPRE „POETUL *NOPŢILOR*"

Macedonski epuizează cele şapte tipuri de ambiguitate, stabilite de Empson. Cea mai izbitoare dublură este coexistenţa regimului diurn cu „nocturnul" simulat din faimoasele sale *Nopţi*. Paradoxal, solarul Macedonski este cunoscut în literatura română ca „poetul *Nopţilor*"! E drept că dominaţia este oarecum convenţională şi că nu clasicismul patronat de Halios marchează aceste poeme, ci, cum admit comentatorii, *romantismul retoric*. Ştim, de asemenea, că motivul „nopţilor" a fost specialitatea romanticilor şi preromanticilor: Young, Lamartine, Vigny, Gautier, Musset, mai ales acesta din urmă (Nuits de mai, de décembre, d'août, d'octobre); şi a romanticilor noştri, pe care „paşoptistul" Macedonski îi preţuia şi-i adopta ca modele: Heliade, Alexandrescu, Bolintineanu. Oricum, noul autor (iniţiatorul simbolismului la noi), ispitit de mirajul nopţilor, depăşeşte momentul de început al unor clare influenţe paşoptiste. Analogia s-a impus fără drept de apel, mai cu seamă că însuşi „modernul" nostru poet îşi recunoaşte filiera romantică, autohtonă şi mussetiană mai cu seamă: „Tu în arte, eu în versuri, ne-ncepuserăm solia./ Viitoru-n faţa noastră surâdea, şi între noi/ Sta capriciul molatic; iar deschis pentru-amândoi/ Se afla Musset pe masă..." (Noaptea de aprilie). Dar cu excepţia *Nopţii de iunie* şi a *Nopţii de septemvrie*, unde înrâurirea este manifestă, creatorul lui *Rolla* (personaj invocat în aceeaşi *Noapte de aprilie*) nu-i decât un prim resort, Macedonski evoluând într-un context propriu, inconfundabil, în care dominante sunt inspiraţia socială, chemarea absolutului, eroticul, utopia, feericul. Pentru că *Nopţile* reprezintă, s-o spunem ritos, o sinteză a întregii sale poezii. Aici se observă cel mai bine ceea ce am putea numi unitatea în diversitate a liricii macedonskiene: teme, motive, idei, atitudini, mijloace de expresie. Nota unificatoare e dată de sentimentul nesfârşitei revolte – o sediţiune multiplă – şi de tentaţia ascensională, de contrastul irevocabil dintre real şi ideal. Vom vedea cum chiar în fermecătoarea *Noapte de mai* imaginea ideală vine tot din răzvrătirea împotriva lumii în care trăieşte poetul. Admiraţia faţă de natură nu este pur contemplativă, ci o replică nemulţumită dată contingenţei degradante. Invers privind lucrurile, revolta sarcastică din alegoria *Noapte de noiemvrie* nu exclude înălţarea, desprinderea de realitatea terestră. Desigur, *desprinderea* e însăşi tema unor poeme ca *Noaptea de mai, Noaptea de august, Noaptea de decemvrie,* după cum starea de revoltă domină *Noaptea de ianuarie, Noaptea de februarie, Noaptea de noiemvrie*. Pe aceste două trasee ne vom situa în aceste scurte note.

Inegal este Macedonski privit în ansamblul creaţiei sale. Inegale, valoric, sunt şi *Nopţile*. Izbutite într-o măsură mai mare se arată a fi *Noaptea de ianuarie, Noaptea de februarie, Noaptea de august, Noaptea de noiemvrie*, comparabile – făcând disocierile de rigoare – cu *Scrisorile* eminesciene; capodopere sunt, într-adevăr, *Noaptea de mai* şi *Noaptea de decemvrie*, aceasta din urmă fiind pusă mereu în paralelă cu *Luceafărul* lui Eminescu.

Nopţile concentrează, cum spuneam, o continuă dualitate care este însuşi fondul structural al poetului: „dualitate complementară făcută din mizantropie şi avânt, din scepticism şi entuziasm, din încredere sau dispreţ faţă de oameni şi din iubire patetică pentru formele nealterate ale naturii..." (Tudor Vianu, în *Opere* II). Iată, *Noaptea de ianuarie* ne dezvăluie un suflet „revoltat", deznădăjduit, încins cu flăcări care îl mistuie, aruncat în „marea cu talazuri furtunoase" a lumii. „Şeful poeziei sociale", cum se considera Macedonski, e vindicativ şi vituperant: „M-am născut în nişte zile când tâmpita burghezime,/ Din tejghea făcând tribună, legiune de coţcari,/ Pune-o talpă noroioasă pe popor şi boierime.../ Zile când se-mparte ţara în călăi şi în victime/ Şi când steagul libertăţii e purtat de cârciumari". La modul byronian, revolta este totală, ca în *Lara*. Filipica se revarsă torenţial, vizând cu deosebire oportunismul şi dând în vileag un spirit de negaţie, nonconformist, diabolic, ceea ce face ca pamfletul să fie declarativ," mai mult ca un preparat decât ca o creaţie" (T. Vianu). Romantic-protestatară este şi tema din întinsa *Noapte de februarie*, unde poetul meditează înduioşat asupra destinului prostituatelor. „Ecourile" acestea umanitariste vin de la Hugo, Musset, C. Stamati, Bolintineanu, dar, mai sigur, mila aceasta ultracreştinească se vrea tot un gest specific de indignare faţă de o societate filistină: „A! Civilizare! Secol de progres şi industrie,/ Ai maşini de aburi duse, şi cu trăsnetul te joci (...)/ Împărat atotputernic, pe uscat ca şi pe valuri,/ Îţi îndeplineşti menirea şi nu am de zis nimic,/ Dai femeilor calvaruri şi poeţilor spitaluri,/ Secol de filantropie, cine zice că eşti mic?!" Ironia, tot romantică, e, în tot cazul, mai eficientă decât invectiva şi are darul să contrabalanseze acea declarativă şi stridentă compasiune: „O! şi cât am plâns pe soarta bietelor nenorocite...". *Noaptea de martie* e mai puţin cunoscută. Şi aici resortul e declanşat de blestemul la adresa destinului nedrept şi a societăţii ingrate. Poetul e „un urgisit", covârşit de vitregiile vieţii încă de la naştere, pe care nu a dorit-o. Ca Blaga, în cunoscuta *Scrisoare*, el reproşează destinului de a-l fi adus în această lume, regretând starea de „nefiinţă": „Poate vream în nefiinţă, o problemă-a urmări,/ Poate n-adunasem încă de pe câmpul veciniciei/ Toată iarba-nţelepciunei, toată floarea poeziei..." Şi, mai departe, foarte adânc şi frumos spus: „Poate vream să fiu de toate sau nimica să fiu poate,/ Poate chiar că niciodată să fiu om nu m-am gândit,/ Să m-adun de pe tot locul, să fiu *unul* strâns în toate/ Şi să-mi las nemărginirea ca să intru-n mărginit".

Noaptea de octomvrie s-ar fi vrut o poemă miltoniană, probabil prin mijlocire heliadescă (cel din *Căderea dracilor*), în tot cazul amintind de episodul surpării universale, de cunoscuta secvenţă a stingerii din *Scrisoarea I* de Eminescu: „Se cutremură pământul zguduit de-un lung fior./ Iar toţi zeii vechi se surpă, ş-amuţit e chiar Apollo./ Printre ţipete şi lacrimi lumea-ntreagă se scufundă,/ Ce-a rodit de veacuri mintea este astăzi dus la fund,/ Unde-au fost ogoare-odată este-o mare fără fund..."

După un început „aproape trivial" (G. Călinescu), prin care ni se comunică *ex abrupto*: „Deunăzi visasem că murisem...", *Noaptea de noiemvrie* se alimentează din aceeaşi aspiraţie spre lumină, rezolvată către sfârşit în versuri de neuitat, „vrednice de un Aligheri". „Trivialitatea" e, de fapt, viziunea macabră a propriei morţi, a înmormântării şi a sicriului năpădit de viermi. În literatura noastră nu există un echivalent de asemenea proporţii al grotescului, în înţelesul terificului şi sinistrului. Partea cea mai întinsă a poemului o constituie însă grotescul (conceput ca „asianism" tragico-satiric) produs de ceremonia înmormântării, „descrierea" ultimului drum pe străzile capitalei, cu itinerariu exact şi cu date şi nume proprii recognoscibile. Satira atinge cote neobişnuite, până la limita caricaturalului. Bucureştii sunt o Gomoră „renăscută" în care foşgăie bizanteria şi burlescul, asemenea „Parisului-iad" din *Rondeluri*. Aici se lăfăie viciul cu toate chipurile lui oribile. Viziunea e şarjat sarcastică şi mizantropică... Ne răsună obsedant în urechi versul din *Noaptea de decemvrie*: „E moartă odaia, şi mort e poetul..." În această strălucită poemă conştiinţa revoltată capătă accente patetice şi de o superbă expresivitate: „Nămeţii de umbră în juru-i s-adună.../ Făptura de humă de mult a pierit,/ Dar fruntea, tot mândră, rămâne în lună – / Chiar alba odaie în noapte-a murit...// Făptura de humă de mult a pierit".

Cealaltă „linie" a *Nopţilor*, ideal-ascensională, implică natura, iubirea, chemarea creaţiei...

S-a spus, pe nedrept, că Macedonski nu-i un poet erotic, necunoscându-se poeziile reunite sub titlul generic *Idile brutale* şi ignorându-se poemul în proză *Thalassa*. „Macedonski reprezintă cazul rar al unui poet liric ce n-a cântat amorul şi n-a cunoscut, aproape, nici o pasiune", crede E. Lovinescu. Dar chiar *Noaptea de aprilie* şi, în bună măsură, *Noaptea de septemvrie*, relevă un poet al iubirii, e drept deosebit de oricare altul, neromantic şi excesiv senzual; în *Noaptea de aprilie*, mai puţin fervent şi aproape dezinvolt-şăgalnic: „De e scris însă departe unde te-afli-acuma, doamnă, /Să uiţi nopţile de-aprilie pentru nopţile de toamnă/ Şi să râzi de-aceste versuri ale sufletului meu,/ Uită-le, dar lasă-mi dreptul ca să nu le uit şi eu". Mussetiană, cel puţin prin invocarea Muzei, este *Noaptea de septemvrie*. Romantică în general este prin credinţa că poetul săvârşeşte acte de profet, de erou civilizator. Misiunea lui e sfântă, iar arta o Via Sacra, măcar că ea se naşte deopotrivă din ură şi iubire, din propulsie cerească, dar şi din sfâşiere şi disperare.

Noaptea de mai, unul dintre cele mai frumoase şi mai recunoscute poeme din literatura română, este, cum se ştie, un imn închinat naturii „vindicatoare de nevroze". Tot E. Lovinescu se vedea îndreptăţit să afirme că „nici unul din marile spectacole ale naturii" „n-a zguduit sufletul impasibil al poetului", „cu excepţia câtorva poezii". Una dintre aceste excepţii, care poate să răstoarne irevocabil această judecată, este tocmai euforica întâmpinare a primăverii din *Noaptea de mai*: „Veniţi: privighetoarea cântă, şi liliacul e-nflorit;/ Cântaţi: nimic din ce e nobil, suav şi dulce n-a murit". Dar faptul – intensul sentiment naturist al poetului – chiar E. Lovinescu îl recunoaşte: „Pentru un astfel de poet limitat la senzaţie, *Noaptea de mai* reprezintă, în adevăr, nu numai o fericită invocare a unei naturi balsamice şi pure, cu o gradaţie abilă şi cu o limpede viziune clasică (...), ci şi o stare emotivă aproape unică".

Despre condiţia artistului, a geniului, a poetului glăsuieşte *Noaptea de iunie*, unde aripa inspiratoare a lui Musset se resimte cel mai intens, fie şi numai prin cele patru versuri câte a scris din *Nuit de Juin*. Poemul e livresc. Din profesiunea de credinţă rezultă că mobilurile creaţiei sunt atât iubirea cât şi ura, indicând iarăşi ipostazele antinomice ale eului. *Noaptea de iulie* pare a fi cea mai ignorată dintre „Nopţile" macedonskiene. Şi nu există motiv temeinic, cel puţin pentru versificaţia cursivă şi pentru percepţia scurgerii timpului: „A-nceput din nou să-mi fie dor de dulcea fericire.../ Văd că-mi trece tinereţea, văd că anii mei se duc..." Poemul evocă prima iubire de pe ţărmurile lacului Leman, o iubire pierdută odată cu trecerea tinereţii. Fidelă i-a rămas numai Poezia, simbol al învingerii timpului; ea, cu mantia-i regală, e veşnică stăpână atotputernică.

Probabil inspirat de Heliade (cel din poemele sociogonice), Macedonski închipuie o densă şi grandioasă imagine cosmică în *Noaptea de august*. În viziunea lui teogonică, *logosul* are rol primordial în creaţie. Creaţia universului şi creaţia artistică sunt posibile numai prin demiurgie: „Căci singur el (logosul, n.n.) mişcarea sfântă, în orice parte să-l trimeţi/ Fiinţă dă oricând *voinţei*, schimbând-o-n sori şi în planeţi". Demiurgie, adică genialitate, sete de absolut, sacrificiu. Aşa se creează *valoarea, opera* semnificativă, după cum glăsuieşte admirabila, din toate punctele de vedere, *Noapte de decemvrie*.

Constantin TRANDAFIR

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

TEATRU

Tompa Gábor - politic şi existenţial

Primul spectacol pe care l-am văzut în regia lui Tompa Gábor a fost *Tango* de Mrozek pe scena Institutului de Teatru „I.L.Caragiale". În urmă cu ani, acel spectacol a constituit, dacă nu mă înşel, pentru tânărul regizor examenul de diplomă. Am fost surprins, atunci, în primul rând, de originalitatea şi expresivitatea plastică a formei, de ritmul tensionat al acţiunii, de lipsa de ostentaţie în punctarea ideilor, de diversitatea caracterelor şi starea personajelor. Inegal, superficial uneori, nedesprins de litera textului, previzibil, alteori, spectacolul în discuţie avea totuşi o marcantă personalitate, plăcea şi interesa, era construit cu sensibilitate şi inteligenţă, cu un spirit creator inventiv şi deschis la ceea ce are particular un anume univers dramatic. Era evident că regizorul nu s-a apropiat de textul lui Mrozek cu soluţii din afară, ci a gândit şi imaginat pe situaţii date, dintre care pe multe le-a *re-scris* cu un limbaj teatral propriu. De-ajuns pentru ca *Tango*-ul de la „Casandra" să-i facă pe mulţi să aibă revelaţia descoperirii unui talent regizoral autentic, cu o ştiinţă a profesiei bine însuşită, cu un deosebit simţ teatral. Era un spectacol tineresc, proaspăt, ingenios, pentru care piesa lui Mrozek a reprezentat, în mod cert, un atu important: pe de o parte, oferea o materie densă, o metaforă plină de dramatism, în interiorul căreia se consumau drame reale care angajau personaje şi relaţii ce permiteau regizorului şi interpreţilor să arate ceea ce ştiu şi ceea ce pot; pe de altă parte, dificultăţile pe care le ridica în faţa unei echipe tinere, fără experienţă, nu trebuiau nici ele desconsiderate. Din acest motiv, probabil, Tompa Gábor a revenit, după câţiva ani, la *Tango*, nu însă pentru a-şi reconstitui spectacolul anterior, ci dintr-un puternic impuls creator, adică printr-un spectacol în totalitate *re-gândit*, dovedind că personajele şi temele lui Mrozek au devenit, o dată cu trecerea timpului, o obsesie pentru el. Vechile soluţii scenice sunt părăsite, ori primesc altă pregnanţă, mizanscena e alta, elementele complementare sunt riguros barate, barochismul încetează de a mai fi o aglomerare de mijloace în sine, se dă câştig de cauză simplităţii, imaginile nu ies din text, eventual îl amplifică, încorporând în ele sugestii de care spectatorii vor fi urmăriţi multă vreme, tensiune şi atmosferă, o ridicată intensitate a confruntărilor şi dezvăluirilor, politicul şi existenţialul fiind la fel de răscolitoare.

Regizorul nu scapă din atenţie nici un detaliu, dar nu neapărat pentru a se face *văzut*, ci pentru a crea o metaforă scenică unitară, a cărei raţiune superioară, ca principiu creator dominant, e să existe prin actori şi pentru actori. În cea de a doua versiune a *Tango*-ului, Tompa atinge, cred, maturitatea, structura sa artistică îşi precizează coordonatele definitorii, stilul, de asemenea. În continuare, pe aceeaşi scenă a Teatrului Maghiar de Stat din Cluj, fişa de creaţie i se va completa cu încă două spectacole: unul cu o capodoperă shakespeareană, *Hamlet*, altul cu un text contemporan chinez, *În staţie*, deci radical diferit ca valoare şi tematică, primul vine din istoria literaturii şi a teatrului încărcat de glorie, al doilea din realitatea imediată, o realitate foarte familiară şi nouă la vremea aceea. Amândouă aceste spectacole au avut premiera înainte de decembrie 1989 şi din păcate nu am scris despre ele.

Hamlet a urmat nu la mult timp după spectacolul lui Tocilescu. În orice caz, ecourile acestuia nu se stinseseră, se juca în sala din Grădina Icoanei cu mare succes de public. De fapt, Tompa, atunci când s-a decis să monteze *Hamlet*, a dovedit nu numai curaj, ci şi conştiinţă artistică, dacă nu cumva chiar orgoliu, fiindcă, declarat sau nu, în intenţia lui nu a stat un *Hamlet* epigonic, ci unul competitiv cu cel al lui Tocilescu, ceea ce însemna o altă lectură, o altă viziune, alte teme şi o altă „scriitură" regizorală. A rezultat un spectacol foarte serios, detaşat de spiritul multor montări şi exegeze prin prisma cărora ne-am obişnuit să-l considerăm pe Shakespeare contemporanul nostru. Tompa nu şi-a propus să echivaleze umanitatea într-o metaforă atotcuprinzătoare: *Hamlet* nu mai e nici imaginea „lumii ca teatru" şi nici a „teatrului ca lume", ci imaginea unor întâmplări tragice într-un univers politic şi social concentraţionar. Nu conceput ilustrativ, nu ca o reprezentare scenografică, ci ca un spaţiu de desfăşurare a unor energii umane neobişnuite, paroxistice, împinse la o limită ce nu mai admite amânarea clarificărilor. Aportul prioritar în determinarea temporalităţii nu va reveni, de aceea, istoriei mai mult sau mai puţin apropiate, ci existenţialului în stare de criză. În substanţă şi formă, judecând cele două spectacole în datele lor concrete, între viziunea lui Tocilescu şi cea a lui Tompa sunt deosebiri de fond, care uneori ies în evidenţă cu ostentaţie. Dar tocmai pentru acest motiv risc să-mi exprim o nedumerire paradoxală: nu ştiu dacă spectacolul lui Tompa ar fi arătat aşa cum a arătat fără al lui Tocilescu. Voi da un singur exemplu: Horaţio la Tompa vine din cel al lui Tocilescu, dar nu preluat ca un model, ci rezervându-i-se exact un rol invers. Contrar textului, unde Horaţio supravieţuieşte dezastrului, menirea lui fiind, conform dorinţei prietenului, să depună mărturie despre crudele evenimente ce au avut loc la castelul Elsinore, Alexandru Tocilescu are inspiraţia (o „trădare" regizorală ce nu modifică spiritul piesei lui Shakespeare, ci doar un detaliu anecdotic, dar care va şoca pe unii critici legaţi la ochi şi-i va face să o respingă cu o mânie demnă de o cauză mai bună) să-l „ucidă" în final, frustrându-l de calitatea de martor şi investindu-l cu aceea de simbol al adevărului suprimat. În acest fel se reuşeşte să se confere mai multă materie politică spectacolului, să se realizeze o trimitere mai directă la lumea contemporană, insinuându-se ideea că noul rege Fortinbras nu va fi mai puţin tiran decât Claudius. Aluzia e clară la istoria dictaturilor comuniste. Lui Tompa nu-i scapă sensurile pe care Tocilescu le scoate din *re-formularea* lui Horaţio. În consecinţă, îi va acorda şi el o atenţie specială. Pe o scenă pe care viaţa se trăieşte *acum* şi *aici*, în timp ce cortina coboară şi marchează sfârşitul spectacolului, despărţind pe spectatori de masacrul din finalul textului, Horaţio se strecoară pe sub cortină, evitând cu un ultim efort posibilitatea de a fi strivit de ea, ceea ce semnifică înainte de toate triumful ideii de adevăr şi abia după aceea păstrarea calităţii de martor.

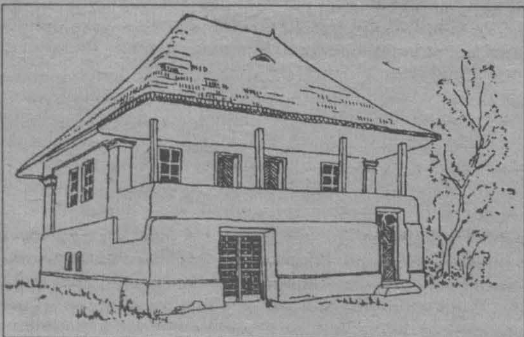
Dacă ar fi fost să se scrie comparativ despre cele două spectacole cu *Hamlet*, cel al lui Tocilescu şi cel al lui Tompa, s-ar fi putut ajunge la constatări interesante. Despre reprezentaţia clujeană nu a fost însă voie să se scrie, ea consumându-se din acest punct de vedere în clandestinitate. Chiar înainte de a avea loc premiera s-a aflat că interpretul lui Hamlet şi încă doi-trei actori din distribuţie şi-au depus cerere să plece în Ungaria. De aici şi indicaţia categorică: se interzice să se publice orice comentariu cu privire la spectacol. Astfel că, în cele din urmă, a fost condamnat la anonimat. Degeaba am încercat să explic că se poate scrie despre viziunea regizorală fără să se facă referiri la actori, că *Hamlet* nu e un text pe care un regizor îl pune de două ori în viaţă. De altfel, dorind să-şi vadă spectacolul cât mai mult jucat şi totodată comentat de critici, Tompa Gábor nu s-a dat bătut: el a înlocuit interpreţii care şi plecaseră între timp din ţară, dar fără să aibă mai mult noroc nici cu cea de a doua distribuţie. Nu a terminat bine repetiţiile că şi noul interpret al lui Hamlet s-a hotărât să urmeze calea celui dintâi. Aşa s-a sfârşit „aventura" unui spectacol foarte important pentru cariera regizorului, de neocolit în istoria montărilor cu *Hamlet*, a unui spectacol care a rămas, în plus, şi fără critică.

Revenind la Horaţio, apare cu evidenţă faptul că Tompa l-a gândit şi conceput în relaţie cu cel al lui Tocilescu, sau pornind cel puţin de la acesta, atribuind nu numai un rol invers, în realitate fidel celui atribuit de Shakespeare, fiindcă, se ştie, Horaţio în piesă trăieşte, cu precizarea doar că în spectacol semnificaţia lui devine, ca şi la Tocilescu, una simbolică, polivalentă chiar. Dacă la Tocilescu martorul este suprimat, fiind considerat un element care va deranja noua putere, adică nu Horaţio va fi mesagerul în posteritate al celor întâmplate, ci *povestea* imaginată de Shakespeare, la Tompa va dăinui şi încă printr-un dublu sens: o dată, cum am mai spus, ca simbol al imposibilităţii de a strivi ideea de adevăr, indiferent de oprimarea la care se recurge, şi, a doua oară, ca alternativă de supravieţuire într-o lume care e de presupus că imediat ce coboară cortina, convertită şi ea într-un semn concentraţionar, nu numai că îşi va trăi tragedia de la început, dar va fi supusă la încercări şi mai cumplite. Este firesc deci ca martorul Horaţio, înţeles şi ca simbol al artistului, al intelectualului în general, să reprezinte inamicul public numărul unu. „Evadarea" lui Horaţio din finalul spectacolului sugerează, astfel, şi opţiunea celor doi interpreţi ai lui Hamlet. Dintr-o atare perspectivă, soluţia exilului apare ca o şansă posibilă de salvare.

Semnificaţiile din *Hamlet* vor fi reluate, dar pe coordonatele altei experienţe a totalitarismului, dovedind că acesta constituie o obsesie, în celălalt spectacol al regizorului, *În staţie*, care nici el nu s-a bucurat, deşi nu a fost interzis, de atenţia critică pe care ar fi meritat-o. Fără îndoială, aici regizorul a atins vârful cel mai înalt al creaţiei sale. Nici unul dintre spectacolele anterioare nu a funcţionat atât de organic pe text. Simplu, fără artificii, fără poticniri de ritm, cu performanţe actoriceşti remarcabile la nivel de trupă, desfăşurat pe scenă alături de spectatori, în mijlocul acestora în număr de aproximativ două sute, într-un spaţiu realmente „gol", singura recuzită fiind două bare paralele între care personajele stăteau la rând şi aşteptau un autobuz iluzoriu care urma să le ducă spre o destinaţie la fel de iluzorie. Dar autobuzul mult aşteptat întârzie să se arate la orizont, tensiunea şi deznădejdea cresc, tot mai mulţi sunt cei ce au revelaţia că staţia nu există, că nu e decât o farsă, o înşelătorie, că totul nu e decât o amăgire criminală în ultimă instanţă. Actori şi spectatori supravieţuiesc laolaltă definitiv izolaţi, într-un spaţiu închis ca un cavou, alcătuind o colectivitate umană comună, ajunsă la limita suportabilului. „Cortina de fier", coborâtă de la început, un al patrulea perete al scenei, rămâne un obstacol greu de trecut. Alienarea în acest spaţiu este un proces ireversibil. Temele şi tensiunea sunt ale unui spectacol politic tulburător, un spectacol al anului 1989, de dinainte şi de după Congresul al XIV-lea, când pentru un întreg popor speranţa încetează să mai existe. Imaginea finală a fost cutremurătoare. Cortina se ridică şi deschide scena. Dar în spatele ei nu se află nimic. „Paradisul" mult visat e o utopie. Dinaintea personajelor şi a spectatorilor, deveniţi şi ei personaje, e o sală pustie, cu scaunele goale, un fel de hău înfiorător, cum nu-mi amintesc să fi văzut vreodată ceva mai dezolant şi mai temător.

De la *Hamlet* la *In staţie*, în intervalul de câţiva ani care desparte cele două spectacole, Tompa Gábor parcurge, o dată cu evoluţia unui sistem, a unei societăţi către prăbuşire, drumul de la speranţă, care dă sens suferinţei din *Hamlet*, la deznădejde, care e expresia limită a condiţiei individului în totalitarism. E o dovadă că Tompa a transpus în cele două spectacole ale sale o experienţă existenţială, filosofică şi politică personală, că textele au fost în aşa mod alese şi mai apoi citite şi transpuse în spectacole ca să aducă pe scenă această experienţă. Desigur, recunoaştem aici, în profunzime, lecţia lui Harag. În ideea că un spectacol nu înseamnă montarea unui text nou, şi asta dincolo de mijloacele teatrale care se experimentează, ci o posibilitate de a exprima ceea ce ai trăit şi acumulat până la un moment dat. Să ne amintim, fiindcă l-am pomenit pe Harag, de două capodopere scenice ale sale: *De ce a murit Tarelkin* şi *Livada de vişini*. În prima regizorul se eliberează de coşmarul terorii, în cea de a doua îşi găseşte împăcarea cu sine, printr-o sfâşietoare confesiune testamentară, în pragul sfârşitului. Dar lecţia Harag nu a fost asimilată de Tompa numai ca atitudine faţă de text. După lecţia Institutului, şi aceasta temeinică, între profesori numărându-se şi un creator de teatru de talia Cătălinei Buzoianu, lecţia Harag va avea şi ea un cuvânt hotărâtor în formarea tânărului regizor, de la maestru învăţând meşteşugul de înaltă clasă, pentru formă şi stil, pentru munca până la cel mai neînsemnat amănunt cu actorul. În ceea ce priveşte conlucrarea cu acesta din urmă, foarte importantă pentru spectacole ca *Tango*, *Hamlet*, *În staţie*, *Cântăreaţa cheală* (acesta foarte recent şi anunţând o posibilă direcţie postrevoluţionară), Tompa Gábor datorează mult, ca şi Alexandru Darie, familiei. Fiind fiu de actor, el nu numai că a crescut într-un mediu teatral, ci a crescut, probabil, şi cu un cult pentru actor, a înţeles şi iubit teatrul mai întâi prin actor. Deşi regia pe care o practică e modernă, de concepţie şi viziune, îngăduindu-şi din interior orice libertăţi, fie că e vorba de text, de lectura acestuia, fie că e vorba de forma de spectacol, de limbajul teatral, actorul nu va fi niciodată agresat cu intenţia de a-l transforma într-un element docil, impersonal, cu disponibilităţi de a deveni un executant ascultător, ci pentru a i se provoca sensibilitatea, pentru a i se declanşa acele energii lăuntrice în măsură să asigure adevăr şi credibilitate prezenţei sale scenice. Iată ce conferă spectacolelor lui Tompa nu numai originalitate, ci şi profesionalism. Este un regizor în deplinul înţeles al cuvântului. Este un regizor pe care se poate conta.

Ion COCORA

Casă de tip muscelean din satul Costeşti, pe Valea Doamnei - Argeş

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

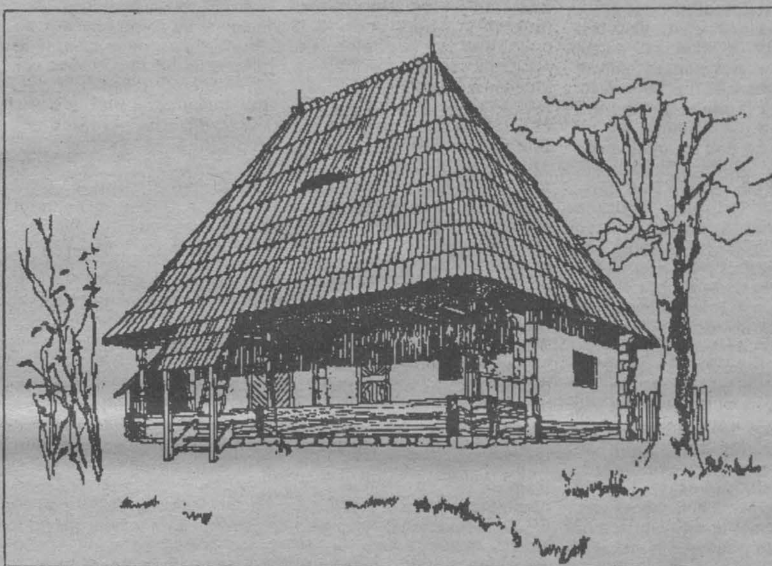
TEATRU

Iluminația textului

Forma *Teatrului Seminar* a apărut dintr-o nevoie a filosofului Petre Ţuţea de a afla o dimensiune a „teatrului teoretic". Având ca model „invitația dialogului platonician", textul acestui tip de teatru produce o resurecție în sensul că adună acea conștiință „Bios și Eros" a lumii spre a fi desfășurată în spectacol. Crescut în acel spațiu nelimitat al ideii și al conceptului, textul așează, în același timp, în actor și-n spectator, imaginea unui *axis mundi*, iar omul din ei (aflat evident într-o comunicare cu celălalt) devine un *centrum* unde cunoașterea conlucrează cu trăirea, elevația spirituală cu o mai adâncă pătrundere de sine. Spectacolul Teatrului Odeon, în regia lui Dragoș GALGOŢIU, demonstrează că textele filosofice ale lui Petre Ţuţea devin pretexte pentru un teatru ce-și propune să se autodefinească. Ființând prin mister dar și prin iluzie, cultivând jocul pentru profan și esențialul pentru religios, expresia scenică va condensa trăirea ca într-o liturghie sau lecție. Iluminația textului în *teatrul seminar* se află în posibilitățile de temperament și comportare ale actorului prins în neîncetatul transfer dintre predicator și spectator. Ideile se reproduc în plan afectiv, configurarea lor nu înseamnă o exactă și rigidă enumerare, cât o evidentă trăire. Trăirea ideilor prin contemplarea lor și concretizarea abstracțiunilor lărgesc *de înțelesul* că textul devine o replică a omului în dialogul avut cu cineva din afara sa. Pioșenia în fața expresiei de duh, pe tot parcursul rostirii, îl îndeamnă pe actor să nu se mai joace pe sine. El devine în acel moment esența ce mijlocește ideaticul, împrumutând fluxului de idei și de concepte propriul flux. Se validează prin trăirea actorului chipul arhitectonic al gândului, asemănător cu zidirea Anei în corpul de piatră al mănăstirii.

Jocul se arată gradat și bine individualizat: se umilește masca în timp ce esența se revelează sădind în actor (predicator și spectator) și-n spectatorul din sală picătura învățăturii. Ceea ce părea prea lungul monolog despre om și locul lui în univers devine, grație abilității regiei, făgaș prin care se realizează cunoașterea și erosul în această parte de Răsărit a Europei, unde gândirea omului se desfășoară „sub atotputernicia lui Dumnezeu care îmbrățișează ca stăpân creator, mântuitor și pedepsitor, cele două cetăți – *civitas dei* și *civitas terrena sive diaboli*" (Petre Ţuţea – „Teatrul Seminar"). Introducerea în spectacol a vocii lui Petre Ţuţea este un prilej de a realiza legătura dintre tărâmuri, confirmând existența unui „aici" și „dincolo". Colocvialul din spectacol se-mbină măiestrit cu declamativul prin intermediul corpului actoricesc ales să dea aură cuvântului: Dragoș Pâslaru, Camelia Maxim, Marius Stănescu, Diana Gheorghian, Mirela Dumitru, Constantin Cojocaru, Marian Ghenea, Mona Ciobanu, Ioana Abur, Zoltan Butuc. O notă distinctă a regiei (întâlnită și-n „*Opera rânjetului*") este acreditarea că orice segment spațial din interiorul și exteriorul perimetrului de joc poartă emblema caracterului scenic.

Spectacolul de la „Odeon" confirmă teatrul drept parte a naturii, natura însăși, că „Omul a fost creat ca și lumea și se desfășoară împreună ca dintr-un ghem primordial" (Petre Ţuţea), printre iluzii și desfătări, în înalt ca heruvimii și jos ca îngerii căzuți.

Casă din Cornești - Gorj

MUZICĂ

...Perseverare diabolicum

Dacă am amânat până acum să mă pronunț despre ultima premieră a Operei Române din București (deși au trecut aproape două luni de la acea duminică de 11 octombrie, când ea a avut loc!) este pentru că încă mai trăgeam nădejde să revăd spectacolul cu o a doua distribuție, complet diferită de cea dintâi și care ar fi putut justifica, măcar sub acest raport, alegerea lui *Don Carlo* de Verdi dintre atâtea și-atâtea titluri ale genului, jucate cândva ori nejucate vreodată pe prima noastră scenă lirică. Cum se știe însă, săptămâna trecută, demisia tenorului Ionel Voineag a spulberat orice speranță că rolul titular și-ar mai putea găsi în trupa Operei Române un alt interpret în afara lui Constantin Ene. De ce a părăsit trupa un artist atât de apreciat nu-mi este foarte limpede: din cauza neînțelegerilor cu direcția instituției, ori pentru că n-a *vrut* sau n-a *putut* să-și învețe rolul? Oricum ar fi, pierderea este nu numai a teatrului, ci și a spectatorilor lui fideli (puținii care i-au mai rămas!) și ea pune sub semnul întrebării însăși oportunitatea reluării, „după (mai bine de) douăzeci de ani", a unei opere în care au strălucit odinioară marile voci ale scenei bucureștene. (Doamne, unde sunt vremurile când, împreună cu câțiva dintre colegii mei de liceu - nu, nu de muzică, ci de „real", de la „Cantemir"! -, stăteam la coadă la bilete, de la ora 5 dimineața, în plin viscol, pentru a putea apuca să-l vedem pe Nicolae Herlea în Marchizul de Posa?!?)

Desigur, Opera Română a afișat acum o distribuție în care fiecare personaj avea între două și patru variante de interpretare, ceea ce îndreptățea credința tuturor că s-ar putea realiza în cele din urmă, printr-o selecție naturală, o echipă-forte, o echipă exemplară, o echipă de turneu chiar. Cu un singur Don Carlo, însă, e de la sine înțeles că întreg eșafodajul este periclitat - tenorul fiind, întotdeauna și pretutindeni, pionul cel mai important dar și cel mai sensibil, mai gingaș și mai șubred al trupei. Zadarnic există trei Eboli grozave (pe Lucia Cicoară am văzut-o la premieră și n-am nici un motiv să mă-ndoiesc că Ecaterina Ţuțu și Gabriela Drăgușin vor fi fiind la fel de bune), trei excelenți Filip al II-lea (în frunte cu admirabilul Pompei Hărășteanu), trei Posa (în primul spectacol era Vasile Martinoiu), trei Mari Inchizitori (l-am aplaudat la premieră pe Adrian Ştefănescu), trei Tebaldo (Eleonorei Enăchescu i-a aparținut cel dintâi travesti), două Elisabete (Sanda Şandru a fost prima), două „Voci din cer" (aceea a Iuliei Isaev, pe care am auzit-o în seara premierei, era chiar celestă!) și așa mai departe, până la ultimul rol episodic...

Şi, de fapt, dacă e să fiu dreaptă dar și necruțătoare, zadarnic ar cânta Pavarotti însuși în acest *Don Carlo* (unde corul maestrului Stelian Olariu rămâne aceeași unică și nedezmințită certitudine valorică, iar orchestra este substanțial revigorată de bagheta dirijorului timișorean Ion Iancu, venit tocmai de la Sarajevo să salveze, „pe ultima sută de metri", spectacolul!), pentru că ceea ce se vede este mult mai rău decât ceea ce se aude... Se văd - în chip de ziduri ale Escurialului - un fel de cufere oribile, pe care Adriana Urmuzescu nu s-a îndurat să le elimine din scenografia de altădată a lui Roland Laub (pe deasupra, greoaie lor deplasare mai și lungește exasperant pauza dintre tablouri!). Şi se mai văd, în regia Cristinei Cottescu, niște personaje (altminteri frumos înveșmântate) care stau țepene, cu fața la sală ori, dimpotrivă, se vânzolesc fără rost de colo-colo, într-o totală ignorare a ceea ce ar putea însemna măcar intenția stabilirii unor relații dramatice, a unei comunicări artistice cât de sumare. Asta, ca să nu mai vorbesc despre lipsa de logică a unor acțiuni scenice - culminând cu absurditățile ce se petrec în scena autodafé-ului (o procesiune caraghioasă, ce-și uită pe drum statuia Madonei: grupuri de condamnați la arderea pe rug, care înaintează disciplinați spre supliciu, de bună voie și nesiliți de nimeni, ba chiar nici supravegheați de cineva; etc. etc.). Un singur element (deși nici acesta speculat până la ultimele lui consecințe...) răscumpără întrucâtva platitudinea asomantă a montării: crucea de lumină sub al cărei simbol se așează tragedia.

Cântat în italiană, spectacolul este imposibil de înțeles până și de spectatorii care cunosc această limbă căci, cu excepția lui Pompei Hărășteanu (impecabil și sub acest aspect), cântăreții Operei Române par a n-avea habar de ceea ce se cheamă dicție. În concluzie, mă-ngrozesc gândindu-mă ce s-ar fi întâmplat dacă, în loc să aleagă această versiune din 1884 a operei lui Verdi, redusă la patru acte și tradusă în italiană (de unde și dispariția *s*-ului final din titlul ei inițial), Opera Română ar fi optat pentru prima formă a partiturii, aceea din 1867, în cinci acte și în limba franceză!

Să sperăm însă că este pentru ultima oară când cea mai importantă instituție lirică românească persistă în eroarea minimei rezistențe, atunci când este vorba despre împrospătarea repertoriului său...

Luminița VARTOLOMEI

Clovn, actor și spectator

Teatrul LEVANT (găzduit de sala Atelier a „Naționalului"), al Doamnei Valeria Seciu, înseamnă o nouă instituție destinată artei scenice, dar și o posibilitate de afirmare a tinerei dramaturgii românești. Acest teatru și-a deschis porțile cu un text al bucovineanului Matei Vișniec (stabilit momentan pe meleaguri franceze), „*Angajare de clovn*", confirmat drept „piesa anului 1990". Textul, în fapt, o succesiune de trăiri, redate prin schimbare de ton, gest și mișcare, se adresează în exclusivitate actorului, oferindu-i o partitură densă și dificilă totodată. În regia lui Nicolae SCARLAT, spectacolul pare o insolită formă a teatrului în teatru, unde actorii joacă și se joacă pentru amuzamentul lor și al celor ce asistă. Așadar, „*Angajare de clovn*" devine alegerea unui făgaș de viață în care personajul este, în același timp (sau rând pe rând), clovn sau „spectator de clovn". Trei foști clovni – Niccolo, Filippo, Peppino – se întâlnesc (în cadrul scenografic datorat Ilenei Huber) din întâmplare, ca într-o limită a existenței lor, în fața unei uși închise ce-i atrage prin bizarul anunț: angajare de clovn. Relațiile dintre personaje au darul să producă incitare, persiflare și mâhnire, (foarte multă mâhnire ca într-un război psihologic). Cât de searbăd se arată a fi totul când ținutul ființei și-a pierdut însemnele vieții, iar pentru a stărui în iluzia vieții își caută măscărici spre a prelungi iluzia ca într-o rețetă totalitară.

Aflați în fața ușii ce refuză să se deschidă, protagoniștii își omoară timpul jucând schimonosirile vieții cu multă pricepere. Şi tot cu multă pricepere vor deschide ușa spre a ascunde dincolo de timp și de canat mârșăvia faptei lor. Atunci când omul este obligat să simuleze și să se distanțeze de esența lucrurilor și de sine, schimbând cu ușurință măștile, el își pierde sâmburele omenescului și se preschimbă în fiară. Fuga lui Niccolo și Filippo de la locul crimei și aruncarea cadavrului lui Peppino pun în evidență o astfel de transformare. Dar cadavrul aruncat descoperă un alt cadavru. Şi ce stupidă devine apoi clipa când te întrebi dacă tot repertoriul clovnilor a fost joc sau preambul pentru jocul morții.

Regia spectacolului demonstrează o anumită ciclică a devenirii. Viața se desfășoară în doi, în trei, în câți se poate, dar după epuizarea rolului urmează o evidentă mutare a indicatorilor de timp în formă de cerc. Deși se termină o partidă, se deschide alta, ca într-o perspectivă ce-și află mereu un farmec. La reușita acestui spectacol trebuie pus în lumină jocul nuanțat al actorilor Valentin Uritescu (un Niccolo morocănos și cinic), Alexandru Bindea (Filippo, ironic și perfid) și Mitică Popescu (Peppino, jovial și viclean). Textele lui Matei Vișniec (aflate acum în ofensivă pe scenele țării) deschid o poartă în dramaturgia românească, îndreptând-o pe făgașul căutărilor și regăsirii de sine.

Nicolae HAVRILIUC

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

SINE IRA ET STUDIO

Dumitru MICU

SACRUL

În singura mea trecere prin Viena, am descoperit, acum aproape treizeci de ani, prin însuşi unul dintre inventatorii ei, Ernst Jandl, întâlnit întâmplător pe stradă, „poesia concretă". Eram cu Ovid Crohmălniceanu, care îl cunoştea. Poetul ne-a oferit, acasă la el, în două versiuni, vizuală şi sonoră, o producţie a sa, ce interpretează „concret", la modul caricatural, începutul evangheliei lui Ioan. În pagină şi pe banda magnetică apar cuvintele de debut ale primului verset: „Am Anfang war das Wort?" urmează un vast spaţiu alb, respectiv o lungă pauză, apoi: „und das Wort ist Fleisch geworden". Acest din urmă început de nou verset e reluat de nenumărate ori, cu o silabă în minus, de fiecare dată, până ce nu mai rămâne din el nimic. În final, banda se umple de sunete fără înţeles, de zgomote, mai bine zis, dintre cele mai inestetice, iar pagina devine un depozit de deşeuri grafice. Mod de a sugera că, prin încarnare, Logosul se degradează. Cuvântul se face trup în traducerea germană: carne, iar trupul (carnea) se preschimbă, în cele din urmă, în gunoi. Iată, în variantă cinică, asertiunea platonică fundamentală, aceea că lucrurile sunt copii degradate ale ideilor. Blaga a formulat-o metaforic şi aforistic într-un cu totul alt stil: „Orice idee aplicată e un înger căzut".

Indiferent cine şi cum ar reformula filosofia lui Platon şi indiferent de validitatea acestei filosofii în absolut, ea exprimă un indiscutabil adevăr omenesc. Tot ce ajunge în sfera empiricului pierde inevitabil, măcar în cea mai mare parte (de regulă generală, integral) ceea ce defineşte idealitatea naturii sale proprii. Sacrul preia funcţiile grotescului, noţiuni sublime îşi devin propriile antonime, disimulate. „Vinovat e tot făcutul/ Şi sfânt doar nunta, începutul". În loc să ne „înalţe-n tării", practicile menite acestui scop de la demersuri pentru definirea esteticului la oficieri cultice, ne trag *ad inferos*, în spaţiile demoniei şi ale bestialităţii. Nu pe toţi, bineînţeles şi nici măcar pe unii în permanenţă, dar situaţii de acest gen a întâlnit, cu siguranţă, oricine. Generalizată e propensiunea umană de a recolta profit imediat din orice. E inerentă firii omului tentativa constantă de a reduce valoarea în sine, valoarea absolută, la calitatea de valoare utilitară. De a „mânca", în înţelesul cel mai larg, totul. Mitul înfruptării din pomul interzis poate fi interpretat şi în acest sens. Poate fi comentat şi prin următoarele stihuri argheziene: "Nu-i frumos la el ceva/ Dacă nu se poate bea/ Şi nimic bun şi curat,/ Dacă nu e de mâncat".

Asemenea reflecţii suscită din când în când în mintea privitorului solitar, şi încă nu cu totul blazat, spectacolul existenţial zilnic, inclusiv oglindirile lui în presă. Zi de zi, privitorul constată cu dezolare sau scepticism că valorile sunt cultivate prea puţin pentru ele însele, pentru ceea ce plasează în eternitate şi că, în schimb, se depun stăruinţe demenţiale pentru obţinerea de avantaje efemere şi chiar derizorii de pe urma celor mai inefabile valori. Totul este estimat în monedă convertibilă, de la slujba de înmormântare la poemul cu mesaj încifrat. Nu-i ca în poezia expresionistă, unde sacrul apare profanat şi putrefiat, nu-i ca în „paradisul" blagian „în destrămare", „invadat de păianjeni mulţi", care „au umplut apa vie" şi în care „vor putrezi şi îngerii sub glie", nu-i nici ca în Evoluţii-le lui Arghezi. E mai consternant, într-un fel. Pământul nostru s-a civilizat fără alungarea nimfelor, naiadelor şi sirenelor. Pe cuprinsul lui Apolo şi Pan nu funcţionează ca bieţi dascăli, Hercule nu-şi agoniseşte pîinea ca „petrolist dactilograf", şi nici Joe ca farmacist. În lumea de azi, în lumea noastră românească, fostă socialistă, mai precis, creatorii de valori spirituale n-au abdicat (încă?) „din funcţia divină", în orice caz, n-au abdicat toţi (şi mai ales nici unul n-a „renunţat la slăvile eterne"), dar cine îi mai frecventează? Cine mai citeşte doar de dragul de a citi? Cine, în general, asimilează cultură numai din năzuinţa la cunoaştere şi la desăvârşire interioară? Vor fi existând şi din aceştia, există cu certitudine, însă ponderea contribuţiei lor la formarea conştiinţei şi mentalităţii sociale e minimă, dacă nu chiar nulă. Nevoia de sacru, inerentă omului, se satisface prin surogate. Surogatele devin (spre beneficiul celor ce le produc şi al celor prin care ele proliferează) instrumentul de suprimare a sacrului sub aparenţa întreţinerii.

Căci, prin falsificare, sacrul poate fi utilizat şi manipulat în toate felurile. Vândut şi cumpărat ca orice marfă, sacrul poate deveni unealtă. Unealtă plurifuncţională. Poate fi întrebuinţat în scopuri opresive şi alienante. Se poate minţi şi ucide în numele lui Dumnezeu („...şi vine ceasul ca tot celui care vă va ucide să i se pară că aduce închinare lui Dumnezeu"- Ioan, 16,2) şi istoria e plină de asemenea practici. Inclusiv istoria contemporană.

La noi, astăzi, nu se practică „ad majorem Dei gloriam" omuciderea la propriu, dar se practică permanent minciuna. Şi, mai cu seamă, se ia numele lui Dumnezeu în deşert. Toţi ne batem joc de Dumnezeu şi îl schingiuim, toţi îl tratăm, zilnic, întocmai ca Henri Michaux pe „regele" său („Je le gifle, je le gifle, je le mouche ensuite par derision"), dar unii o fac public şi erijându-se în *milites Cristi*. Invocând maiestatea divină, unii o profanează în fapt. Iau numele Domnului în deşert. Neintenţionat, fireşte. Căci luarea în deşert a numelui dumnezeiesc nu înseamnă doar blasfemie şi sudalmă. Terfelim acest nume, şi chiar îl negăm, ori de câte ori recurgem la el în alte scopuri decât „sfinţirea" lui. Ori de câte ori îi impunem funcţii utilitare. Şi acesta este cazul, frecvent. Se invocă numele Tatălui (de către creştini, şi al Fiului) spre a se obţine prin el ceea ce e normal ca omul să-şi procure singur, prin efort personal exclusiv. Negustorul solicită ajutorul divin pentru vinderea mărfii la preţ de speculă; elevul tembel, pentru a trece la examen. Câte o babă se roagă lui Dumnezeu s-o ia dracu pe noră-sa. Puţini dintre acei ce recită mereu „Doamne, Doamne" îşi doresc împărăţia cerurilor, mai toţi jinduiesc la bunuri strict pământeşti şi dintre cele mai perisabile. Nu de altă natură este finalitatea ardorii celor ce fac uz de sacru în sfera politicului. Un astfel de uz devine, inevitabil, abuz. În loc de a fi transfigurat politicul, e desfigurat sacrul. Dumnezeu se ieftineşte, vorba lui Arghezi, „mai mult decât tărâţa". Numele Lui e rostit cu aceeaşi uşurătate ca înjurătura de mamă. Se şi înjură, de altfel, cu el, chiar dacă nu (încă?) în şedinţe publice. Deprecierea prin înjurătură nu-i mai operantă decât cea inversă: prin falsă adoraţie, prin invocaţie formală, convenţională. Pe această a doua cale se acţionează chiar cu mai multă eficacitate (chiar dacă involuntar) pentru desacralizarea existenţei. Mai curând vor ajunge atei tinerii cărora li se administrează religia cu forţa decât cei obligaţi să suporte, în şcoală, ore de „ateism ştiinţific". Şi tocmai pentru aceasta militează unii, inclusiv în Parlament: pentru evanghelizare prin constrângere. Pentru întrebuinţarea numelui divin ca nuia, bîtă, centură de castitate, ca instrument de tortură. Nu e pentru întâia dată în istoria României când religia este politizată. Organizaţii de cea mai sinistră memorie din perioada interbelică aveau în program iovirea cu Dumnezeu, cu Hristos, cu Duhul Sfânt în tot ce nu le era pe plac. Politizarea sacrului n-a produs în lume, cel puţin în era creştină, decât teroare şi suferinţă. Ea a generat inchiziţia, cruciadele, instituţionalizarea obscurantismului. Politizarea lui Dumnezeu implică dezdumnezeirea lui.

Cine se vrea adevărat creştin îşi reprimă şi osândeşte la alţii orice tentativă de instaurare a împărăţiei lui Hristos prin foc şi sabie. Împărăţia lui Hristos nu poate fi adusă – şi nu se poate intra în ea – decât prin purificarea sufletească. A specificat-o însuşi Hristos: „De nu vă veţi întoarce şi veţi fi ca pruncii, nu veţi intra în împărăţia cerurilor!" (Matei, 18,3).

APARENŢE

El era un bărbat serios, mereu
cufundat în ape adânci, -
ea - actriţă de teatru.
El a văzut-o de multe ori în piese,
ea - nu l-a văzut în nici una ...

DOMNIŞOARA PATRICIA

Nu-i tot una să pleci cu faţa
sau cu spatele!
Domnişoară Patricia -
un fluviu face mai mult decât trei
mări ...

Sparg căni, rod oase,
fluier în fântâni părăsite!
Îmi ţipă azurul în ochi - Patricia,
cine-l aude?

HORTENSIA

Se schimbă ora prin tine -
alunecă-n nisip,
nisipul e purtat de ape roşii spre
dimineţi
galbene -
tu mai adaugi din când în când
o uitare
limanului nebun, nebun!

Mi-e greu să regăsesc cu un singur
cuvânt
întreg paradisul pierdut -
iubito,
acum - ar însemna prea puţin,
şi apoi - neantul nu se gustă decât
o singură dată!

Hortensia ...
Există o apă din care peştii îşi beau
muţenia.
Există drumuri albe, pe sub
memorie.
Există numele tău, care -
asemeni unui zbor printre două
zăpezi,
s-a închis pentru totdeauna
înlăuntrul cercului său!

Florin CÂNDROVEANU

Casa „Leoargă" din Ţicleni

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Ultimul drum al lui Sergiu Al-George

- Text inedit -

L-am cunoscut pe Sergiu Al-George în preajma primei sale călătorii în străinătate, în India. Era primăvara anului 1972. Cu câteva luni înainte se ţinuse la Banaras un congres al studiilor sanscrite. Al-George, recunoscut pe plan internaţional ca unul din cei mai mari specialişti în lingvistica sanscrită, era singurul care putea să reprezinte România la acea întrunire. Dar fiind medic şi neavând funcţie corespunzătoare, n-a fost delegat. Altcineva a participat la Congres. După aceea, la iniţiativa ataşatului cultural, dl Venkataraman, Ambasada Indiei la Bucureşti a obţinut o invitaţie nominalizată din partea „University Grants Commission“ din New Delhi ca doctorul Sergiu Al-George să poată vizita centrele importante de sanscritologie din India. În acea perioadă specialistul ţinea un curs de civilizaţie indiană la Universitatea din Bucureşti. În afară de cei cinci studenţi de la disciplina hindi, cărora le era adresat cursul, asistau un mare număr de oameni din afară. Am luat legătura cu dânsul printr-un cursant extern.

Pregăteam pe atunci teza de doctorat despre influenţa indiană asupra gândirii lui Eminescu. Auzisem de indianistul român. Citisem prima sa carte - *Filosofia indiană în texte* (1971), lucrare care m-a surprins prin exactitatea informaţiilor şi corectitudinea interpretărilor, aspecte mai puţin obişnuite în indianistica românească. (Graţie criticii româneşti cunoscuta teză din *Chāndogya-upaniṣad, tattvamasi*, a ajuns „formula budistă“.)

Între toţi cei care se aflau în holul Universităţii, l-am recunoscut la prima vedere. Era inconfundabil. Ochii lui adânci şi privirea-i pătrunzătoare aparţineau parcă unei alte lumi - lume ce gândea în basme şi vorbea în ... *sūtrele* lui Pānini. Câţiva ani mai târziu, ambasadorul Indiei, dl A.K.Ray mi-a spus că Al-George îi amintea de profesorul Gauri Nath Shastri (cel mai mare sanscritolog la ora actuală) de la Sanskrit College din Calcutta. Avea aceeaşi structură mentală ca şi sanscritologii indieni; altfel n-ar fi putut să înţeleagă spiritualitatea indiană în propria-i perspectivă.

Mi se pare că românii în general seamănă cu indienii: oamenii practici cu cei din vestul Indiei iar cei visători şi sensibili, cu noi, bengalezii. Am şi remarcat că dintre toate popoarele europene românii iubesc India cel mai mult, deşi ei sunt cel mai puţin informaţi despre ea. Preocupările indianistice ale lui Al-George n-au pornit însă dintr-un exotism obişnuit. Pasiunea sa a fost mai puternică, sentimentele sale au fost mai profunde, izvorâte dinlăuntrul fiinţei sale. A fost ceva inexplicabil, parcă o atracţie de sânge care îl împingea mereu spre India, în mod fatidic. Nimic nu-l putea opri din drum, nici măcar peripeţiile politice prin care avea să treacă din cauza acestor preocupări. Înţelegea fenomenul indian mai bine decât mulţi dintre compatrioţii mei; de aceea îi critica sever pe intelectualii indieni care imitau Occidentul fără nici un rost.

Indianitatea lui Al-George se manifesta în viaţa lui de toate zilele. Condiţiile modeste în care trăia nu-l deranjau deloc. Din contră, îl bucurau. „Trăim ca indienii - spunea cu zâmbetul pe buze - cu toţi fraţii într-o casă“. Cu excepţia unei biblioteci de specialitate bine dotată, n-avea nici un obiect indian. Totuşi, camera aceea sumar mobilată - care era dormitor, sufragerie, sală de primire, bibliotecă şi cameră de lucru la un loc - respira un aer indian. Deoarece avea India în suflet, n-avea nevoie de bibelouri în vitrină.

Era atât de emoţionat de călătoria pe care urma să o întreprindă încât mă temeam ca nu cumva realitatea - uneori insuportabilă chiar şi pentru noi - să-l dezamăgească, să-l deziluzioneze. Când s-a întors, părea cuprins de o fericire sacră. Era mai vesel şi mai vioi ca niciodată. Într-o seară, la o întâlnire în familie, cu mama şi cu soţia sa, a povestit impresiile călătoriei. În clarobscurul balconului spaţios foşnea vântul prin frunzele de curmal şi de trandafir japonez, plutea mireasma iasomiei agăţată pe coloane iar noi ne plimbam, cu gândul, de-a lungul şi de-a latul Indiei. Locuri şi lucruri din ţara mea, banalizate din cauza familiarităţii, îmi apăreau în faţa ochilor sub alte forme, cu farmece nebănuite.

Şi el retrăia momentele. Când avionul s-a apropiat de Delhi, cerul toamnei i-a amintit de poemul *Norul mesager* al lui Kalidasa şi i s-au înlăcrimat ochii. A vizitat Grădina Zoologică din Calcutta pentru a vedea mersul elefanţilor: dorea să înţeleagă metafora sanscrită care-l compară cu eleganţii paşi feminini. Între întâlnirile cu specialiştii din diferite locuri, l-au impresionat cel mai mult discuţiile purtate la Facultatea de filosofie de la Universitatea Calcutta. Acolo s-a aflat într-o situaţie delicată, care l-a şi amuzat. A fost întrebat dacă crede în Dumnezeu. Invitatul oficial, venit dintr-o ţară condusă de un guvern socialist, a căutat argumente din cibernetică şi din informatică pentru a susţine, în mod voalat, existenţa lui Dumnezeu. Dar studentul care îi pusese întrebarea a replicat: „Cunoaştem şi noi aceste argumente. V-am întrebat, domnule profesor, dacă dumneavoastră personal credeţi sau nu în Dumnezeu“. „Da, eu cred“ a răspuns omul de ştiinţă.

Pe baza relatărilor din acea seară am redactat un interviu pe care l-am publicat în cotidianul *Jugantar* din Calcutta. În acelaşi ziar am publicat şi traducerea prescurtată a articolului său, *Note indiene*, după care am primit de la cititori scrisori emoţionante.

Îl întrebasem dacă India reală, cu toate mizeriile şi problemele ei, a corespuns imaginii pe care şi-o făurise despre ea. „A fost mai frumoasă - a răspuns cu nostalgie - şi dacă voi avea şansa de-a o revedea, îmi va părea şi mai frumoasă“. A fost apreciat de gazdele sale. Persoanele cu care l-am pus în legătură - prof P.C.Gupta, vice-cancelarul Universităţii Vishvabharati din Shantiniketan, poetul Nichiketa Bharadwaj, bibliotecar la National Library şi actorul Sekhar Chatterjee - ultimii doi din Calcutta - au fost puternic impresionate de erudiţia şi de personalitatea specialistului român. Le-a părut rău că a stat atât de puţin.

Ocazia de a revedea India s-a ivit peste un deceniu. Între timp mai publicase două cărţi - *Limbă şi gândire în cultura indiană* (1978) şi *Arhaic şi universal* (1981). Sănătatea îi fusese şubrezită de două infarcte. Se pensionase pentru a se putea dedica în exclusivitate cercetărilor indianistice.

Colaborarea sa cu Universitatea Bucureşti a fost întreruptă în anul 1974. Neavând diploma în filologie, n-a mai avut dreptul de a preda. Nu trebuie să ne mire faptul că nici lucrările docte de lingvistică, nici aprecierile elogioase ale tuturor specialiştilor din lume n-au contat pentru aparatul birocratic al ministerului de resort. Mă întreb totuşi: de ce i-a fost retrasă aprobarea eliberată cu patru ani mai înainte? Raţiunea în virtutea căreia cursul său fusese acceptat îşi pierduse cumva valabilitatea? Cum? Nici nu-mi explic de ce Universitatea, care iniţial l-a invitat, n-a insistat pentru a-l reţine. În fond pierderea a fost a ei, nu a lui. Cursul iniţiat de Al-George a fost continuat de un profesor universitar iar după plecarea definitivă a acestuia, el mi-a fost încredinţat mie, şi l-am ţinut până în anul 1990.

În afară de cursul oficial de civilizaţie indiană, adresat studenţilor de la disciplina hindi, predam şi cursuri facultative de limbile sanscrită şi bengali (limba lui R.Tagore). Până atunci, în ciuda prezenţei lui Sergiu Al-George, sanscrita era predată de către un latinist, care nu se afirmase cu nimic în domeniul respectiv. La solicitarea cursanţilor mei, între care se aflau studenţi şi salariaţi din varii discipline şi de vârste diferite, precum şi scriitori şi redactori, am început un curs de cultură şi civilizaţie indiană, inclusiv filosofie. În cadrul acestuia am înfiinţat, neoficializat însă, un cenaclu de studii indiene. L-am rugat pe Al-George să-l păstorească. Simţeam că îi era dor de studenţi, că îi lipsea contactul cu tinerii interesaţi în indianistică. Adeseori îmi spunea: „Adevăratele comori sunt studenţii“, ceea ce cred şi eu.

În prima şedinţă a cenaclului, care s-a ţinut în luna decembrie a anului 1980, mentorul său ne-a vorbit despre cosmologia vedică şi estetica lui Brâncuşi (abia terminase *Arhaic şi universal*). În lunile următoare cursanţii au susţinut diferite referate, din care amintesc: „Arhitectura greacă şi arhitectura indiană“, „Estetica lui Michelangelo şi filosofia Sānkhya“, „Biografia lui Körösi Sandor Csoma, întemeietorul tibetologiei“ şi „Dansuri clasice indiene“.

Prezenţa lui Al-George la fiecare şedinţă ne servea ca un puternic izvor de inspiraţie. Stătea în bancă, între studenţi - nu-i plăcea să stea la catedră -, urmărea discursurile cu mult interes şi participa la dezbateri ca să-l apere pe conferenţiar, aducând argumente noi şi profunde. Discuţiile erau deosebit de incitante şi se mişcau de la un pisc la altul. Pierdeam noţiunea timpului. Când apărea doamna de la palier cu mătura, ne mutam la cofetăria de peste drum, poreclită „sediu“, iar când eram daţi afară şi de acolo - cam pe la orele zece seara - continuam dezbaterile în staţia de maşini. Fie vară, fie iarnă, noi consumam îngheţată, iar Al-George stătea cu un pahar de suc în faţă. Pentru că regimul alimentar îi cerea să se odihnească după fiecare masă, când venea la cenaclu rămânea nemâncat toată seara. Oricare altul ar fi refuzat, pe bună dreptate, invitaţia de a participa la şedinţe. Dar mentorul nostru venea şi stătea cu plăcere. Cum îi străluceau ochii când un student spunea ceva ieşit din comun!

Nu-i contrazic pe cei care susţin că Sergiu Al-George n-a fost comunicativ, că era închis în sine. Orice om se deschide sau se închide în funcţie de ambianţa în care se află.

Cel de-al cincilea Congres de sanscrită urma să aibă loc la Banaras în octombrie 1981. Sergiu pregătea o comunicare pe tema „Metafora şi filosofia dintr-o perspectivă indiană“. Voia s-o prezinte personal. Dar deplasarea în India era o problemă complicată, implicând cheltuieli în valută. Nu era în firea lui să apeleze la ambasadă pentru a obţine o invitaţie.

S-a ivit însă o ocazie prielnică: ambasadorul Indiei, dl. A.K.Ray, urma să-şi încheie misiunea în România. Un grup restrâns de studenţi, care îl cunoscuseră mai îndeaproape cu ocazia unor spectacole indiene prezentate de ei la Universitate şi la reşedinţa sa, l-au invitat la o masă de rămas bun la Casa Universitarilor. L-am rugat şi pe Sergiu să participe. A fost o seară de neuitat. Amândoi - dr Al-George şi dl. Ray - au fost atât de deschişi, prietenoşi şi veseli încât studenţii şi-au depăşit emoţiile stârnite de intima lor prezenţă alături de un specialist de notorietate mondială şi un ambasador. Discuţiile mergeau de la filosofia lui Śankara şi gramatica lui Pānini până la glume şi anecdote de pe toate meridianele lumii, întrerupte din când în când doar de melodiile lui R.Tagore, interpretate perfect de o studentă.

În cursul acelei seri l-am înştiinţat pe domnul ambasador despre problemele lui Sergiu legate de participarea la congres. Deoarece dumnealui dorea - aşa cum era şi firesc - să dezvolte studiile indiene în România, a considerat că vizita unui specialist de talia lui Al-George va constitui un prim pas în formarea unui nucleu de cercetare în indianistică. Mi-a cerut să-i redactez o notă pe baza căreia va proceda. I-am înmânat lucrarea în câteva zile, dar pentru a nu încălca protocolul, nu l-am mai întrebat de soarta ei. Înainte de a pleca însă mi-a spus că făcuse tot ce îi era în putinţă. Peste câteva săptămâni, Sergiu a primit invitaţia de la UNESCO pentru a participa la Congresul din Banaras, ca unul din cei 12 oaspeţi sponsorizaţi de organizaţia respectivă.

În starea precară a sănătăţii sale, era riscant să întreprindă o călătorie atât de lungă şi obositoare. Dar muncise şase luni de zile la conferinţă. Era o lucrare densă, de vreo cinci pagini. (Am publicat-o în *Manuscriptum*, nr. 3/1988). De altminteri, participarea la un atare eveniment în India a fost visul vieţii sale. Era hotărât să plece. Le spusese alor săi: „Am să mor de necaz dacă nu mă lăsaţi să plec“. La acea dată nu-l mai interesa nimic altceva.

Formalităţile plecării necesitau o recomandare din partea Academiei de ştiinţe sociale, ceea ce cădea în sarcinile doamnei prof. Zoe Dumitrescu Buşulenga. Încântată că Sergiu va merge la Banaras, locul mult visat de dumneaei, a scris-o imediat, în cele mai elogioase cuvinte. Citind-o, funcţionarul de la paşapoarte a rămas fără replică. „E un text de înrămat şi de pus pe perete“, a observat el şi l-a întrebat pe Sergiu dacă şi-a păstrat o copie. Când mi-a povestit, l-am întrebat şi eu acelaşi lucru. A răspuns negativ. Simţise oare că la întoarcere nu va mai avea nevoie de nimic?

Ultima mea vizită la el acasă a coincis cu încheierea serbării zeiţei Durgā în India. Cuprinsă de nostalgie, le-am povestit - lui Sergiu şi soţiei sale, Dorina - ritualurile pitoreşti legate de acea zi. Urma să plec peste câteva zile la Târgu-Jiu, pentru a prezenta *Arhaic şi universal*, ultima carte a lui Sergiu, care a apărut atunci. Când a auzit că am posibilitatea să fac un pelerinaj la Hobiţa, mi-a zis: „Prezintă şi omagiile mele! N-am să mai ajung acolo“.

Fireşte că nu l-am luat în serios. Mai degrabă am discutat cu gazdele mele posibilitatea lansării cărţii la Târgu-Jiu, după întoarcerea autorului din India. Ca memento, am rupt două frunze din viţa de vie din casa lui Brâncuşi. Una se află şi azi în vitrina mea.

În drumul spre India a trebuit să facă un scurt popas la Roma. A fost cazat într-o cameră de hotel rezervată oaspeţilor de onoare ai UNESCO, cameră în care înnoptase cândva Napoleon. Am auzit ulterior că acolo a primit un semn (nu mai reţin detaliul) care i-a sugerat că i se apropie sfârşitul. Credea în semne şi ştia să le interpreteze după principiile ştiinţifice ale lui Jung. Proiectase o carte, *În lumea semnelor*, în care voia să analizeze credinţele populare din România şi din India.

În seara zilei de vineri, 6 noiembrie, 1981, am primit un telefon de la Sergiu. Se întorsese în ziua respectivă. Era istovit de drum. Totuşi, ţinea să-mi împărtăşească impresiile, să-mi mulţumească pentru fericita inspiraţie pe care o avusesem cu câteva luni în urmă. Dar ce eram eu, decât un instrument mărunt în mâinile Destinului? M-a invitat să-l vizitez, ca să putem discuta mai pe larg. Deşi aşteptasem cu nerăbdare să aflu veştile succesului său la Congres, am ezitat să-l solicit într-o asemenea stare a sănătăţii. Am sugerat să amânăm întâlnirea cu o săptămână. „Să nu fie prea târziu“, mi-a răspuns.

Atunci mi-a comunicat la telefon aspectele cele mai importante ale vizitei. Îi reţin ultimele cuvinte. Când stătea în sala de conferinţe a Universităţii din Banaras, prin pereţii de cristal a zărit lotuşii înfloriţi pe lac. Privindu-i, a simţit că i se împlinise menirea vieţii. „Nu mai am nimic de dorit“, a rostit cu o seninătate extraordinară.

În seara zilei de 10 noiembrie, în jurul orei zece, vorbea la telefon. Dintr-o dată receptorul i-a căzut din mână iar cuvântul a rămas nerostit. În dubla sa calitate, de lingvist şi de medic ORL-ist, toată viaţa a slujit Logosul. Cuvântul i-a fost viaţă, cuvântul i-a fost moarte. Credinţa mea îmi şopteşte că zeiţa Vāk a *Ṛigvedei* a coborât din cer ca să-şi ia fiul spiritual cu sine.

A doua zi, când voiam să-i telefonez Dorinei ca s-o întreb de sănătatea lui Sergiu după micro-infarctul pe care-l avusese în zilele trecute, m-a sunat ea ca să mă anunţe trista veste. Seara, când mă întorceam de la ei, se ridica Luna plină deasupra turlei Bisericii Sfânta Vineri. Era seara de *Rāspūrnima*, când Dumnezeu coboară pe pământ pentru a se uni cu sufletele care Îl iubesc.

Într-o clipită mi s-a luminat gândul. De ce mi-a vorbit de lotuşii din Banaras? Privindu-i, i s-a deschis oare *sahasrāra*, lotusul conştiinţei cu o mie de petale, aducându-i suprema fericire, *paramānanda*? A unit *ātman* cu *brahman*, microcosmul cu macrocosmul? Pentru aceia care ating cel mai înalt nivel al spiritualităţii, sufletul se eliberează în timpul vieţii. Asemenea spirite se numesc *jīvanmukta*. Iar un suflet eliberat în Banaras, dobândeşte *mokṣa*, libertatea absolută, ieşind din cercul naşterii şi morţii. Aceasta să fi fost menirea vieţii sale, răsplata jertfei necontenite a celor 59 de ani pe care i-a trăit? N-a fost oare viaţa sa un lung sacrificiu de sine - *ātmayajña?*

Sufletul eliberat nu putea să părăsească trupul în India. Trupul trebuia să se reintoarcă la matcă, la glia căreia îi aparţinea. Vinerea următoare, la o săptămână de la întoarcerea din India, au fost înhumate rămăşiţele sale pământeşti. Slujba s-a oficiat în Biserica Bradului, unde studenţii de la Institutul de Teologie, membri ai cenaclului, i-au cântat Veşnica pomenire. Am pornit cu cenacliştii spre Belu, dar tramvaiul având pană de curent, am sosit abia după ce s-a pus lespedea. Jerba noastră, cu inscripţia sanscrită *namo śrigurave namaḥ* (plecăciune lui guru), atârnată de cruce, se vedea de departe.

Tradiţia indiană interzice participarea femeii la ritualurile funerare. Nu mi-a fost permis să-l conduc pe ultimul drum. Mi s-a spus că frunza din Hobiţa, pe care Dorina i-o pusese la căpătâi, precum şi buchetul de garoafe albe oferite din partea domnului Ray, au fost puse în coşciug. Ca şi în viaţă, şi în moarte Sergiu Al-George a rămas legat de India, ţara lui de vis, şi de România, ţara lui de dor. Veşnica sa odihnă a fost binecuvântată de Brâncuşi şi omagiată de o solie a Indiei.

Amita Bhose

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

JORGE CARRERA ANDRADE ȘI ARMELE LUMINII

O fericită împrejurare - călătoria pe care am făcut-o la Paris, în primăvara lui 1968, pentru a prezenta lui Miguel Angel Asturias cartea mea despre arta lui narativă – mi-a îngăduit să cunosc și să admir un om plenar – el însuși prefera termenul de „planetar" – care, luptând cu „armele luminii" contra „familiei nopții", își construia, clar și înțelept, o excepțională personalitate poetică și totodată așeza lumea (pe care o străbătuse de la Quito la Paris și de la Tokio la Caracas) sub semnul înțelegerii și speranței. O înțelegere științoare, totuși, de exil, singurătate și război; o speranță străbătătoare de etape contrapuse: întâi copilăria și adolescența petrecute în Ecuadorul său natal, rural și bucolic, „plin de lucruri mărunte și ființe modeste"; apoi odiseea, peregrinările, ca diplomat, prin lumea întreagă și deschiderea, ca poet, spre peisajele ei interioare, atât de diverse; în sfârșit, nostalgia patriei și întoarcerea la Quito pentru a fi Ministru de Externe și mai târziu pentru a-și asuma, ca Borges în Argentina, funcția poate mai importantă, de Protector General al cărților din țara sa. Omul se numea Jorge Carrera Andrade, astru de primă mărime și strălucire pe firmamentul poeziei latino-americane.

Mijlocitorul întâlnirii noastre, Miguel Angel Asturias, la prezentare, s-a prevalat nu atât de calitatea mea de profesor de literatură hispano-americană la Universitatea din București, cât de curajul meu de a fi tradus dificila lui proză din faimosul roman, *Domnul Președinte*. Și întrucât, spre marea indignare a revoluționarilor de cafenea și a gherilierilor de mitinguri, celebrul romancier, recent laureat al premiului Nobel, acceptase să fie ambasadorul țării sale, Guatemala, în Franța, discuțiile noastre s-au organizat în chip literaro-diplomatic: seara, la vestitul restaurant La Coupole, unde domina încă umbra lui Sartre, și a doua zi, în salonul de primiri al ambasadei Guatemalei, prin ale cărui ferestre pătrundeau razele subtilei și capricioasei primăveri pariziene. Priveam înfățișarea poetului: înalt, cu trăsături frumoase, creole, cu gesturi sobre, calme și cu un amestec de cordialitate latină și discreție precolumbiană, propriu culturilor vechi. Avea aerul și eleganța de a ști *aproape* totul, făcea impresia că se întoarce de acolo unde toți jinduim să mergem și să cunoaștem: un oraș îndepărtat, o carte rară, o persoană celebră. Admirându-i claritatea solară și liniștea de amiază, cu totul diferite de suferințele „heraldului negru" care fusese César Vallejo, ca și de exuberanțele „prăștiașului entuziast" care era Pablo Neruda, mă întrebam dacă Jorge Carrera Andrade era un om fericit. Mai degrabă – îmi răspund abia acum – era *sortit* fericirii prin echilibru și demnitate – a lui și a celorlalți –, era mai degrabă un apărător al fericirii prin „armele luminii", pentru a folosi titlul uneia din culegerile sale de poeme.

Mărturisirile poetului, gândurile pe care mi le-au trezit atunci volumele de poezii pe care mi le-a dăruit, precum și reflecțiile pricinuite acum de noi lecturi[1] și de alte „zori care bat la poartă", mă îndeamnă să evoc, sprijinit pe câteva traduceri, drumul acestui protagonist al luminii, al unei lumini care ne face să existăm și să fim părtași la continua facere a lumii.

Carrera Andrade se naște în 1903, în capitala Ecuadorului, Quito. Era un oraș, în fond, provincial: case cu un singur cat, colegiu ținut de ezuiți și congrese ținute de partidul socialist ecuatorian. Familia poetului se număra între aristocrația capitalei, tatăl său era membru al Curții Supreme. Înainte de a termina studiile universitare, se mută la Guayaquil, încă mai provincial, mai bucolic. Confesiunile pe care poetul mi le-a făcut în salonul ambasadei guatemaleze coincid cu autobiografiile redactate mai târziu. „Poezia mea – spunea Carrera Andrade – a fost la început domestică și familială. Fără să-mi dau bine seama, practicam o poetică a proximității și impresiei, atrasă de minusculul și gingaș. Mă pasionau ființele mici și firave – gâzele, de pildă – sub un cer al lor, făcut din versurile mele. Caillet-Bois crede că primele mele poeme aparțineau deja avangardei. Eu mă îndoiesc: poate fi copilăria futuristă, dadaistă sau suprarealistă? Nu, pur și simplu ea este... simplă și pură. Ecouri, da: ale lecturilor mele din Verlaine și Francis Jammes. Iată *Momentul stejarului*, reprezentativ pentru această perioadă a „eglogei inocente", nu lipsită de ecouri atenuate – imagistice și auditive –, ale retoricii moderniste.

Din vale un fluier ciobănesc
pictează priveliștea în cenușiu.

Și jivinele pădurii văd acum
suferința bătrânului stejar.

Pe frunzele lui lucioase tremură
ultimele picături de lumină.

Se înserează și gâzele muzicale
dau locului o moarte albastră.

„Am început prin a scrie micropoeme", îmi mărturisea, modest, poetul. Desigur, în „Heleșteul inefabil" sau „Ghirlanda tăcerii" domină arpegiile simple și jocurile de pensulă, fredonarea și acuarela, dar asociația euforică de muzică și culoare, precum și bivalența emotivă – singurătatea voluptuoasă – se anunță clar încă de pe acum. Cu ele pornește la drum Carrera Andrade.

Și chiar pornește, realmente, în 1928, spre o lume vastă, fascinantă, întâi festivă, împodobită, și apoi tensionată, amenințătoare. Așa încât bucuria se îmbină cu tristețile, împlinirile personale cu îngrijorările colective. În Spania își trece doctoratul în litere, la Barcelona, dar cunoaște și dezbinul profund care va exploda în războiul civil. La Paris, splendorile orașului-lumină sunt pândite de umbrele care se apropiau: a doua conflagrație mondială. Cruzimea și rigorile acesteia, le trăiește în Japonia și în Statele Unite. În poezia lui Carrera Andrade, cireșilor înfloriți le succede zborul năprasnic al bombardierelor americane.

Și totuși, privită în ansamblu, din punct de vedere poetic, lunga perioadă a călătoriilor, între 1928 și 1967, înseamnă îmbogățirea operei și maturizarea talentului, trecerea de la moment muzical la sonată sau compoziție simfonică. Bivalența emotivă menționată se scindează și se agravează, devenind contrast sau antinomie. Cunoaște momente de dezamăgire în care spune naturii: „Nimic nu mi-ai dat decât doritul măr: o lună de paradis și o sută de ani de șarpe". Hiperbola cuprinde un proces: dincolo de impresiile delicate din perioada inițială, apar acum sentimente existențiale puternice, antagonice: nostalgia paradisului, claustralitatea condiției terestre, chemările solare și zădărniciile spumei. În acest ansamblu, lumina rămâne călăuză și destin. Totodată, Carrera Andrade își găsește o voce lirică proprie, descoperă și ia în stăpânire un limbaj poetic de nedezmințită măiestrie. Vocația imagistică, evidentă de la început, devine o splendidă și permanentă metaforizare, de care poetul dispune constant și sigur, cu eleganță și plăcere.

... Privind, dincolo de ferestrele salonului guatemalez, toanele primăverii pariziene, îl întreb pe poet ce stări de spirit a străbătut călătorul Jorge Carrera Andrade, cum vedea el lumea nu dintr-un loc, ci din mai multe, în mișcare.

«La început, când redactam „Buletine de pe mare și uscat", schițam „Desene de orașe" și alcătuiam „Registrul lumii", eram nehotărât. Mi se părea că lumea oscilează între un splendid, uimitor spectacol și o închisoare sumbră, înăbușitoare».

Caut acum – și găsesc – textele justificatoare. La New York, Carrera Andrade așează luminile zgârie-norilor într-o nouă, modernă scară la cer.

NEW YORK, NOAPTEA

New Yorkul își arată în întunerec
scările lui la cer
și râurile lui de făclii aprinse.

Ferestrele lui sunt creuzete
în care se preface în lumină
speranța oamenilor.

În schimb, în *TURNUL LONDREI*, până și norii par paznici ai unei închisori generalizate.

Norii ne supraveghează,
condamnați cum suntem,
prizonier și paznic, cu egală
sentință,
pe viață, la carceră terestră.

Umbra se extinde și asupra *ISTORIEI CONTEMPORANE*. Carrera Andrade scrie și poezie socială, dar o face în felul lui: în loc de discurs incendiar – ce să facem –, tablou metaforizat – ce vedem.

Vânzătorii de pește, băieții care
strigă ziare
și omul care măcină cerul
își dau mâna la ora cinei,
în cloacele orașului, la subsuorile podurilor,
unde gunoaiele se joacă de-a grădina
și scot limba cutiile de conserve.
Umbrele lor cresc dincolo de acoperișurile ascuțite
și acoperă orașul, drumurile, câmpiile din jur,
până ce înăbușă în pieptul lor relieful lumii.

În extensiune meditativ-metafizică, materia însăși devine spumă, vanitate, evanescență. O culegere de poeme, publicată după război, se intitulează, semnificativ, *Aici zace spuma* (1948-1950).

Și totuși, proprie lui Carrera nu-i este disperarea, ci multipla consolare. În primul rând, îi este credincioasă *transparența* – de aci noua lui temă: avatarurile benefice ale apei (*Dictatul apei*). În al doilea rând, îl ajută *înțelegerea* care descifrează misterele lucrurilor – deci aflarea *Cheii focului*. În sfârșit, nostalgia Americii natale, amintirea și lauda ei, ca leac la singurătate și teamă (*Lauda Ecuadorului*).

Ultima identitate a bardului – aceea de cetățean planetar – și faza finală a creației sale – elogiul unității universale – se întrevăd clar în ultimele sale culegeri de poeme. Ceea ce mi se pare absolut remarcabil, în această viziune vastă și iradiantă ce ne amintește de *via unitiva* a misticilor, este faptul că, alături de grandiozități – înțelegerea cosmică, fraternitatea umană, priveliștea lumii viitoare pe care o numește *Aurosia* – stăruie, înduioșătoare, motivele umile ale fericirii prin lumină: lucrurile zilnice, viața împreună cu ceilalți, bucuria de a fi bun și rodnic.

În ceasurile de îndoială și dezbin pe care le trăim, să ascultăm vocea lui Jorge Carrera Andrade, din a cărei nobilă viziune poate – cine știe? – ne vom împărtăși puțin și noi.

Paul Alexandru GEORGESCU

[1] Îndeosebi JORGE CARRERA ANDRADE: *Los caminos de un poeta*, antologie, biografie și bibliografie, 476 pag. Quito, Ecuador, 1980.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro